

ПРАГРАМА
І ТЭЗІСЫ ДАКЛАДАЎ

Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі

**Вынікі археалагічных даследаванняў
на тэрыторыі Беларусі ў 2025 годзе**

Нясвіж – Мінск,
28–30 красавіка 2026 г.

ЗАПРАШАЕМ НАВЕДАЦЬ:

Нацыянальны гісторыка-культурны
музей-запаведнік «Нясвіж»

Мінская вобл., г. Нясвіж, вул. Ленінская, 19

Тэл.: (+375 17) 70 5-13-83. E-mail: museum@niasvizh.by

Археалагічную навукова-музейную
экспазіцыю Інстытута гісторыі НАН Беларусі

Акадэмічная, 1. Тэл.: (+375 17) 378-90-93

E-mail: andvoitehovich72@gmail.com

АРГАНІЗАЦЫЙНЫ КАМІТЭТ

Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Вынікі археалагічных даследаванняў на тэрыторыі Беларусі ў 2025 г.»

Лакіза Вадзім Леанідавіч – дырэктар Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (старшыня);

Ратомскі Андрэй Казіміравіч – старшыня Нясвіжскага раённага выканаўчага камітэта;

Яшчанка Дзмітрый Леанідавіч – дырэктар Нацыянальнага гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Нясвіж».

Аўласовіч Аляксей Міхайлавіч – загадчык цэнтра археалогіі Беларусі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (намеснік старшыні);

Аляхновіч Рагнеда Анатольеўна – загадчык сектара навукова-інфармацыйнай работы Інстытута гісторыі НАН Беларусі;

Бутор Анастасія Сцяпанаўна – намеснік старшыні райвыканкама, які курыруе пытанні сацыяльнай сферы і ідэалагічнай працы Нясвіжскага раённага выканаўчага камітэта;

Вайцяховіч Андрэй Вячаслававіч – загадчык аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

Ганчарэнка Кірыл Дзмітрыевіч – намеснік дырэктара па агульных пытаннях Інстытута гісторыі НАН Беларусі;

Данцова Софія Аляксандраўна – малодшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі;

Касцюкевіч Анастасія Уладзіміраўна – загадчык аддзела навуковай кансервацыі археалагічных артэфектаў Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

Кошман Вадзім Іванавіч – вядучы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

Кунаш Аляксандр Алегавіч – навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі;

Логвінава Дар'я Сяргееўна – малодшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі;

Пруднікаў Павел Мікалаевіч – юрысконсульт Інстытута гісторыі НАН Беларусі;

Трубчык Павел Анатольевіч – намеснік дырэктара па навуковай рабоце Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

Чарняўскі Максім Міхайлавіч – загадчык аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук;

Шкрабіна Вольга Уладзіміраўна – вучоны сакратар Нацыянальнага гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Нясвіж»

Ярашук Валерыя Уладзіміраўна – малодшы навуковы супрацоўнік аддзела гісторыі Беларусі IX–XVIII стст. і археаграфіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі

ПАРТНЁРЫ КАНФЕРЭНЦЫІ

Нясвіжскі раённы выканаўчы камітэт

Нацыянальны гісторыка-культурны музей-запаведнік «Нясвіж»

Навуковая, вытворча-практычная газета Беларусі «Навука»

ПАРАДАК РАБОТЫ КАНФЕРЭНЦЫІ

Месца правядзення:

28 красавіка 2026 г. – Нацыянальны гісторыка-культурны запаведнік «Нясвіж»
29-30 красавіка 2026 г. – Інстытут гісторыі НАН Беларусі, вул. Акадэмічная, 1, пак. 223

28 красавіка 2026 г.

7.30	Ад'езд у г. Нясвіж Мінскай вобласці
10.00	Урачыстае ўскладанне кветак да Помніка героям Вялікай Айчыннай вайны (г. Нясвіж)
10.30–10.45	Рэгістрацыя ўдзельнікаў канферэнцыі
10.45–11.00	Адкрыццё канферэнцыі
11.00–13.00	Пленарнае пасяджэнне
13.00–15.00	Абед
15.00–16.15	Працяг пленарнага пасяджэння
16.15–17.30	Экскурсія па Нацыянальным гісторыка-культурным запаведніку «Нясвіж»
18.00	Ад'езд у г. Мінск

29 красавіка 2026 г.

9.30-11.00	Працяг пленарнага пасяджэння
11.00–11.20	Кава-паўза
11.20-13.00	Працяг пленарнага пасяджэння
13.00-14.00	Перапынак на абед
14.00-15.00	Постэрная сесія
15.00–18.00	Працяг пленарнага пасяджэння

30 красавіка 2026 г.

9.30-11.00	Працяг пленарнага пасяджэння
11.00–11.20	Кава-паўза
11.20-13.00	Працяг пленарнага пасяджэння
13.00-14.00	Перапынак на абед
14.00–15.00	Постэрная сесія
15.00–16.30	Круглы стол «Пытанні супрацьдзеяння незаконнаму пошуку і абароту археалагічных артэфектаў на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь»
16.30–17.30	Падвядзенне вынікаў. Закрыццё канферэнцыі

Рэгламент працы: даклад на пленарным пасяджэнні – 15 хв., пытанні да 5 хв.
прадстаўленне постэрнага даклада – да 3 хв.

28 красавіка 2026 г.
Адкрыццё канферэнцыі і Пленарнае пасяджэнне
10.45 – 13.00

(Нацыянальны гісторыка-культурны запаведнік «Нясвіж», тэатральная зала)

Прывітальныя словы:

***Ратомскі Андрэй Казіміравіч**, старшыня Нясвіжскага раённага выканаўчага камітэта;
Марзалюк Ігар Аляксандравіч, старшыня Пастаяннай камісіі па адукацыі, культуры і
навуцы Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь, член-карэспандэнт
НАН Беларусі, доктар гістарычных навук, прафесар;*

***Яшчанка Дзмітрый Леанідавіч**, дырэктар Нацыянальнага гісторыка-культурнага
запаведніка «Нясвіж»;*

***Лакіза Вадзім Леанідавіч**, дырэктар Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат
гістарычных навук, дацэнт.*

Урачыстая перадача артэфактў з археалагічных даследаванняў у г. Нясвіж (2023 г.)

Пленарнае пасяджэнне

Мадэратары:

***Аўласовіч Аляксей Міхайлавіч**, загадчык цэнтра археалогіі Беларусі Інстытута
гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск);*

***Торапава Алена Уладзіміраўна**, загадчык кафедры гісторыі Расіі і археалогіі Наўгародскага
дзяржаўнага ўніверсітэта імя Яраслава Мудрага, кандыдат гістарычных навук, дацэнт
(Расійская Федэрацыя, Вялікі Ноўгарад)*

Даклады:

1. Лакіза Вадзім Леанідавіч, дырэктар Інстытута гісторыі НАН Беларусі,
кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Археология в Институте истории НАН Беларуси в 2025 году:
важнейшие результаты и новые задачи»

2. Мяцельскі Андрэй Анатольевіч, вядучы навуковы супрацоўнік аддзела гісторыі
Беларусі IX–XVIII стагоддзяў і археаграфіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, доктар
гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Нясвіжскага замка ў
2001–2011 гг.»

3. Мядзведзева Марыя Уладзіміраўна, загадчык архіва Інстытута гісторыі
матэрыяльнай культуры РАН, кандыдат гістарычных навук (Расійская Федэрацыя, Санкт-
Пецярбург)

Тэма даклада: «Документы о древностях и памятниках Несвижа в материалах
Императорской археологической комиссии и Московского археологического
общества»

4. Вайцяховіч Андрэй Вячаслававіч, загадчык аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і
Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт
(Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Исследования археологического комплекса на р. Менка в 2025 г.»

5. **Башкоў Аляксандр Аляксандравіч**, прафесар кафедры гісторыі Беларусі і спецыяльных гістарычных дысцыплін, доктар гістарычных навук, дацэнт; **Піліновіч Віталь Юр'евіч**, намеснік дэкана па навуковай рабоце, старшы выкладчык кафедры гісторыі Беларусі і спецыяльных гістарычных дысцыплін

Тэма даклада: «Папярэднія вынікі археалагічных даследаванняў у Ружанскай рэзідэнцыі Сапегаў у 2025 г.»

6. **Партноў Дзмітрый Валер'евіч**, малодшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Гушча Антон Станіслававіч**, лабарант сектара навукова-інфармацыйнай работы Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «ГИС «Археологическая карта Республики Беларусь»: внедрение и методика работы»

**Працяг пленарнага пасяджэння:
15.00 – 16.15**

7. **Чарняўскі Максім Міхайлавіч**, загадчык аддзела археалогіі першабытнага грамадства, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Мінск); **Ліневіч Сяргей Барысавіч**, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Велент-Шчэрбач Святлана Сяргеёўна**, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі

Тэма даклада: «Даследаванні на тэрыторыі Паўночнай Беларусі ў 2025 г.»

8. **Тузбекаў Айнур Ільфамавіч**, загадчык аддзела археалагічнай спадчыны Паўднёвага Урала Інстытута этналагічных даследаванняў імя Р. Г. Кузеева Уфійскага федэральнага даследчага цэнтра РАН, кандыдат гістарычных навук; **Ахатаў Альберт Тагіравіч**, старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалагічнай спадчыны Паўднёвага Урала Інстытута этналагічных даследаванняў імя Р. Г. Кузеева Уфійскага федэральнага даследчага цэнтра РАН, кандыдат гістарычных навук (Расійская Федэрацыя, Уфа)

Тэма даклада: «Кладонскательство» на Урале: разработка комплексных методов противодействия разрушению объектов археологического наследия»

9. **Торапава Алена Уладзіміраўна**, загадчык кафедры гісторыі Расіі і археалогіі Наўгародскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Яраслава Мудрага, кандыдат гістарычных навук, дацэнт; **Самойлаў Кірыл Глебавіч**, навуковы супрацоўнік цэнтра археалагічных даследаванняў Наўгародскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Яраслава Мудрага; **Торапаў Сяргей Яўгенавіч**, дырэктар цэнтра археалагічных даследаванняў Наўгародскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Яраслава Мудрага; **Карпава Тацыяна Уладзіміраўна**, навуковы супрацоўнік Цэнтра археалагічных даследаванняў Наўгародскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Яраслава Мудрага; **Мініненка Трафім Сяргеевіч**, асістэнт кафедры гісторыі Расіі і археалогіі Наўгародскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Яраслава Мудрага (Расійская Федэрацыя, Вялікі Ноўгарад)

Тэма даклада: «Новые данные о топографии Старой Руссы по результатам исследований 2025 г.»

10. **Спірын Іван Уладзіміравіч**, старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук; **Кенька Павел Міхайлавіч**, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Научные археологические исследования в г. Заславле в 2025 г.»

29 красавіка 2026 г.
(Інстытут гісторыі НАН Беларусі, пак. 223)

Працяг пленарнага пасяджэння:
9.30 – 13.00

Мадэратары:

Чарняўскі Максім Міхайлавіч, загадчык аддзела археалогіі першабытнага грамадства, кандыдат гістарычных навук;
Велент-Шчэрбач Святлана Сяргееўна, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

11. **Варацінская Ларыса Сяргееўна**, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Усходняй Еўропы і Сібіры Дзяржаўнага Эрмітажа (Расійская Федэрацыя, Санкт-Пецярбург); **Драбушэўскі Аляксандр Іванавіч**, навуковы супрацоўнік Веткаўскага музея стараверства і беларускіх традыцый імя Ф. Р. Шклярава, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Ветка)
Тэма даклада: «Исследования Южно-Белорусской экспедиции на зарубинецком могильнике Горошков в 2025 г.»

12. **Вашанаў Аляксандр Мікалаевіч**, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); **Ткачова Марыя Іванаўна**, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); **Крашыньскі Уладзіслаў Аляксандравіч**, НПЦ па геалогіі (Беларусь, Мінск); **Каліна Аляксандр Аляксандравіч**, студэнт факультэта геаграфіі і геаінфарматыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (Беларусь, Мінск); **Вашкоў Андрэй Аляксандравіч**, старшы навуковы супрацоўнік Геалагічнага інстытута КНЦ РАН, кандыдат геалага-мінэралагічных навук (Расія, Апаціты)
Тэма даклада: «Археалагічныя даследаванні на помніку ранняга палеаліту Агова 1 у 2025 г.»

13. **Курловіч Паліна Сяргееўна**, загадчык кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін гістарычнага факультэта БДУ, кандыдат гістарычных навук, дацэнт; **Зыль Алеся Віктараўна**, старшы выкладчык кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін гістарычнага факультэта БДУ; **Нікітка Анастасія Анатольеўна**, аспірант, выкладчык кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін гістарычнага факультэта БДУ; **Касцюк Уладзімір Сяргеевіч**, аспірант кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін гістарычнага факультэта БДУ; **Ушко Аліса Максімаўна**, магістрант кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін гістарычнага факультэта БДУ, малодшы навуковы супрацоўнік Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь (Беларусь, Мінск); **Панкевіч Глеб Дзмітрыевіч**, навуковы супрацоўнік аддзела навукова-фондавай работы Магілёўскага абласнога краязнаўчага музея імя Е.Р. Раманава (Беларусь, Магілёў)
Тэма даклада: «Вынікі даследаванняў археалагічнага комплексу Рэчкі ў 2025 г.»

14. **Піліповіч Віталь Юр'евіч**, намеснік дэкана па навуковай рабоце, старшы выкладчык кафедры гісторыі Беларусі і спецыяльных гістарычных дысцыплін; **Башкоў Аляксандр Аляксандравіч**, прафесар кафедры гісторыі Беларусі і спецыяльных гістарычных дысцыплін, доктар гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Брэст)
Тэма даклада: «Археалагічныя даследаванні на Кобрынскім умацаванні Брэсцкай крэпасці ў 2025 годзе»

15. *Тузбекаў Айнур Ільфа́тавіч*, загадчык аддзела археалагічнай спадчыны Паўднёвага Урала Інстытута этналагічных даследаванняў імя Р. Г. Кузеева Уфійскага федэральнага даследчага цэнтра РАН, кандыдат гістарычных навук; *Ахатаў Альберт Тагіравіч*, старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалагічнай спадчыны Паўднёвага Урала Інстытута этналагічных даследаванняў імя Р. Г. Кузеева Уфійскага федэральнага даследчага цэнтра РАН, кандыдат гістарычных навук (Расійская Федэрацыя, Уфа)

Тэма даклада: «Новые методы изучения сакрализации археологических памятников Северной Евразии: результаты апробации 2023–2025 гг.»

16. *Ліндзянкоў Дзмі́трый Мікалаевіч*, вучоны сакратар Гомельскага палацава-паркавага ансамбля; *Іванова-Праля Кацярына Сяргеёўна*, старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі і аховы гісторыка-культурнай спадчыны Гомельскага палацава-паркавага ансамбля (Беларусь, Гомель)

Тэма даклада: «Предварительные результаты археологических исследований на территории детинца и окольного города (места) Гомеля в 2025–2026 гг.»

17. *Партноў Дзмі́трый Валер’евіч*, малодшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Городище Монтатишки Сморгонского района: результаты полевых исследований 2025 г.»

18. *Галынскі Раман Дзмі́трыевіч*, дацэнт кафедры сацыяльна-гуманітарных дысцыплін Магілёўскага інстытута МУС Рэспублікі Беларусь, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Магілёў)

Тэма даклада: «Многослойный памятник на южной окраине д. Лазаревичи Быховского района»

19. *Гаршкоў Аляксандр Дзмі́трыевіч*, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі, археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Гродна)

Тэма даклада: «Папярэднія вынікі даследаванняў помніка Кавальцы 1 (Гродзенскі раён) у 2025 г.»

20. *Ліндзянкоў Дзмі́трый Мікалаевіч*, вучоны сакратар Гомельскага палацава-паркавага ансамбля (Беларусь, Гомель); *Віннікава Валянціна Яўгенаўна*, малодшы навуковы супрацоўнік аддзела антрапалогіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); *Іванова-Праля Кацярына Сяргеёўна*, старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі і аховы гісторыка-культурнай спадчыны Гомельскага палацава-паркавага ансамбля (Беларусь, Гомель); *Везарка Уладзіслаў Андрэевіч*, малодшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі і аховы гісторыка-культурнай спадчыны Гомельскага палацава-паркавага ансамбля (Беларусь, Гомель)

Тэма даклада: «Грунтовые захоронения на территории окольного города (места) Гомеля из материалов археологических исследований в 2025–2026 годах (предварительное сообщение)»

21. *Пачобут Наталля Аляксандраўна*, загадчык аддзела захавання і выкарыстання археалагічнай спадчыны Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Охранные археологические исследования в Гродно на ул. Замковая в 2025 г.»

22. *Сокур Сяргей Андрэевіч*, навуковы супрацоўнік музея драўлянай скульптуры разьбяра С.С. Шаўрова (Беларусь, Орша)

Тэма даклада: «Результаты археологических разведок в Оршанском районе в 2025 г.»

23. Ваішанаў Аляксандр Мікалаевіч, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); **Ткачова Марыя Іванаўна**, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); **Шадыра Вадзім Іосіфавіч**, вядучы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск); **Курловіч Паліна Сяргеёўна**, загадчык кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск); **Маеўская Ксенія Аляксандраўна**, лабарант аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); **Нікітка Анастасія Анатолеўна**, аспірант, выкладчык гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (Беларусь, Мінск); **Панкевіч Глеб Дзмітрыевіч**, навуковы супрацоўнік аддзела навукова-фондавай работы Магілёўскага абласнога краязнаўчага музея імя Е.Р. Раманава (Беларусь, Магілёў), **Віннікава Валянціна Яўгенаўна**, малодшы навуковы супрацоўнік аддзела антрапалогіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); **Ліневіч Сяргей Барысавіч**, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); **Федарук Дар'я Аляксандраўна**, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); **Русецкі Іван Аляксеевіч**, студэнт факультэта гісторыі, камунікацыі і турызму Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы (Беларусь, Гродна).

Тэма даклада: «Археалагічныя даследаванні на воз. Сялява (Крупскі раён, Мінская вобласць) у 2025 г.»

**Перапынак на абед
13.00 – 14.00**

**Постэрная сесія
14.00 – 15.00**

24. Аўласовіч Аляксей Міхайлавіч, загадчык цэнтра археалогіі Беларусі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Тыпалогія ўмацаваных паселенняў Могілёўскага Поднепров'я»

25. Велент-Шчэрбач Святлана Сяргеёўна, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Вынікі даследаванняў крэйдавых радовішч у ваколіцах аг. Турэц Карэліцкага раёна»

26. Байкоўская Алена Арсенцеўна, навуковы супрацоўнік Нацыянальнага парка «Прыпяцкі» (Беларусь, Ляскавічы)

Тэма даклада: «Матэрыялы ісследованияў паселення Хлупін 4»

27. Шуткова Надзея Пятроўна, дацэнт кафедры археалогіі, гісторыі Беларусі і спецыяльных гістарычных дысцыплін Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.А. Куляшова, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Магілёў)

Тэма даклада: «Коллекция печных изразцов Замковой горы г. Кричева в фондах Института истории НАН Беларуси (по материалам археологических раскопок 1973–1976 гг. М. А. Ткачева)»

28. Панкевіч Глеб Дзмітрыевіч, навуковы супрацоўнік аддзела навукова-фондавай работы Магілёўскага абласнога краязнаўчага музея імя Е. Р. Раманава (Беларусь, Магілёў)

Тэма даклада: «Разведкі ў Быхаўскім, Мсціслаўскім і Бабруйскім раёнах Магілёўскай вобласці ў 2025 г.»

29. Цярэнцьеў Ігар Валер'явіч, дацэнт кафедры археалогіі, гісторыі Беларусі і спецыяльных гістарычных дысцыплін Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.А. Куляшова, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Магілёў)

Тэма даклада: «Предварительные итоги спасательных археологических исследований на территории Богоявленского братского монастыря г. Могилёва в 2025 г.»

30. Каралёва Кацярына Пятроўна, старшы выкладчык кафедры сацыяльна-гуманітарных дысцыплін Магілёўскага інстытута МУС Рэспублікі Беларусь, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Магілёў)

Тэма даклада: «Коллекция стеклянных украшений городища Старый Шклов (по материалам археологических исследований И. А. Марзалюка)»

Працяг пленарнага паседжання

15.00 – 18.00

Мадэратары

Вайцяховіч Андрэй Вячаслававіч, загадчык аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

Спірын Іван Уладзіміравіч, старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Мінск)

31. Кошман Вадзім Іванавіч, вядучы навуковы супраўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Археологически работы на территории недвижимой материальной историко-культурной ценности «Куропаты» в 2025 г.»

32. Мяцельскі Андрэй Анатольевіч, вядучы навуковы супрацоўнік аддзела гісторыі Беларусі IX-XVIII стагоддзяў і археаграфіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, доктар гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Археалагічныя даследаванні Будслаўскага касцёла ў 2025 г.»

33. Клімаў Марат Васільевіч, старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Археалагічныя даследаванні помнікаў на тэрыторыі Полацкага Падзвіння ў 2025 г.»

34. Вайтовіч Аляксандра Уладзіміраўна, старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Тэма даклада: «Новыя матэрыялы па гісторыі беларускай археалогіі 1920-х – 1930-х гадоў у фондах Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь»

35. Гаршкоў Аляксандр Дзмітрыевіч, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі, археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Гродна)

Тэма даклада: «Новы помнік каменнага веку ў басейне р. Рось: папярэднія вынікі даследаванняў»

36. Магалінскі Ігар Уладзіміравіч, дацэнт кафедры гісторыі і сацыягуманітарных навук ПДУ імя Еўфрасінні Полацкай, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Полацк)

Тэма даклада: «Вынікі археалагічных раскопак на Востраўскім пасадзе Полацка ў 2025 г.»

37. Коц Аляксей Леанідавіч, старшы выкладчык кафедры гісторыі і сацыягуманітарных навук ПДУ імя Еўфрасінні Полацкай, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Полацк); **Магалінскі Ігар Уладзіміравіч**, дацэнт кафедры гісторыі і сацыягуманітарных навук ПДУ імя Еўфрасінні Полацкай, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Полацк); **Торшын Яўген Мікалаевіч**, загадчык аддзела архітэктурнай археалогіі Джяржаўнага Эрмітажа (Расійская Федэрацыя, Санкт-Пецярбург); **Зыкаў Пётр Леанідавіч**, навуковы супрацоўнік аддзела архітэктурнай археалогіі Джяржаўнага Эрмітажа (Расійская Федэрацыя, Санкт-Пецярбург)

Тэма даклада: «Археалагічныя даследаванні Бельчыцкага манастыра ў Полацку ў 2025 г.»

38. Калядзінскі Леанід Уладзіміравіч, старшы навуковы супрацоўнік аддзела захавання і выкарыстання археалагічнай спадчыны Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт; **Пачобут Наталля Аляксандраўна**, загадчык аддзела захавання і выкарыстання археалагічнай спадчыны Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Археалагічныя даследаванні на гарадзішце Березовец в 2025 г.»

39. Дрэвіла Вольга Алегавна, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Васільеў Васілій Міхайлавіч**, аспірант Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Апрохаў Дзяніс Анатольевіч**, аспірант Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Археалагічныя даследаванні на гарадзішце-1 (ур. Попова Гора) в аг. Лучин Рогачёвского района Гомельской области в 2025 г.»

40. Ліневіч Сяргей Барысавіч, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Чарняўскі Максім Міхайлавіч**, загадчык аддзела археалогіі першабытнага грамадства, кандыдат гістарычных навук; **Ваішанаў Аляксандр Мікалаевіч**, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Ткачова Марыя Іванавна**, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Федарук Дар'я Аляксандраўна**, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Падводныя археалагічныя даследаванні СНДГПА на тэрыторыі Мінскай і Віцебскай абласцей ў 2025 г.»

41. Язэпенка Ігар Мікалаевіч, старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Рагачоўскага, Жлобінскага і Рэчыцкага раёнаў Гомельскай вобласці ў 2025 г.»

42. Ткачоў Алег Юр'евіч, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Ваішанаў Аляксандр Мікалаевіч**, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Чарняўскі Максім Міхайлавіч**, загадчык аддзела археалогіі першабытнага грамадства, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Мінск);

Тэма даклада: «Вынікі выратавальных даследаванняў на поўдні і захадзе Беларусі ў 2025 г.»

43. *Аксючыц Алег Дзмітрыевіч*, навуковы супрацоўнік навукова-фондавага аддзела Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту, аспірант кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін гістарычнага факультэта БДУ (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Даследаванне гарадзішча ў аг. Трабы Іўеўскага раёна Гродзенскай вобласці»

44. *Зыль Алеся Віктараўна*, старшы выкладчык кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін гістарычнага факультэта БДУ (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Вынікі археалагічных разведак на тэрыторыі Клімавіцкага раёна Магілёўскай вобласці ў 2025 г.»

45. *Няклюдэва Таццяна Анатоляўна*, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Волынскага ўмацавання Брэстскай крэпасці ў 2025 г.»

46. *Дзярновіч Алег Іванавіч*, вядучы навуковы супрацоўнік аддзела гісторыі Беларусі IX–XVIII стст. і археаграфіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Архітэктурна-археалагічныя даследаванні канструкцый Крэўскага замка і выяўленне комплексу каменных крыжоў на могільках перыяду Позняга Сярэднявечча і Ранняга Новага часу ва ўрочышчы Царкоўе (в. Панара Смаргонскага раёна) у 2025 г.»

47. *Гусеў Арыём Анатоляевіч*, навуковы супрацоўнік Нацыянальнага парка «Прыпяцкі» (Беларусь, Ляскавічы)

Тэма даклада: «І. Тышкевіч: акалічнасці высвятлення асобы»

48. *Ліхачоў Андрэй Станіслававіч*, кіраўнік дайвінг-цэнтра «Марскі Пегас» (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Гражданская наука и подводная археология Беларуси: опыт сотрудничества Института истории НАН Беларуси и дайвинг-центра «Морской Пегас»»

30 красавіка 2026 г.
(Інстытут гісторыі НАН Беларусі, пак. 223)

**Працяг пленарнага паседжання
9.30 – 13.00**

Мадэратары:

Касцюкевіч Анастасія Уладзіміраўна, загадчык аддзела навуковай кансервацыі археалагічных артэфактаў Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

Дрэвіла Вольга Алегаўна, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

49. *Дзярновіч Алег Іванавіч, вядучы навуковы супрацоўнік аддзела гісторыі Беларусі IX–XVIII стст. і археаграфіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)*

Тэма даклада: «Даследаванне тэрыторыі Сінагагальнага двара XVIII – першай паловы XX ст. у аграгарадку Ізабелін Ваўкавыскага раёна (новыя аб’екты і пытанні экспанавання)»

50. *Кошман Вадзім Іванавіч, вядучы навуковы супраўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт; Кунаш Аляксандр Алегавіч, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)*

Тэма даклада: «Археалагічныя работы на тэрыторыі Лошыцкага паркава-сядзібнага комплексу (папярэдняе паведамленне)»

51. *Касцюкевіч Анастасія Уладзіміраўна, загадчык аддзела навуковай кансервацыі археалагічных артэфактаў Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск)*

Тэма даклада: «Научная консервация клада гривен из медного сплава из новых поступлений Института истории НАН Беларуси»

52. *Шаркоўская Наталля Юр’еўна, вядучы навуковы супрацоўнік Віцебскага абласнога краязнаўчага музея (Беларусь, Віцебск)*

Тэма даклада: «Частная коллекция А.А. Ковалевского в фондах ВОКМ»

53. *Пачобут Наталля Аляксандраўна, загадчык аддзела захавання і выкарыстання археалагічнай спадчыны Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт; Калядзінскі Леанід Уладзіміравіч, старшы навуковы супрацоўнік аддзела захавання і выкарыстання археалагічнай спадчыны Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск);*

Тэма даклада: «Охранные археологические исследования в районе улиц 1 Мая и Малый Замок в г. Новогрудок в 2025 году»

54. *Лашанкоў Міхаіл Іванавіч, старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Мінск)*

Тэма даклада: «О керамике городища Жужлянка»

55. *Бяліцкая Ганна Мікалаеўна*, навуковы супрацоўнік аддзела захавання і выкарыстання археалагічнай спадчыны Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)
Тэма даклада: «Раннеславянскае селішча Бярэжцы 4 на рацэ Сцвіга»

56. *Дзярновіч Сяргей Дзмітрыевіч*, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі; *Спірын Іван Уладзіміравіч*, старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Мінск)
Тэма даклада: «Шпора «каролінгскага тыпа» из Заславля: особенности морфологии и хронологии (по материалам археологических исследований 2025 г.)»

57. *Кенька Павел Міхайлавіч*, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)
Тэма даклада: «Исследования памятников в Ошмянском районе Гродненской области в 2025 г.»

58. *Крумплёўскі Уладзіслаў Станіслававіч*, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)
Тэма даклада: «Результаты археологических разведок на территории Браславского района Витебской области в 2025 г.»

59. *Федарук Дар'я Аляксандраўна*, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі; *Крумплёўскі Уладзіслаў Станіслававіч*, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі; *Віннікава Валянціна Яўгенаўна*, малодшы навуковы супрацоўнік аддзела антрапалогіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)
Тэма даклада: «Спасательные археологические исследования на территории бывшего еврейского кладбища в г. Высокое Брестской области в 2025 г.»

60. *Моцны Віталь Віктаравіч*, малодшы навуковы супрацоўнік лабараторыі праблем экалогіі лесу і дэндрахраналогіі Інстытута эксперыментальнай батанікі імя В. Ф. Купрэвіча НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)
Тэма даклада: «Дендрохронологическое датирование памятников деревянного зодчества и сакральной живописи Гродненского региона XVII–XVIII вв.»

61. *Яцін Павел Мікалаевіч*, малодшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); *Вараненка Алег Васільевіч*, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск); *Скакун Наталля Мікалаеўна*, старшы навуковы супрацоўнік эксперыментальна-трасалагічнай лабараторыі Інстытута гісторыі матэрыяльнай культуры РАН, кандыдат гістарычных навук (Расійская Федэрацыя, Санкт-Пецярбург); *Цярохіна Вера Уладзіміраўна*, малодшы навуковы супрацоўнік эксперыментальна-трасалагічнай лабараторыі Інстытута гісторыі матэрыяльнай культуры РАН (Расійская Федэрацыя, Санкт-Пецярбург)
Тэма даклада: «Археологические исследования на памятнике Коромка 9 Рогачёвского района Гомельской области в 2025 г.»

62. *Ліхачоў Андрэй Станіслававіч*, кіраўнік дайвінг-цэнтра «Марскі Пегас» (Беларусь, Мінск)
Тэма даклада: «Практическое использование фотограмметрии в условиях низкой видимости, низких температур и ограниченного пространства: опыт подлёдной съёмки затопленного поселения на оз. Рыбница»

63. *Спірын Іван Уладзіміравіч*, старшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук; *Ліхачоў Андрэй Станіслававіч*, кіраўнік дайвінг-цэнтра «Марскі Пегас» (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Подводные археологические исследования на территории Беларуси в 2025 г. (оз. Рыбница, Днепр, Князь-озеро, Припять)»

64. *Торанаў Сяргей Яўгенавіч*, дырэктар цэнтра археалагічных даследаванняў Наўгародскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Яраслава Мудрага (Расійская Федэрацыя, Вялікі Ноўгарад)

Тэма даклада: «Опыт консервации археологических композитов из культурного слоя Великого Новгорода с использованием дигидрата трегалозы»

65. *Сысоева Вераніка Аляксеўна*, малодшы навуковы супрацоўнік аддзела навуковай кансервацыі археалагічных артэфактаў Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Консервация археологических артефактов из железа и исследование сопутствующих палеоботанических остатков»

66. *Шаціла Аляксандр Сяргеевіч*, мастак аддзела навуковай кансервацыі археалагічных артэфактаў Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Специфика реставрации изделий из керамики: опыт отдела научной консервации археологических артефактов Института истории НАН Беларуси»

67. *Кавалёў Ілля Віктаравіч*, лабарант аддзела навуковай кансервацыі археалагічных артэфактаў Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Первичная очистка археологических артефактов из железа»

Перапынак на абед

13.00 – 14.00

Постэрная сесія

14.00– 15.00

68. *Аўласовіч Аляксей Міхайлавіч*, загадчык цэнтра археалогіі Беларусі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Беларусь, Мінск); *Яраславаў Іван Юр’евіч*, студэнт 3-га курса гісторыка-філалагічнага факультэта Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.А. Куляшова (Беларусь, Магілёў)

Тэма даклада: «Новые данные о славянской колонизации Могилёвского Поднепровья»

69. *Ліневіч Сяргей Барысавіч*, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Спасательные археологические исследования на территории Лидского, Пинского, Кобринского, Брестского, Жабинковского и Дятловского районов»

70. *Велент-Шчэрбач Святлана Сяргееўна*, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі; *Ткачова Марыя Іванаўна*, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі; *Чарняўскі Максім Міхайлавіч*, загадчык аддзела археалогіі першабытнага грамадства, кандыдат гістарычных навук (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Барава 20 – новая стаянка эпохі неаліту–бронзавага веку на тэрыторыі Верхнянёманскай нізіны»

71. Ясковіч Ганна Сяргеёўна, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Археалагічныя даследаванні ў гістарычным цэнтры г. Валожына ў 2024 годзе (да характарыстыкі аб'екта з падмуркам кафлянай печы). Папярэдняе паведамленне»

72. Ляшкевіч Элона Аляксандраўна, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Исследования городища Банцеровщина в 2025 г.»

73. Ткачова Марыя Іванаўна, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Вашанаў Аляксандр Мікалаевіч**, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Вынікі археалагічных даследаванняў у зонах новабудоўляў у Светлагорскім і Акцябрскім раёнах Гомельскай вобласці ў 2025 г.»

74. Кунаш Аляксандр Алегавіч, навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі; **Віннікава Валянціна Яўгенаўна**, малодшы навуковы супрацоўнік аддзела антрапалогіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Выратавальныя археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Свята-Успенскага Жыровіцкага манастыра ў 2025 г.»

75. Данцова Софія Аляксандраўна, малодшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Металлические браслеты из детских и подростковых погребений X–XII вв. на территории Беларуси»

76. Логвінава Дар'я Сяргеёўна, малодшы навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі Сярэдніх вякоў і Новага часу Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Беларусь, Мінск)

Тэма даклада: «Курганный могильник у д. Старая Шараевщина Бобруйскаго района: описание материалов раскопок В. З. Завитневича 1892 г.»

15:00 – 16.30

Круглы стол

«Пытанні супрацьдзеяння незаконнаму пошуку і абароту археалагічных артэфактаў на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь»

16.30 - 17.30

Дыскусія

Падвядзенне вынікаў. Закрыццё канферэнцыі

Тэзісы дакладаў

Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі

«Вынікі археалагічных даследаванняў

на тэрыторыі Беларусі ў 2025 годзе»

Археология в Институте истории НАН Беларуси в 2025 году: важнейшие результаты и новые задачи

Ключевые слова: археология, раскопки, спасательная (охранная) археология, археологическая экспертиза, конференции, выставки

2025 год стал завершающим при выполнении государственной программы научных исследований на 2021–2025 гг. «Общество и гуманитарная безопасность белорусского государства» в целом и её подпрограммы 12.1 «История» (рук. програм. – акад., д. ист. наук, проф. А.А.Коваленя; рук. подпрограм.– директор Института истории НАН Беларуси, к. ист. наук, доц. В.Л.Лакиза).

Археологи Института истории НАН Беларуси (далее – Институт истории) в 2025 г. успешно решили поставленные перед ними задачи в рамках НИР «Актуальные направления археологических исследований: от древности до современности», которая входила в состав комплексного задания 12.1.1. «Археологическое наследие как фактор обеспечения гуманитарной безопасности белорусского общества» (науч. рук. – к. ист. наук, доц. В.И. Кошман). Во всех областях страны и Минске проведены разные по масштабу фундаментальные и спасательные (охранные) исследования, в том числе раскопки на наиболее значимых объектах археологии в рамках реализации «Концепции формирования и развития национальных археологических проектов». В соответствии с поручениями и постановлениями Совета Министров Республики Беларусь выполнены все пункты Плана мероприятий по реализации концепции комплексного развития археологического комплекса на р. Менке (дер. Городище, Минский район), а также мероприятие 59 «Выполнение археологических и исторических исследований в рамках реализации концепции развития археологического комплекса на р. Менке (Минский район, дер. Городище)» Государственной программы «Культура Беларуси» на 2021 – 2025 годы.

В Институте истории на 31 декабря 2025 года в четырех отделах центра археологии Беларуси работал 51 сотрудник (в т.ч. 3 худож. и 3 лабор.): 1 док. наук (проф.), 16 канд. наук (из них 11 доц.).

В 2025 г. НАН Беларуси выдала 281 разрешение (Дазвол) на право проведения археологических исследований. Наибольшее количество разрешений по форме № 4 – 249. Отметим, что в 2024 г. было выдано 178, а в 2023 г. – 179 разрешений. Количество исследований в рамках разрешений по форме № 1, 2, 3 за последние пять лет практически остается на одном, невысоком, уровне – 33, 24, 35, 31, 32 (2021–2025 гг.). Значительное увеличение разрешений по форме № 4 можно связывать с вступлением в силу 1.08.2024 изменений в постановление Совета Министров Республики Беларусь от 13.01.2023 № 32 «О мерах по реализации Закона Республики Беларусь от 18.07.2022 № 195-3 «Об изменении кодексов»». В положении «О порядке изъятия и предоставления земельных участков» начала действовать обязательная норма, по которой Институт истории НАН Беларуси по запросу субъекта хозяйствования в течение 3 рабочих дней предоставляет заключение о наличии либо отсутствии на размещаемом земельном участке археологических объектов.

В 2025 г. в рамках осуществления археологической экспертизы Институт истории выдал более 7400 заключений об отсутствии на территории проведения земляных и строительных работ или необходимости принятия мер по их охране для более чем 240 юридических лиц и граждан. Продолжалась работа по обследованию современного состояния памятников археологии, включенных в Государственный список историко-культурных ценностей Республики Беларусь, подготовке (разработке и доработке) проектов зон охраны (утверждаются Министерством культуры Республики Беларусь).

На конференции мы подробно узнаем о многих знаковых исследованиях академических ученых на памятниках всех исторических периодов под руководством А.Авласовича (курганные древности Могилёвского Поднепровья), А.Войтеховича (древний город на Менке), А.Вашанова (стоянка нижнего палеолита Огово-1), О.Дерновича (Кревский замок), О.Древило (городище Лучин), П.Кенько (погребальные комплексы Ошмянщины), А.Кунаша (Жировичский монастырь), А.Метельского (Будславский костёл), И.Спирина (Заславль), М.Чернявского (Кривинский торфяник), а также наших коллег из учреждений высшего образования А.Башкова (Ружанский дворец), А.Горшкова (стоянка Ковальцы-1), П.Курлович (городище Речки), И.Магалинского (Полоцк), которые уже получили значительное освещение в СМИ. Набирают оборот подводные исследования, о чем свидетельствуют экспедиции на Кривинский торфяник и оз. Селява (С.Линевич, М.Чернявский), Днепр и Припять, оз. Рыбница (И.Спирин, А.Лихачёв).

Важно, что фундаментальные и научные спасательные (охранные) археологические раскопки становятся комплексными, дополняются рядом специальных естественнонаучных исследований, включаются в практико-ориентированные проекты. К археологическим исследованиям подключаются отечественные и зарубежные партнёры. В 2025 г. получен патент на изобретение №а20240095 (от 10.12.2025): эмульсия для консервации кожаных артефактов, способ её приготовления и способ консервации (Е.Карпинчик, В.Агабеков (Институт химии новых материалов НАН Беларуси), В.Граф, С.Линевич, В.Лакиза (Институт истории)). Плодотворно работает отдел научной консервации артефактов Института истории под руководством А.Костюкевич [1, с. 188]. На завершающей стадии внедрения находится проект «ГИС «Археологическая карта Республики Беларусь», над которым успешно работал молодой сотрудник Института истории А.Гуща (распределен из Белорусского государственного университета информатики и радиоэлектроники) в сотрудничестве с археологом Д.Портновым.

В рамках археолого-антропологических исследований с использованием инновационных технологий изучения погребальных комплексов (костных останков) Беларуси восстановлены внешние облики 45 жителей из 23 населенных пунктов и городов периода средних веков и нового времени. Итогом совместной работы с российскими учеными стала коллективная монография «Население Беларуси. Альбом в лицах – взгляд в прошлое» [2]. Современные методы физической антропологии, генетики, археологии и смежных дисциплин позволили более детально изучить отдельные страницы истории, получить новые данные об образе жизни, демографической ситуации, палеодиете, болезнях и патологиях наших предков.

Важным результатом деятельности археологов являются публикации, в первую очередь 3 крупные монографические работы [3; 4; 5]. Институт истории является учредителем 4 сборников научных статей, включенных в список ВАК Республики Беларусь. За подготовку к печати 2 из них, вышедших в 2025 г., отвечают археологи [6; 7]. Результаты археологических исследований ученых Института истории нашли отражение и в учебном издании [8, с. 38–43].

В 2025 г. проводилась совместная работа заинтересованных в сфере соблюдения законодательства Республики Беларусь в области охраны археологического наследия. В соответствии с согласованным Правительством «Планом мероприятий по противодействию незаконному поиску и обороту археологических артефактов на территории Республики Беларусь на период 2024–2026 гг.» осуществляется мониторинг интернет-пространства, включая социальные сети, тематические форумы и онлайн-аукционы [9]. Выявляются факты незаконной торговли археологическими артефактами и пропаганды «чёрного копательства», повреждения памятников археологии, информация о которых направляется в Министерство антимонопольного регулирования и торговли, Министерство внутренних дел, Министерство информации, Минский горисполком. Этому вопросу на конференции будет посвящена работа круглого стола «Пытанні супрадзейняння незаконнаму пошуку і абароту археалагічных артэфактаў на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь».

В 2025 г. проведена значительная работа по популяризации истории, ознакомлению жителей и гостей столицы с новыми археологическими артефактами. Пользуется популярностью Археологическая научно-музейная экспозиция Института истории, которую посещают школьники и студенты, организованные группы и гости страны. Археологи приняли участие в

ряде крупных выставочных проектов и тематических мероприятий: выставке разработок НАН Беларуси «Взгляд за горизонт» в рамках республиканской общественно-культурной акции «Марафон единства» в Минске, Новополоцке и Солигорске (январь 2025, Республиканской конференции учеников «Первый шаг в науку» (НАН Беларуси, январь 2025), Дне белорусской науки (НАН Беларуси, январь 2025), Международной конференции «Обеспечение национальной, региональной и международной безопасности: актуальные проблемы и решения» (НАН Беларуси, апрель 2025), выставке «Археологические артефакты стоянки «Осовец-2». Раскопки 2024 года» (Бешенковичский районный историко-краеведческий музей, июнь–июль 2025), «Фестивале науки» (Центральный ботанический сад НАН Беларуси, сентябрь 2025), III Международной научной конференции «Сельское хозяйство Беларуси сквозь призму научных исследований» (НАН Беларуси, сентябрь 2025), «Выездном заседании экспертно-консультативного совета при Президиуме Совета Республики Национального собрания Республики Беларусь восьмого созыва на тему «Использование искусственного интеллекта: возможности и риски» (НАН Беларуси, октябрь 2025), выставке «Моя Беларусь» (Национальный выставочный центр, январь, февраль, декабрь 2025).

В 2025 г. археологи Института истории НАН Беларуси организовали и провели на высоком научном уровне Международную научно-практическую конференцию «Вынікі археалагічных даследаванняў на тэрыторыі Беларусі ў 2024 годзе» (Новогрудок–Минск, 14–16.05.2025), Международную научную конференцию «Историческая урбанистика Беларуси: археология и история восточнославянского города» (Минск, 2–3.10.2025), Республиканскую научную конференцию «Археалагічная спадчына як фактар забяспячэння гуманітарнай бяспекі беларускай дзяржавы: вынікі даследаванняў 2021–2025 гг., перспектывы і стратэгічныя задачы» (Минск, 4–5.12.2025), а также тематическую секцию «Ключевые направления российско-белорусского сотрудничества в области изучения, сохранения и практического использования археологического наследия» в рамках III Форума Союзного государства «Россия и Беларусь: общая история, общая судьба» (Минск, 12–14.11.2025).

Результаты научных исследований археологов Института истории используются при создании нового Национального исторического музея Беларуси, в том числе уникальные артефакты с археологического комплекса на р. Менке, при реализации государственной исторической политики, подготовке документальных фильмов, ток-шоу, специальных программ ТВ, информационных материалов в СМИ.

Научная и научно-практическая деятельность всего коллектива в 2025 г. заслужила высокую оценку и по итогам анализа всех показателей выполнения плана социально-экономического развития Институт истории занесен на Доску почета НАН Беларуси. В этом достижении большой вклад и археологов!

Ближайшие задачи для археологического сообщества страны? Не останавливаться на достигнутом и успешно работать над выполнением новой государственной программы научных исследований на 2026–2030 годы «Социально-экономическая, политическая и национально-культурная безопасность белорусской государственности» в рамках подпрограммы «История» и комплексного задания 12.1.1 «Археологическое наследие как составная часть национально-культурной безопасности белорусского государства». При этом подчеркнём, что впервые будут выполняться три отдельные НИР, для каждого структурного археологического подразделения в рамках их научной компетенции: 1 «Материальный и духовный мир первобытного населения Беларуси»; 2 «Археологические древности Беларуси в период средневековья и Нового времени»; 3 «Археологическое наследие Беларуси: вопросы сохранения, презентации и использования».

Литература

1. *Научно-технические и инновационные разработки организаций Республики Беларусь (2023–2025 годы) / Справочное издание. – Минск: “Адукацыя і выхаванне”, 2026. – 208 с.*

2. *Население Беларуси. Альбом в лицах – взгляд в прошлое: коллективная монография / С.В. Васильев, О.В. Марфина, В.Л. Лакиза [и др.]; отв. ред. С.В. Васильев, О.В. Марфина; Рос. акад. Ин-т этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т истории. – М., АМА-ПРЕСС, 2026. – 318 с.*

3. Калечыц, А. Г. Помнікі свідэрскай культуры фінальнага палеаліту на тэрыторыі Беларусі / А. Г. Калечыц, А. У. Коласаў; Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Інстытут гісторыі. — Мінск: Беларуская навука, 2025. — 254, [2] с.: іл.

4. Аляксандр Мікалаевіч Ляўданскі. Лёс і навуковая спадчына: (да 130-годдзя з дня нараджэння) / В. І. Кошман, А. У. Вайтовіч, Э. А. Ляшкевіч [і інш.]; навук. рэд. В. І. Кошман; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т гісторыі. — Мінск: Беларуская навука, 2025. — 497 с.

5. Кошман, В. І. Мінское Замчище и храм начала XII в.: актуальные вопросы изучения и сохранения: (к 80-летию начала археологического исследования г. Минска) / В. И. Кошман, А. О. Кунаш; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т истории. — Мінск: Беларуская навука, 2025. — 519 с.: ил.

6. Гістарычна-археалагічны зборнік / Гал. рэд.: А. А. Каваленя. Вып. 39. — Мінск: Беларус. навука, 2025. — 235 с.

7. Матэрыялы па археалогіі Беларусі / Гал. рэд. В. Л. Лакіза; Уклад. В. І. Кошман. — Вып. 35. — Мінск: Беларуская навука, 2025. — 231 с.

8. История моей страны // Василевич Г.А., Лакиза В.Л., Касинский Л.В. и др. Я – гражданин Республики Беларусь / 2-е издание, пересмотренное / Пособие для учащихся учреждений образования, реализующих образовательные программы общего и среднего образования, с белорусским и русским языками обучения и воспитания (с электронным приложением). — Мінск: “Адукацыя і выхаванне”, 2025. — С. 36–55.

9. Лакиза, В.Л. Историко-культурное и археологическое наследие и его защита – это стратегические интересы общества и государства / В.Л. Лакиза // Безопасность Союзного государства: вызовы и угрозы : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Минск, 22 ноября 2024 г.) / Государственный секретариат Совета Безопасности Республики Беларусь ; Национальная академия наук Беларуси ; редкол.: В. Г. Гусаков (гл. ред.) [и др.]. — Мінск : Беларуская навука, 2025. — С. 102–114.

Андрэй Мяцельскі
Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Археалагічныя даследаванні Нясвіжскага замка ў 2001–2011 гг.

Ключавыя словы: Нясвіжскі замак, абарончыя валы, культурны слой.

Археалагічныя даследаванні на Нясвіжскім замку ў 2001–2011 гг. праводзіліся з мэтай падрыхтоўкі праектна-каштарыснай дакументацыі для рэстаўрацыі палацавага комплексу, які сфарміраваўся на працягу канца XVI–XIX ст.

Археалагічныя даследаванні паказалі, што ў двары Нясвіжскага замка культурны слой адсутнічае. Пад асфальтам ляжыць брук укладзены непасрэдна на мацярык. Дзеля таго, каб адвесці дажджавую ваду з замкавага двара пад паўночна-заходнім кутом комплексу быў пабудаваны мураваны прамакутнай формы вадаток, які праходзіў пад падмуркамі двухпавярховага будынка і праз вал. Фактычна насупраць яго быў арганізаваны другі мураваны вадаток, які збрасваў ваду ў замкавы роў праз танэль таксама праз вал. Праз танэль, які прыкрываўся бастыёнам, маглі набіраць ваду з рова падчас аблогі замка.

Фактычна даследаванні на двары замка звяліся да пастаноўкі інжынерных шурфоў, якія былі неабходны для высвятлення стану падмуркаў будынкаў. Акрамя таго, падчас гэтых даследаванняў было пацверджана, што гравюра Т. Макоўскага з’яўляецца праектным планам, які не заўсёды выконваўся. Так, калі на гравюры Т. Макоўскага арсенал паказаны на 10 вакон, то ў інвентары 1654 г. згадваецца што ў ім толькі 5, і археалагічныя даследаванні паказалі, што ён быў значна меншы, чым на гравюры.

Дзякуючы археалагічным даследаванням былі выяўлены рэшткі падмуркаў назіральнай вежы, якая была ўзведзена ў другой палове XVII ст. насупраць вежы, што існуе з самага пачатку будаўніцтва замка. Са знешніх бакоў будынкаў замка ўздоўж абарончых валоў быў арганізаваны праход шырынёй да 3 м. Сцены з франтона двухпавярховых будынкаў першапачаткова былі ўпрыгожаны камянямі, устаўленымі ў цагляныя рамкі.

Археалагічныя даследаванні высвятлілі прафіліроўку абарончых валоў замка і яго бастыёнаў, якія былі засыпаны ў пачатку XIX ст. Акрамя таго, з усходняга боку замка была знойдзена брама, якая выводзіла на баявую галарэю. Менавіта са знешняга боку засыпаных валоў і захаваліся культурны слой з матэрыяламі XVII–XIX стст. Абарончы роў быў умацаваны цаглянай сцяной з абодвух бакоў. На падэшве бастыёнаў з фронта і з тылу замка размяшчаліся казематы, ў якіх знаходзіліся гарматы. Вакол рова ішла баявая галерэя, якая была ўмацавана цаглянай сцяной.

Акрамя брамы на ўсходзе замка на баявую галерэю можна было трапіць з замкавага падворку праз танель які вёў праз вал.

Падчас археалагічных даследаванняў з паўночнага і паўднёвага бакоў палаца былі выяўлены падмуркі рызалітаў і рэшткі мураванага ганка які вёў у яго. Зафіксаваны рэшткі падмуркаў стайні, якая размяшчалася пад паўднёва-ўсходнім бастыёнам.

З гісторыі фартыфікацыі Нясвіжскага замка засталася невызначаным пытанне ці навала памяшканне пад паўночна-ўсходнім бастыёнам якое прасочваецца на гравюры Т. Макоўскага.

На тэрыторыі Старога парка з метаю пошука “Doma kapitanei” – першапачатковага замка Нясвіжа сярэдзіны XVI ст. былі праведзены шурфоўкі, але яны не далі вынікаў, бо ўзвышша, на якім ён стаяў, верагодна было знівеліравана на пачатку XIX ст.

Марія Медведзева

Институт истории материальной культуры РАН

Документы о древностях и памятниках Несвижа в материалах Императорской археологической комиссии и Московского археологического общества

Ключевые слова: *история археологии, Георгиевская церковь, случайные находки, Несвиж, архивные документы ИИМК РАН.*

В архиве ИИМК РАН хранятся несколько архивных дел, связанных с историческим наследием Несвижа. В соответствии с действующим законодательством Российской империи в 1913 г. в Императорскую археологическую комиссию поступил запрос из Минской епархии о рассмотрении возможности ремонта православного Георгиевского храма в Несвиже, располагавшегося в здании бывшего костела. Пакет документов включил составленные епархиальным архитектором Виктором Струевым в 1911 г. план церкви, чертеж пристройки, смету, а также проект переустройства купола, звонницы и фронтона Георгиевской церкви 1899 г. Акт о необходимых исправлениях и возможной пристройке подписали священник церкви и представители 40 артиллерийской бригады, которые и возбудили дело о переделке храма. Информация об этой церкви содержится также в метрике-паспорте храма, составленном 10 февраля 1887 г. и хранящемся ныне в фонде Московского археологического общества. Подробное описание (история основания, сведения о наружном и внутреннем облике, церковной утвари, иконостасе, колоколах и т.д.) было сделано священником Иоанном Москалевичем в рамках предпринятого Императорской академией художества глобального проекта сбора сведений о церковной архитектуре.

В архиве ИАК еще представлено дело о находке 15 серебряных монет в Несвиже в 1893 г., обнаруженных при «разломке» зданий бывшего монастыря бенедиктинок. Монеты были определены Ю. Иверсеном в Эрмитаже как польские и шведские, датирующиеся XVII в., и отправлены обратно находчику как не имеющие исторического значения. Все перечисленные документы, история их создания и поступления в архивы ведущих археологических организаций второй половины XIX – начала XX в. будут представлены в докладе.

Литература и источники

1. *Императорская археологическая комиссия (1859–1917) : история первого государственного учреждения российской археологии от основания до реформы : Коллективная монография : в 2 т. / науч. ред.-сост. А. Е. Мусин, М. В. Медведзева. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб. : ИИМК РАН, 2019. – 888 (1616) с.*

2. *Рукописный отдел Научного архива Института истории материальной культуры РАН (РО НА ИИМК РАН). – Ф. 1. Оп. 1. 1893. Д. 175; 1913. Д. 307; Ф. 4. Оп. 1. Д. 628.*

3. *Слюнькова, И.Н. Храмы и монастыри Беларуси XIX века в составе Российской империи. Пересоздание наследия / И.Н. Слюнькова. – М.: Прогресс-Традиция, 2010. – 616 с.*

Исследования археологического комплекса на р. Менка в 2025 г.

Ключевые слова: Древняя Русь, археологический комплекс, городище, селище, керамика.

Археологический комплекс, состоящий из Малого и Большого городища, а также 4 неукрепленных селищ – посадов, расположен в д. Городище Минского района. Это поселение отождествляется с летописным городом Менском. В 2023 г. по поручению Совета Министров Республики Беларусь были начаты масштабные раскопки комплекса. Работы, проведенные в 2025 г. на Малом и Большом городищах, а также в районе ювелирной мастерской на посаде 2 являются завершающим этапом этих исследований.

На Малом городище к раскопу 2024 г. был прирезан раскоп площадью 16 м², его глубина достигала 1 м. Как и в предыдущем году были зафиксированы следы мощного пожара, а также остатки булыжного замощения у подножия вала. В слое пожара была найдена поврежденная огнем бронзовая фибула западно-прибалтийского облика. Кроме этого, найдена подкововидная фибула и пряжка из цветного металла, железные ножи, наконечники стрел, кресало, элементы конской упряжи, каменная литейная форма, многочисленные фрагменты гончарных горшков, часть из которых побывала в огне. Все материалы датируются XI – началом XII в. После зачистки материка были выявлены несколько ям, в заполнении которых были обнаружены фрагменты лепной штрихованной керамики.

На площадке Большого городища к раскопу 2024 г. был прирезан раскоп площадью 120 м², его глубина достигала 0,8 м. В южной его части были обнаружены остатки стены, сложенной из кирпича пальчатки. Раскоп был заполнен перемешанным культурным слоем, в котором содержались материалы разного времени. К эпохе неолита относятся кремневое тесло и топор, а также фрагмент сверленного каменного топора. Материалы X – XII вв. представлены изделиями из цветного металла (подкововидная фибула, трёхбусинное височное кольцо, перстневидные височные кольца, пинцет, пломбы, книжные застёжки), железа (наконечники стрел, ножи, ключи, пряжка, шилья), камня (пряслица), стекла (бусы), глины (пряслица, фрагменты керамики, в том числе, фрагмент амфоры с граффити). Среди находок XVI – XIX вв. материалы из цветного металла (монеты, пуговицы, игла для чистки кремневых замков, крестик, ручка в виде дракона), железа (шпора, замок, пулелейка), кости (шашка, петля, муфта), глины (курильные люльки, рыболовные грузила, фрагменты посуды, изразцы, кирпичи), стекла (фрагменты тарной и столовой посуды). После зачистки материковой поверхности были выявлены следы 33 объектов – ям. Три наиболее большие ямы располагались под изразцовыми печами, остальные относились как к древнерусскому, так и к более позднему времени.

На посаде 2 к раскопу 2024 г. был прирезан раскоп площадью 24 м², его глубина достигала 0,8 м. Раскоп был заполнен однородным тёмным грунтом. В заполнении найдены материалы, связанные с ювелирным производством (литники, оплавки, заготовка пломбы). Кроме этого, найдены изделия из цветного металла (пломбы, пуговица) и железа (нож, шилья). Все материалы датируются XI–XII вв. В юго-восточной части были зафиксированы следы ограды, вероятно, плетня.

Аляксандр Башкоў, Віталь Піліповіч
БрДУ імя А. С. Пушкіна

Папярэднія вынікі археалагічных даследаванняў у Ружанскай рэзідэнцыі Сапегаў у 2025 г.

Ключавыя словы: археалогія, рэзідэнцыя Сапегаў, Ружаны, культурны пласт, каланада.

Падчас падрыхтоўкі праектнай дакументацыі да рэстаўрацыйных работ у сярэдзіне ўсходняга (тэатральнага) корпуса і па добраўпарадкаванню ўнутранага двара Сапегаўскай рэзідэнцыі паўстала неабходнасць правесці археалагічныя даследаванні. Мэтай работ стала:

выяўленне і характарыстыка культурных напластаванняў і магчымых канструкцый ва ўнутраным двары рэзідэнцыі; пошук і вывучэнне ўсходняй часткі апорнай каланады ва ўсходнім (тэатральным) корпусе.

У ходзе праведзеных археалагічных даследаванняў у рэзідэнцыі Сапегаў былі дасягнуты значныя вынікі. Агульная плошча даследавання склала 131 м²: усходні корпус – 67 м²; унутраны двор – 64 м². Шэраг пастаўленых праекціроўшчыкамі і заказчыкам задач выкананы.

Раскрыта і вывучана ўсходняя і паўднёва-заходняя частка апорнай каланады тэатральнага корпуса. Вызначаны яе канструктыўныя элементы, аб'ектыўныя памеры і захаванасць. На жаль, шурф 6 не даў чаканых вынікаў, і канструктыўныя асаблівасці пераходу ад аркестровай ямы да сцэны не вызначаны.

Пошук канструктыўных элементаў каля паўднёвага фасада цэнтральнага корпуса і паўночна-заходняга кута тэатральнага корпуса (шурфы 1, 2 і 3) не даў чаканых вынікаў, што пацвярджае раней выказанае намі меркаванне пра нерэалізаванасць усіх прадугледжаных праектам Я. С. Бекера архітэктурных рашэнняў.

Аналіз шурфаў ва ўнутраным двары рэзідэнцыі паказаў лакалізацыю і асаблівасці залягання культурных напластаванняў па ўсёй плошчы двара. Устаноўлена, што ўзгорак, на якім узведзена рэзідэнцыя Сапегаў, з'яўляецца натуральным геалагічным утварэннем. Усходняя і паўднёвая частка двара мае выразныя сляды актыўнай жыццядзейнасці чалавека, што пацвярджаецца наяўнасцю культурных пластоў магутнасцю ад 20 см (шурф 6) да 1 метра (шурфы 3 і 10).

У ходзе раскопак сабрана значная калекцыя археалагічнага матэрыялу, які датуецца XVII–XIX стст. (манеты, гузікі, кулі, фрагменты керамічнага, фаянсавага, парцелянавага і шклянога посуду, фрагменты будаўнічай керамікі).

Вынікі праведзеных археалагічных даследаванняў дазваляць унесці важныя, заснаваныя на новых аб'ектыўных навуковых дадзеных, дапаўненні і карэктывы ў праектную дакументацыю па аб'ектах рэзідэнцыі Сапегаў, на якіх адбываецца ці запланавана рэстаўрацыя.

Адназначнай з'яўляецца выснова пра неабходнасць далейшых археалагічных даследаванняў на дадзеным архітэктурна-археалагічным помніку. У прыватнасці: правядзенне археалагічнага нагляду і раскопак пры далейшых земляных работах ва ўсходнім (тэатральным) корпусе; правядзенне археалагічнага нагляду ў час пракладкі камунікацый і добраўпарадкавання ўнутранага двара рэзідэнцыі; правядзенне археалагічнага нагляду за ачысткай ад грунту і завалаў унутранага аб'ёму цэнтральнага корпуса; правядзенне археалагічных раскопак вуглавой паўночна-ўсходняй і паўднёвай вежаў цэнтральнага корпуса.

Максім Чарняўскі, Сяргей Ліневіч, Святлана Велент-Шчэрбач
Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Даследаванні на тэрыторыі Паўночнай Беларусі ў 2025 г.

Ключавыя словы: *Паўночная Беларусь, неаліт, бронзавы век, тарфяніковыя паселішчы.*

У сезоне 2025 г. асноўныя даследаванні праводзіліся на Крывінскім тарфяніку (мяжа Бешанковіцкага і Сенненскага раёнаў Віцебскай вобласці) і ў мікрарэгіёне Бярэшча (Лепельскі раён Віцебскай вобласці). Акрамя гэтага, мелі месца невялікія разведачныя работы ў Вілейскім і Мядзельскім раёнах Мінскай вобласці.

Мікрарэгіён Бярэшча.

У 2025 г. працягваліся працы на паселішчы ранняга неаліту – сярэдняга бронзавага веку Бярэшча 1, з удзелам школьнікаў Слабадскай сярэдняй школы імя М. М. Пшонкі (кіраўнік школьнага лагера – В. У. Тухта). Ускрыта 10 квадратных метраў асноўнага раскопа, дадаткова завершаны закансерваваныя 3 квадратныя метры паўночнай прырэзкі шурфа 2023 г. Выяўлены шматлікі керамічны, крамянёвы і касцяны матэрыял, у тым ліку 2580 фрагментаў керамікі, з іх 780 культурна вызначальных (14 нарвенскай, 43 ранніх гібрыдных усвяцкай, 418 усвяцкай, 1 позні гібрыдны усвяцкай, 222 паўночнабеларускай, 28 позняй паўночнабеларускай, 4 з

уплывамі шнуравой і сярэдняпроўскай культур, 50 перыяду сярэдняй бронзы). Таксама выяўлены 42 вырабы з крэменю (21 скрабок, астатнія прылады прадстаўлены адзінкавымі экзэмплярамі), 4 фрагменты вырабаў з косткі, 6 каменных вырабаў, у тым ліку пацерка з сегмента акамянелай марскоў лілеі, 4 грузікі з абломкаў глінянага посуду, 1 грузіла глінянае, 1 фрагмент бурштынавага ўпрыгожвання.

Масавы матэрыял прадстаўлены 143 адзінкамі крамянёвага дэбітажу, 355 фрагментамі костак жывёл, 9 фрагментамі рыбных костак.

Крывінскі тарфянік.

На падводнай частцы паселішча Крывіна 3 (Сенненскі раён) былі ўскрытыя 2 квадратныя метры прыбярэжнага астанца культурнага пласту ў рэчышчы ракі Крывінка. Выяўлена 2429 знаходак масавага матэрыялу: 1250 фрагментаў керамікі паўночнабеларускай культуры, 23 адзінкі крамянёвага дэбітажу, 6 каменных адшчэпаў, 318 костак жывёл, 709 рыбных костак, 123 адзінкі арганікі (арэх лясны, жолуд, дробныя шышачкі і плады, 3 фрагменты чылімаў). Вырабы прадстаўлены чатырма касцянымі падвескамі і адной касцяной шайбай нявызначанага прызначэння.

Запланаваныя працы на паселішчы Асавец 2 не праводзіліся па прычыне незвычайна высокага ўзроўню вады ў рацэ Крывінцы, што зрабіла немагчымымі якасныя даследаванні на помніку. У выніку былі праведзены разведачныя працы на паселішчы Асавец 3 (Бешанковіцкі раён), а таксама разведачныя работы ў яго ваколіцах. Па выніку шурфовачных работ былі акрэслены абрысы помніка, у яго тарфяніковай частцы зафіксаваны рэшткі дубовай асновы памосту да вады. Выяўлены нешматлікія керамічныя і крамянёвыя матэрыялы неаліту – бронзавага веку, у тым ліку і матэрыялы нарвенскай культуры ранняга неаліту. Зафіксавана новае месцазнаходжанне Асавец 5А. Распачатыя працы па стварэнні тапаграфічнай карты мінеральнай падставы тарфяніка ў паўночнай частцы Крывінскага тарфяніка.

Айнур Тузбеков, Альберт Ахатов

Институт этнологических исследований им. Р.Г. Кузеева УФИЦ РАН

«Кладоискательство» на Урале: разработка комплексных методов противодействия разрушению объектов археологического наследия

Ключевые слова: кладоискательство, противодействие, ГИС-анализ.

В 2025 году в рамках первого этапа проекта РНФ № 25-18-00270 «Кладоискательство» на Урале: разработка методов противодействия разрушению объектов культурного наследия» проведён комплекс междисциплинарных исследований, направленных на изучение масштабов и механизмов разрушения объектов археологического наследия и разработку эффективных мер противодействия. Проанализированы материалы инвентаризации 970 актов технического осмотра ОАН в Республике Башкортостан и Оренбургской области, сформирована репрезентативная выборка из 753 объектов и создана структурированная база данных с унифицированными координатами для ГИС-анализа. В ходе экспедиции обследовано 73 ОАН, зафиксированы факты повреждений и разграблений, разработана авторская форма мониторинга. Изучены пять крупных онлайн-сообществ «кладоискателей» во «ВКонтакте» с применением методов сетевого, контент- и психолингвистического анализа (BAAL, DIATON, PSYLINE, Voyant Tools). Разработана и апробирована социологическая анкета, проведены глубинные интервью. Проанализировано более 90 решений судебной практики за 2015–2025 гг. Разработана и внедрена веб-ориентированная ГИС «Кладоискательство на Урале», в которую внесено более 700 записей о ОАН.

Ключевыми промежуточными результатами реализации проекта стали фиксация резкого роста грабительских раскопок (в 9 раз в Республике Башкортостан и в 29,3 раза в Оренбургской области), выявление следов грабежей на 60 памятниках, а также создание среднестатистического портрета «кладоискателя»: мужчины 30–59 лет (88,7 %) с высшим образованием, экономически активные и материально независимые. В ходе работы коллективом апробированы

инновационные технологии мониторинга (БПЛА, LiDAR, 3D-моделирование и ИИ-инструменты для анализа соцсетей). Полученные результаты формируют методологическую основу для системного мониторинга угроз, прогнозирования рисков и разработки комплексных мер по сохранению археологического наследия России.

Елена Торопова, Кирилл Самойлов, Сергей Торопов,
Татьяна Карпова, Трофим Миненко
НовГУ им. Ярослава Мудрого

Новые данные о топографии Старой Руссы по результатам исследований 2025 года

Ключевые слова: археология Новгородской земли, средневековая Руса, Пятницкий-II раскоп, Ильинские-I и II раскопы, усадьбы, находки, ГИС, археологическое наследие.

Старая Русса (летописная Руса) – второй по величине город Новгородской земли, важный центр солеварения. В 2025 году исследования проводились в средневековом центре (Пятницкий-II раскоп) и к северу от исторического ядра (Ильинские-I и II раскопы). Кроме того, продолжена работа по наполнению ГИС «Историческая топография Старой Руссы в раннемодерную эпоху», которая стала важнейшим инструментом сохранения археологического наследия.

Пятницкий-II раскоп был заложен в 2013 году. К настоящему времени изучено 5,3–5,6 м культурного слоя, остатки более 100 сооружений XII – нач. XX в. Коллекция индивидуальных находок превышает 25000 ед. (в т.ч. 13 берестяных грамот (№ 46–59), 10 вислых свинцовых печатей, серебряный слиток-«полтина», две детали волынки XIII и XIV вв. – древнейшие археологические находки этого инструмента). В сезоне 2025 г. изучены напластования рубежа XI–XII вв. В северной (жилой) части усадьбы «Б» раскрыт крупный сруб-пятистенник (ПС-112) – вероятно, владельческий, размерами 5×6 м. В его заполнении – фрагменты стеклянного сосуда, писанки, амфор, древнерусская пломба и др. В южной (хозяйственной) зоне зафиксирована смена направления границы усадьбы.

Впервые проведены раскопки на северной периферии исторического ядра (ул. Ломоносова). На Ильинском-I раскопе вскрыты слои XII–XIX вв. мощностью до 2,45 м. Первоначально участок использовался под распашку, позднее – под огород. Зафиксированы остатки усадебной застройки XII–XV вв. Среди наиболее ярких находок могут быть отмечены изделия из моржового клыка: орнитоморфное навершие плети и «острие» – сбоку читается профиль льва, а на спинке просматривается лицо человека с усами.

Одной из важнейших находок на Ильинском-II раскопе стало обнаружение 4 погребений (начало XII в.?). Это позволило поставить вопрос о локализации раннего городского некрополя на северном выезде из города. Затем, судя по домонгольским находкам (включая сфрагистические материалы), в XII–XIII вв. эта территория была застроена – начал формироваться культурный слой. В процессе запустения XIII в. участок был распахан (что перемешало предшествующие напластования) и в XIV–XV вв. вновь освоен городской территорией.

В рамках проекта зеркальной лаборатории НИУ ВШЭ – НовГУ создана ГИС, объединяющая оцифрованные карты XVIII–XIX вв., данные писцовых книг (1624 г.) и археологии. Система позволяет реконструировать дорегулярную планировку и динамику освоения городской территории. В 2025 году ГИС стала аргументом при постановке на охрану культурного слоя на Введенской и Соборной сторонах (участки города, периферийные в Средневековье, но активно осваивающиеся в раннее Новое время).

Научные археологические исследования в г. Заславль в 2025 году

Ключевые слова: Заславль, археологические наблюдения, исторический центр, Заславский замок.

Летом 2025 г. на территории г. Заславля в рамках подготовки к областному фестивалю-ярмарке тружеников села «Дожинки-2025» проводились масштабные земляные работы в рамках благоустройства города.

Археологическому наблюдению подверглись участки на рыночной площади (амфитеатр, сквер), у костёла, лестница к ристалищу (замковый ров), на замке в районе Большой и Малой браны.

Во время археологического наблюдения были выявлены и зафиксированы участки с неповреждённым культурным слоем XII–XIX вв. В северной части рыночной площади, фактически в 20–30 см от дневной поверхности, сохранился древнерусский культурный слой толщиной до 60 см. В центральной части рыночной площади обнаружены фрагменты плинфы, что напрямую свидетельствует о неизвестном по письменным источникам каменном зодчестве в г. Заславль. Вероятнее всего, в древнерусское время город обладал своим каменным храмом. В южной части рыночной площади и сквера земляные работы затронули напластования до XVII в., более ранние напластования сохранились и существуют здесь под возведёнными объектами. В костёле Рождества Пресвятой Девы Марии человеческие погребения залегают на небольшой глубине, от 40 см от сегодняшней дневной поверхности. В районе Малой браны обнаружены свидетельства геноцида белорусского народа в 1941–1944 гг.

Среди находок в древнерусской части города были обнаружены ножи, втульчатый наконечник стрелы, кресала, поясной наконечник, бубенчик, накладка на конскую упряжь, каролингская шпора. В районе Малой браны на месте массового расстрела мирного населения г. Заславля и военнопленных красноармейцев немецко-фашистскими захватчиками найдено большое количество гильзового материала.

Лариса Воротинская
Государственный Эрмитаж,
Александр Дробушевский

Ветковский музей старообрядчества и белорусских традиций им. Ф.Г. Шклярова

Исследования Южно-Белорусской экспедиции на зарубинецком могильнике Горошков в 2025 году

Ключевые слова: зарубинецкая культура, могильник, трупосожжение.

Летом 2025 года совместная российско-белорусская Южно-Белорусская экспедиция продолжила археологические работы на зарубинецком могильнике Горошков в Гомельской области Республики Беларусь. Памятник датируется концом III в. до н. э. – первой половиной I в. н. э. На исследованной площади 1000 м² в западной и восточной частях могильника обнаружено 19 ямных погребений, совершенных по обряду трупосожжения на стороне (№ 163–181).

Все погребения содержали погребальный инвентарь. В восемнадцати находились целые и фрагментированные лепные миски и горшки. В погребении № 164 миска стояла вверх дном. В десяти погребениях найдены античные стеклянные бусы. В погребении № 178 обнаружено 97 мелких бусин синего, зеленого и желтого цветов. В четырех погребениях находились железные латенские фибулы и сюльгамы, в трех – железные ножи. Особый интерес представляет бронзовая очковидная подвеска из погребения № 177. Она изготовлена в виде петли с двумя спирально закрученными в три оборота кругами, размером 1,9×3 см из 4-х угольной в сечении бронзовой проволоки. Такие подвески известны на территории Восточной Европы начиная с эпохи бронзы до Средневековья. В зарубинецких погребениях ранее они были не известны.

Наибольший интерес представляют погребения № 166 и 181. В погребении № 166 у южного края стояла миска, в центральной части могильной ямы находились железные предметы: две фибулы среднелатенской схемы, сюльгама и нож с горбатой спинкой. Погребение № 181 примечательно тем, что оно, в отличие от всех остальных погребений могильника Горошков, ориентированных в направлении северо-запад – юго-восток, имеет четкую ориентировку восток-запад, что характерно для зарубинецких погребений Среднего Поднепровья. В центральной части этого погребения находилось скопление пережженных костей, в западной части стоял груболепной горшок, около которого лежала железная фибула позднелатенской конструкции.

Аляксандр Вашанаў, Марыя Ткачова
Інстытут гісторыі НАН Беларусі
Уладзіслаў Крашынскі
НПЦ па геалогіі
Аляксандр Каліна
БДУ
Андрэй Вашкоў
Геалагічны інстытут КНЦ РАН

Археалагічныя даследаванні на помніку ранняга палеаліту Агова 1 у 2025 г.

Ключавыя словы: *ранні палеаліт, крэмень, флювіагляцыяльныя адклады, стратыграфія, сярэдні плейстацэн.*

Помнік ранняга палеаліту Агова 1 знаходзіцца на тэрыторыі Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці, на паўднёвай ускраіне Загародскай раўніны. У 2025 г. на помніку быў закладзены раскоп на новым участку, які быў прывязаны да паўночна-заходняй часткі старога кар’еру, распрацоўка якога была завершана ў 1970-х гг. Мэтай даследаванняў з’яўлялася неабходнасць прасачыць асаблівасці стратыграфіі на дадзеным участку помніка і праверыць наяўнасць археалагічных матэрыялаў.

Раскоп агульнай плошчай 30 м² быў даследаваны на глыбіню 7,5 м. Усяго было выяўлена больш за 300 крамянёвых артэфактаў, якія маркіруюць першы гарызонт помніка. Сярод атрыманых матэрыялаў прадстаўлены прадукты дэбітажу, скрэблападобныя формы, жаўлакі з асобнымі сколамі і інш.

На помніку зафіксавана наступная стратыграфія:

- пяскі дробна-сярэднезярністыя, светла-карычневыя, субгарызантальна слаістыя, агульнай магутнасцю да 1,8 м. Падэшва пласта выразная, няроўная за кошт дэфармацый даху ніжэйшага пласта;

- дыямітон, пераважна алеўрыта-гліністага складу, са жвірам і галькай, карычневага колеру. З глыбіні 2,9 м колер змяняецца на аліўкава-шэры. Па кантакце карычневага і аліўкава-шэрага дыямітону прасочваюцца малаамплітудныя складкава-насунутыя дэфармацыі, якія таксама прасочваюцца ў верхняй частцы пласта за кошт лінзаў пяскоў дробна- і сярэднезярністых, складанай формы, таўшчынёй да 20 см. Дах пласта няроўны за кошт крыягенных структур глыбінёй да 0,4–0,6 м, запоўненых пяскамі, аналагічнымі пласту 1. Магутнасць дыямітону – каля 1,7 м;

- пераслаенне пяскоў гарызантальна слаістых, якое складаецца з пяскоў светла-карычневых дробназярністых, таўшчынёй 5–10 см і пяскоў светла-шэрых, сярэдне- буйназярністых з дамешкам жвіру, таўшчынёй 2–8 см. У інтэрвале 5,7–6,1 м пласт уключае ў свой склад лінзу пяску насычана карычневага, сярэднезярністага. Межы лінзы складаныя, з расцягваннем матэрыялу па пласце, падкрэслены ажалызненнем. Агульная магутнасць пласта – 2,9 м;

- пераслаенне пяскова-жвірова-галечнага матэрыялу стракатай афарбоўкі з прапласкамі чырвонага, карычневага і жоўтага колеру, сярэдне і дрэнна сартаванага. Пласт валодае буйналінзападобнай тэкстурай з касой слаістасцю ўнутры лінзаў. У асобных лінзах сартаванасць матэрыялу дрэнная і слаістасць слаба прасочваецца. Фіксуецца вялікая колькасць плям аксідаў

марганцу і жалеза, а таксама шчыльных катуноў глін цёмна-карычневых. У складзе буйнаўламкавай фракцыі бачная доля крэмяў складае каля 40 %. Асобныя фрагменты пласта сцэментаваны. Раскрытая магутнасць пласта – 0,8 м.

Паліна Курловіч, Алеся Зыль, Анастасія Нікітка,
Уладзімір Касцюк, Аліса Ушко

БДУ

Глеб Панкевіч

Магілёўскі абласны краязнаўчы музей імя Е.Р. Раманавы

Вынікі даследаванняў археалагічнага комплексу Рэчкі ў 2025 годзе

Ключавыя словы: *Верхняе Павілле, гарадзішча, селішча, I тыс. н.э., жалезны век, эпоха Вялікага перасялення народаў, банцараўская культура, ювелірная справа.*

Палявыя даследаванні на археалагічным комплексе I тыс. н.э. Рэчкі (Вілейскі раён Мінскай вобласці) вяліся археалагічнай экспедыцыяй БДУ ў ліпені 2025 г. (навуковы кіраўнік – П.С. Курловіч). Праца была сканцэнтраваная на двух помніках – гарадзішчы Рэчкі-1 (папярэдне I тыс. н.э.) і селішчы Рэчкі-2 (сярэдзіна – другая палова I тыс. н.э.).

На селішчы Рэчкі-2 завершана вывучэнне крыху заглыбленай пабудовы зрубнай канструкцыі, звязанай з ювелірнай справай, дзе ў 2024 г. на ўзроўні падлогі былі выяўлены нажніцы для працы па метале. Была разабраная печ-каменка, знаходкі практычна адсутнічалі, акрамя выяўленага непасрэдна пад печчу скроневага кальца. Таксама на селішчы былі праведзены раскопкі западзін на прылеглай да раскопу 2024 г. пляцоўцы паселішча. Устаноўлена, што яны звязаны з выкарыстаннем гэтага ўчастка ў XX ст., аб чым сведчаць знаходкі познеганчарнага посуду, у тым ліку паліванага, а таксама пярэсёнка з крыжом з каляровага металу. Іншыя знаходкі з селішча прадстаўлены фрагментамі ляпной керамікі, якая можа атаясамляцца з насельніцтвам банцараўскай культуры і культуры смаленска-полацкіх доўгіх курганоў. Таксама выяўлены кухонныя рэшткі, металургічныя адходы, фрагменты тыгляў і льячка, прасліцы, побытавыя вырабы з жалеза.

Пачаліся працы па прарэзцы абарончых умацаванняў на паўночным краі гарадзішча Рэчкі-1. Раскоп 2 быў падзелены на 4 участкі. Даследаванні былі сканцэнтраваныя на краі пляцоўкі (участак 1) і на колцавым валу (участак 3). Керамічны комплекс дазваляе зафіксаваць два культурна-храналагічныя гарызонты. Больш раннім часам датуецца кераміка з лёгкай штрыхоўкай, выразнай шыйкай, як правіла, арнаментаванай наколамі, і адагнутым вонкі венцам. Больш познім часам датуецца розныя віды гладкасценнага слоікавага посуду, які можа атаясамляцца з банцараўскай культурай. З ёй звязаныя культурныя адклады, якія насычаныя вялікай колькасцю кухонных рэшткаў. Сярод знаходак, акрамя керамікі – прадметы з гліны, металу і шкла, адходы металургічнай вытворчасці (як чорнай, так і каляровай). Да датуемых вырабаў адносяцца сінія шклянныя пацеркі, фрагменты жалезных фібул і два трохлопасцевыя наканечнікі стрэлаў. Таксама да знаходак узбраення належыць моцна пашкоджаны наканечнік жалезнай дзіды. Культурны слой у раскопе моцна насычаны вуглём. Значныя ўключэнні вуглю ў пракаленай глебе былі зафіксаваныя па краі колцавага вала, папярэдне яны былі інтэрпрэтаваныя як навал галля, які загінуў у пажары, за якім размяшчаўся роў. На ўчастку 3 таксама была выяўленая кераміка (пераважна са штрыхоўкай), жужаль і некаторыя іншыя знаходкі.

Даследаванні па вывучэнні гарадзішча плануецца працягнуць у 2026 г.

Археалагічныя даследаванні на Кобрынскім умацаванні Брэсцкай крэпасці ў 2025 годзе

Ключавыя словы: *археалогія, ратаўнічыя даследаванні, культурны пласт, Брэсцкая крэпасць, манастыр, прадмесце.*

У 2025 г. працягнуліся працы па будове часткі тэрыторыі Кобрынскага ўмацавання Брэсцкай крэпасці пад Рэспубліканскі цэнтр патрыятычнага выхавання моладзі, што абумовіла неабходнасць правядзення археалагічных даследаванняў (назіранняў). Мэта даследавання – выяўленне і фіксацыя культурных напластаванняў у зоне будаўніцтва, якая размяшчаецца ў непасрэднай блізкасці да былога манастырскага комплексу брыгітак (XVII–XIX стст.) і гістарычнага прадмесця Пескі, што выклікае асаблівую цікавасць.

Аб'ектам даследавання стала тэрыторыя, якая прылягае да былога гаспадарчага будынка 30-га Палескага палка лёгкай артылерыі (1933–1935 гг.), пазней – сталовай 111-й артылерыйскай брыгады. У рамках стварэння патрыятычнага цэнтра адбывалася адаптацыя будынка пад сталовую, што прадугледжвала прыбудовы з чатырох бакоў будынка.

Назіранні праводзіліся з паўночнага і паўднёвага боку, дзе былі выкапаны два катлаваны: паўночны – 16×8 м (128 м²), паўднёвы – 15×6 м (90 м²). Выбарка глебы адбывалася механізаваным спосабам з частковай пагрузкай у самазвалы і вывазам. Тым не менш, сабраны калекцыя артэфектаў XVII–XIX стст. Зафіксавана стратыграфія. У абодвух катлаванах выяўлены культурны пласт магутнасцю да 1,6 м. Вылучаны тры асноўныя стратыграфічныя пласты, якія назіраюцца ў двух катлаванах (зверху ўніз):

1. Пласт будаўнічага смецця з пяском (30–50 см) – сфармаваўся ў XX ст.
2. Пласт жоўтага пяску (да 20 см) – падсыпка пры будаўніцтве аб'ектаў крэпасці і перабудовах другой паловы XIX – першай паловы XX ст.
3. Асноўны цёмна-шэры пласт (60–100 см) – сфарміраваны да будаўніцтва крэпасці ў выніку жыццядзейнасці насельніцтва прадмесця Пескі.

Найбольш насычаны артэфектамі ніжні пласт, які датуецца часам функцыянавання манастыра брыгітак і ўтрымоўвае фрагменты керамікі XVII – пачатку XIX ст.

Праведзеныя назіранні дазволілі выявіць культурны пласт, насычаны артэфектамі XVII–XIX стст., пацвердзіць высокую захаванасць напластаванняў перыяду функцыянавання цывільнага прадмесця Пескі і манастыра брыгітак, якія лічылася моцна пашкоджанымі ў выніку будаўніцтва крэпасці і яе адаптацыі ў наступныя перыяды. Блізкасць вивучаемай прасторы да тэрыторыі гарадскога прадмесця надае выяўленым артэфектам асаблівую навуковую вартасць і стварае падставу для абгрунтавання неабходнасці статыянарных раскопак на прылеглых, пакуль незабудаваных тэрыторыях на поўдзень і захад ад будынка.

Атрыманыя вынікі падкрэсліваюць важнасць выканання заканадаўства аб ахове археалагічнай спадчыны і ствараюць навуковую аснову для далейшага археалагічнага вивучэння Брэста і Брэсцкай крэпасці.

Артыкул падрыхтаваны ў рамках выканання НДП БРФФД «Спасательная археология в г. Бресте как элемент реализации государственной политики по охране историко-культурного наследия».

Дмитрий Линденков, Екатерина Иванова-Праля
Гомельский дворцово-парковый ансамбль

Предварительные результаты археологических исследований на территории детинца и околного города (места) Гомеля в 2025–2026 годах

Ключевые слова: *Гомель, околный город, детинец, культурный слой, памятник археологии.*

В ноябре 2025 – апреле 2026 г. на территории исторического центра Гомеля проведены археологические исследования в рамках производства земляных работ на объекте «Реконструкция участка тепловой сети УТ 11-14 А до зданий по ул. Пролетарской, 2 и

пл. Ленина, 4, 6 в г. Гомеле». Объект строительства расположен на территории и в охранной зоне недвижимых материальных историко-культурных ценностей «Городище древнего Гомеля (посад и окольный город). Участок культурно-исторического слоя периода раннего средневековья – средневековья» и «Городище древнего Гомеля (детинец). Культурный слой периода раннего железного века и средневековья». Исследования проводились преимущественно в траншеях шириной 1,3–2,4 м.

В ходе археологических наблюдений на объекте зафиксирован культурный слой с материалами X – середины XX в. Он характеризуется различными предметами быта, керамикой, монетами, украшениями, элементами одежды, культа, оружием, игрушками и др. Самые ранние единичные предметы относятся к периоду II–I вв. до н. э. (стенка лепного графитированного кельтского сосуда). Степень сохранности культурного слоя разная. На отдельных участках его мощность достигает 2 м.

Среди выявленных археологических объектов выделяются остатки хозяйственных построек, фрагменты планировки улиц XII–XIII вв., представленные в виде углубленных канавок и столбовых ям. В процессе работ в двух местах выявлена трасса оборонительного рва, который разграничивал укрепленную часть города от окольного града (места) и был окончательно засыпан в конце XVIII в. при строительстве дворца Румянцевых и Паскевичей. На одном из участков, прилегающем к часовне-усыпальнице князей Паскевичей, выявлено три грунтовых погребения.

В строительных траншеях отмечены следы двух крупных пожаров. Первый из них (представлен сгоревшей нежилой постройкой) связан с периодом XII – середины XIII в., второй, вероятнее всего, относится к первой половине XVIII в.

В процессе исследований также были выявлены несколько участков с фундаментами XIX в. Два из них – в непосредственной близости от дворца Румянцевых и Паскевичей. Первый фундамент представлен в виде сплошной кирпичной подушки мощностью 0,7 м, шириной ок. 4 м и длиной 2,6 м (в пределах вскрытого участка). Второй зафиксирован в виде многоуровневого сооружения с элементами планировки и остатками стен на участке размером 4×3 м (в пределах вскрытого участка). Оба фундамента ориентированы с юго-запада на северо-восток в створе осевой линии дворца Румянцевых и Паскевичей. Сопоставление размеров, характера и расстояния между двумя фундаментами указывает, что они являются частью одного сооружения – первоначального северного флигеля дворца Румянцевых, который был построен в 1801–1805 гг. Постройка была разрушена, а не перестроена при глобальной реконструкции ансамбля в 1830–1840 гг.

Материалы исследований 2025–2026 гг. исторического центра Гомеля показывают, что культурный слой, несмотря на значительные разрушения в разное время, сохранился в значительной степени и дает новые сведения для реконструкции исторических процессов, топографии города и особенностей его материальной культуры.

Дмитрий Портнов
Институт истории НАН Беларуси

Городище Монтатишки Сморгонского района: результаты полевых исследований 2025 года

Ключевые слова: городище, культура штрихованной керамики, железный век, Понеманье, фортификация.

Городище Монтатишки расположено к северу от одноименной деревни Сморгонского района Гродненской области, на высоком холме над безымянным ручьем, притоком р. Мирклишка. Памятник известен историографии с конца XIX в.: первым его описал Ф. В. Покровский, зафиксировавший его размеры и наличие следов мощных искусственных укреплений [1, с. 44]. Последующие обследования (Ф. Д. Гуревич, 1955; Е. Г. Калечиц, 1974 [2, с. 330–331]; А. М. Медведев, 1985 [3, л. 3–4]; Н. А. Кизюкевич, 2011 [4, л. 9]) носили

разведочный характер и содержали ряд топографических неточностей. Стационарные раскопки на памятнике прежде не проводились.

Целью исследований 2025 г. являлось получение надёжных полевых данных для подтверждения статуса объекта как городища, его культурной атрибуции и хронологии.

В ходе полевых работ проведено визуальное обследование, заложены четыре шурфа (1×1 м), один из которых расширен до раскопа общей площадью 6 м². Общая вскрытая площадь составила 9 м². В ходе шурфовки установлено, что основная жилая зона размещалась в юго-западной части верхней площадки, при этом на северо-восточном краю площадки следов антропогенного воздействия выявлено не было. На первой (нижней) террасе выявлены сложные стратиграфические объекты (в т. ч. углубления и следы конструкций), характер которых ввиду небольшой площади вскрытия остаётся дискуссионным. Всего получено 407 единиц находок. Керамический комплекс представлен 320 фрагментами лепной посуды: преобладает штрихованная и гладкостенная, немногочисленны фрагменты с шероховатой поверхностью, единичны – чернолощёные. Osteологический материал немногочислен, однако позволил зафиксировать присутствие на памятнике останков свиньи, крупного рогатого скота и копытных животных неопределённого вида. Категория индивидуальных находок представлена глиняным пряслицем, обнаруженным в раскопе на первой (нижней) террасе городища.

Также выполнено инструментальное нивелирование по одной из осей памятника и составлен профиль поверхности городища. Превышение наивысшей точки над основанием составило 28,4 м; памятник имеет ярко выраженную многоярусную систему фортификации.

Таким образом, исследования 2025 г. впервые дали стратифицированный материал с памятника: подтверждён статус объекта как городища, установлена его принадлежность к культуре штрихованной керамики. Одновременно с этим были обозначены новые научные проблемы: характер выявленных объектов пока не поддаётся однозначной интерпретации и требует расширения площади исследований.

Литература и источники

1. Покровский, Ф. В. *Археологическая карта Виленской губернии* / Ф. В. Покровский. – Вильна : тип. А. Г. Сыркина, 1893. – 164 с.
2. *Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Гродзенская вобласць / рэдкал.: С. В. Марцэлеў [і інш.]. – Мінск : Беларуская Савецкая Энцыклапедыя, 1986. – 371 с.*
3. *Медведев, А. М. Отчет об археологических исследованиях в 1985 г.* / А. М. Медведев. – Минск, 1987. – 10 л. – *Цэнтральны навуковы архіў НАН Беларусі. ФАНД. Арх. № 923.*
4. *Кізьюкевіч, Н. А. Справаздача аб археалагічных даследаваннях у Смаргонскім раёне Гродзенскай вобласці ў 2011 г.* / Н. А. Кізьюкевіч. – Гродна, 2012. – 33 л. – *Цэнтральны навуковы архіў НАН Беларусі. ФАНД. Арх. № 2882.*

Роман Галынскі

Могилевский институт МВД Республики Беларусь

Многослойный памятник на южной окраине д. Лазаревичи Быховского района

Ключевые слова: *многослойный памятник, д.Лазаревичи, Средневековье, раннее Новое время, поселение, керамика.*

Территория Поднепровья изобилует разнообразными памятниками археологии. Быховский район не исключение. Об одном из них, многослойном памятнике в окрестностях д.Лазаревичи Быховского района и пойдет речь.

Памятник был открыт Л. Д. Поболем в 1964 г. Обследовал в 1994 г. В. Ф. Копытин. С проведением земляных работ комплекс исследовался также и нами в июле и октябре 2025 г. Кроме того, памятник упоминается в работах Я. Г. Риера и В. И. Кошмана [1–3].

Наши исследования были обусловлены необходимостью локализации памятника археологии, так как местность претерпела серьёзные изменения с момента последнего исследования. Кроме того, на объекте присутствовали свежие аномалии грунта антропогенного происхождения.

В настоящий момент времени памятник расположен на южной окраине д. Лазаревичи вдоль течения р. Днепр на правом высоком берегу. Территория поросла редким лесом. Вдоль обрыва берега прослеживаются следы траншеи времен Великой Отечественной войны.

Нами обследована территория 400x130 м между проселочной дорогой, ведущей из д. Лазаревичи в южном направлении и береговым обрывом (ось север-юг). Ландшафт тут образует небольшую балку на мысу естественного меандра коренного берега реки (первоначальное русло резко меняет направление течения с севера на запад). Под коренным берегом присутствует затопливаемая пойма.

Поверхностные сборы дали: фрагмент ножа XVI–XVIII вв., фрагмент конских пут, фрагмент крестовключенной бронзовой подвески эпохи Древней Руси, рижский солид 1607 г. (сильно деформирован), три фрагмента лепной керамики с дресвой в тесте и фрагмент керамики со следами обработки на ручном гончарном круге.

На месте наибольшего скопления находок заложен шурф размером 1x1 м культурный слой – однородный серо-коричневый песчаный грунт (глубина до 0,35 м). Грунт насыщен мелким камнем до 4 см в диаметре и песком. Содержал в себе три фрагмента керамических сосудов (2 стенки, 1 донце) с крупными фракциями дресвы (до 4 мм). Материк – бело-желтый песок.

Таким образом, культурный слой (в пределах шурфа) не интенсивен и сильно переотложен в рамках хозяйственной деятельности человека.

Полученный археологический материал имеет широкий хронологический диапазон от эпохи железного века (фрагменты керамики), Древней Руси (фрагменты керамики и металлопластика) и до Раннего Нового времени (фрагменты керамики, предметы из черного железа и нумизматический материал).

На исследованном участке, в разные периоды, могли находиться неукрепленные сельские поселения.

Литература

1. Копытин, В. Ф. Археологические памятники Быховского района Могилевской области / В. Ф. Копытин. – Могилев : Изд-во МГУ им. А. А. Кулешова, 1995. – 252 с.
2. Кошман, В. I. Паселішчы Бярэзіны і Дняпра ў X–XIII стст. / В. I. Кошман. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 281 с.
3. Риер, Я. Г. Сельское общество Могилевского Поднепровья X–XIII вв. По археологическим данным / Я. Г. Риер. – Могилев : УО «МГУ им. А. А. Кулешова», 2010. – 176 с.

Аляксандр Гаршкоў
ГрДУ імя Янкі Купалы

Папярэднія вынікі даследаванняў помніка Кавальцы 1 (Гродзенскі раён) у 2025 г.

Ключавыя словы: *каменны век, фінальны палеаліт, крэмень, сярэднявечча.*

Помнік Кавальцы 1 размешчаны на мысе, утвораным краем левабярэжнай высокай тэрасы р. Нёман і правым берагам р. Горніца, за 0,5–1 км на поўдзень ад вёскі Славічы. Памеры – 550x320 м, уздоўж края тэрасы р. Нёман стаянка пашкоджана акапамі часоў Першай сусветнай вайны. Разворваецца, частка залесена. У 2025 г. працягнуты даследаванні ўчастка помніка, размешчанага на высокай тэрасе левага берага р. Нёман у парослай частцы аб’екта. У 2024 г. у гэтым месцы быў закладзены раскоп 5, у якім, на нашу думку, мы ускрылі ўчастак некранутага культурнага пласта.

Аб’ектам даследавання з’яўляецца жыццядзейнасць паляўнічых-збіральнікаў фінальнага палеаліту ў басейне р. Нёман. Прадмет даследавання – геаархеалагічныя і культурна-храналагічныя асаблівасці помніка Кавальцы 1.

Асноўнай мэтай даследаванняў на вышэйузгаданым аб’екце ў 2025 г. з’яўлялася выяўленне працягу захаванага ўчастка культурнага пласта стаянкі-майстэрні фінальнага палеаліту на залесенай частцы помніка.

Для вырашэння пастаўленай мэты былі вызначаны наступныя задачы:

- аналіз асноўных характарыстык культурнага пласта і планіграфіі помніка;
- выяўленне культурна-храналагічнай прывязкі паселішча і перш за ўсё, участка з захаванымі напластаваннямі і артэфактамі ў пазіцыі in situ.

Для дасягнення пастаўленых задач было вырашана прырэзаць з заходняга боку да раскопа 5, даследаванага ў 2024 г., раскоп 6 памерам 10 кв.м. Пад час яго экспларацыі былі вылучаны тры пласты залягання археалагічнага матэрыялу ў адпаведных літалагічных гарызонтах. Акрамя таго, асобна быў вылучаны гарызонт 2а, які, на нашу думку, звязаны з разбурэннем напластаванняў у выніку антрапагеннага ўздзеяння (грунтавая дарога(?)). Агульная магутнасць ускрытых культурных напластаванняў складае 0,23–0,4 м. Акрамя гэтага, былі выяўлены тры аб'екты (з каменнымі канструкцыямі) і працяг ямы 1, якая была зафіксавана ў працэсе распрацоўкі пласта 3 і ўваходзіць у мацярык. Дадзеная структура прадстаўлена карытападобным паглыбленнем з запаўненнем у выглядзе цёмна-шэрай і шэрай глебы з вуглём і плямамі жоўтага пяску, якая ўверсе маркіравана камянямі са слядамі тэрмічнага ўздзеяння. Даня, атрыманая ў 2025 г., пацвярджаюць яе папярэдняю інтэрпрэтацыю як рэшткаў вогнішча. Менавіта ў гэтай частцы раскопа ўласна і залягаў пласт 3, які, па наяўнасці рэмантажных блокаў і стане адкладаў, разглядаецца намі як у пазіцыі in situ.

Калекцыя матэрыялаў, якая была атрымана ў выніку распрацоўкі раскопа 6, пераважна складаецца з крамянёвых артэфактаў фінальнапалеалітычнага часу. Найбольш цікавымі з'яўляюцца адна- і двухпляцовачныя нуклеусы ад пласцін і адшчэпаў, а таксама адход вытворчасці ад чаранковага наканечніка стралы. Гэтыя матэрыялы дазваляюць звязваць фінальнапалеалітычную частку калекцыі з носьбітамі арэнсбургскай культуры. Акрамя гэтага, былі зафіксаваны некалькі фрагментаў ляпнога і ганчарнага керамічнага посуду, які маркіруюць больш познія этапы засялення дадзенай тэрыторыі (бронзавы век, сярэднявечча).

Дмитрий Линденков, Екатерина Иванова-Праля, Владислав Везарко
Гомельский дворцово-парковый ансамбль
Валентина Винникова
Институт истории НАН Беларуси

Грунтовые захоронения на территории окольного города (места) Гомеля из материалов археологических исследований в 2025–2026 годах (предварительное сообщение)

Ключевые слова: Гомель, памятник археологии, грунтовые захоронения, пожар, культурный слой.

В декабре 2025 – начале 2026 г. на территории северо-восточной части окольного города (места) Гомеля в рамках проведения земляных работ на объекте «Реконструкция участка тепловой сети УТ 11-14 А до зданий по ул. Пролетарской, 2 и пл. Ленина, 4, 6 в г. Гомеле» были обнаружены три грунтовых захоронения.

Погребения выявлены на северо-восточной окраине окольного города (места) Гомеля в раскопе размером 5×2,4 м, прилегающем к траншее, где производилась замена старой теплотрассы на новую. Пятна двух погребений обнаружены на уровне материковой поверхности на глубине ок. 1,8–2,0 м. Фиксируемые размеры ям составляют ок. 1,8–2,0 при ширине до 0,5–0,6 м, глубина до 0,35 м.

Костяки расположены на спине, вытянуты по оси запад–восток, головами обращены на запад. Погребение 1 представлено целым костяком, погребения 2 и 3 в нижней части нарушены поздними объектами. Руки в погребении 1 сложены на животе крест-накрест ладонями к тазу (правая над левой), в погребении 2 – правая рука вытянута вдоль тела, левая на животе согнута в локте ладонями к тазу, в погребении 3 – сложены на груди крест-накрест ладонями к плечам (левая над правой).

Антропологическое определение показало, что погребение 1 принадлежит женщине возрастной категории Adultus (25–30 лет), погребение 2 – мужчине возрастной категории

Maturus I (40–45 лет), погребение 3 – женщине возрастной категории Maturus II (45–55 лет). Помимо грунтовых захоронений, в раскопе при разборе культурного слоя и объектов выявлены 16 разрозненных скелетных останков, которые принадлежат минимум двум взрослым индивидам.

Особенностью исследованного участка является наличие следов крупного пожара мощностью до 0,35 м (зафиксированы в траншее и раскопе на площади ок. 25 м кв.) и объекта со сгоревшими деревянными ступенями, под которыми выявлено погребение 3 и которые нарушили его. В нижнем заполнении объекта со ступенями встречено много спекшихся и поломанных металлических изделий, в которых читаются дверные петли и пластины, а также несколько скоплений круговой керамики со вторичным воздействием сильной температуры. Морфологические особенности посуды по аналогиям позволяют ее относить к периоду не ранее второй половины XVII в., что дает определенное основание установить верхнюю дату для выявленных захоронений. Место локализации участка кладбища предположительно указывает на его принадлежность к Пречистенской церкви, которая располагалась «к северу от замка, у старинного рынка» и известна с первой половины XVI в.

Наталья Почобут
Институт истории НАН Беларуси

Охранные археологические исследования в Гродно на ул. Замковая в 2025 году

Ключевые слова: Гродно, 2025 г., ул. Замковая, охранные исследования.

В 2025 г. на объекте «Реконструкция здания специализированного для образования и воспитания по ул. Замковой, 12Б в г. Гродно под здание жилое специального назначения» и объекте «Текущий ремонт отмостки и подвального помещения УК «Гродненский государственный музей истории религии» проводились археологические наблюдения, целью которых было исследование участка в границах траншей и шурфов под коммуникации и ремонт. Задачи: определить мощность, характер и сохранность культурных напластований. Улица известна по книгам Гродненского земского суда с XVI в., согласно Е.Д. Квитницкой – это территория посада древнерусского времени.

Шурфы и траншеи в рамках первого объекта.

Шурф-1 размерами 4х3 м, глубиной 2,55 м. Примыкал к дому № 12Б с юга. Культурный слой серый (XVIII–XIX вв.) и темно-серый (XVI–XVII вв.) общей мощностью 1,2 м. В предматериковом слое обнаружена редкая монета – обол Сигизмунда II Августа (1546) и бондарное днище ведра.

Шурфы-2 и 3 у восточной стены дома № 12Б. Размеры 2х1 м и 1,5х0,7 м, глубина 0,6 м. Культурный слой серый, переотложенный. Выявлен перстень со стеклянной вставкой, датируемый концом XVI – XVII в. Шурф-4 у восточного фасада дома № 12А имел размеры 1,3х0,8 м, глубину 1 м. Вскрыт фундамент неизвестной постройки из валунного камня без использования раствора, глубина заложения – 0,5 м. Шурф-5 во дворе дома № 14 имел размеры 3х2,9 м, глубину 2,2 м. В южном профиле сохранился темно-серый культурный слой XVII в. (0,5 м), который содержал керамику.

Во дворе домов №12Б и 12А проводились наблюдения по ходу прокладки русла траншеи-1 под канализацию (имела длину 12,5 м, ширину 0,8–1 м, глубину 0,9–1,2 м) и русла траншеи-2 теплосети (длина 36 м, ширина от 1,5 по дну до 2–5 м по краю, глубина 1,6–2 м). В переотложенном культурном слое мощностью 0,6 м выявлены: солид и пуля XVII в., подкова и подковка под каблук XVI – начала XVII в., зубильце и крепёжная скоба XVII–XVIII вв., пломбы XIX–XX вв., часть сковороды-рынки начала XVII в., тарелка с росписью XVIII в., фр-ты изразцов XVII и XVIII вв., черепица кон. XVIII в., фр-ты бутылок XVII в. В ходе наблюдений за работами по благоустройству найдены серебряный с позолотой перстень XX в., три солида Яна II Казимира 1660-х гг., монеты Польши 1920-х гг. На объекте собрана фаянсовая и фарфоровая посуда фабрики М.С. Кузнецова начала XX в., польских заводов – с клеймами «CHODZIEŻ», «ŚMIELÓW», «PRUSZKÓW».

Траншея-3 под водоснабжение вдоль северного фасада дома № 14: длина 42 м, ширина 1,7 м, глубина 1,6–2,2 м. Траншея пересекла сети советского времени. Культурный слой фактически уничтожен. Следует отметить венчик с гребенчатым орнаментом многорядной волной и несколько стенок сосудов XII–XIII вв., поливной горшок конца XIX в. (возможна реставрация).

Траншея в рамках второго объекта. Заложена с целью ремонта фундамента восточного крыла бывшего дворца К. Хрептовича (XVIII в.). Во второй половине XVIII в. здание перестраивалось хорунжим Л. Лозинским, им владел и гродненский староста А. Тизенгауз. Длина траншеи 23 м, ширина 0,7–0,9 м, глубина до 1 м. Местами был прослежен переотложенный культурный слой, содержащий археологические материалы XVII – первой трети XX в., в основном строительную керамику и посуду. Найдена курительная трубка турецкого облика. Фасон трубки («тахта-чубук») был распространен в Турции в XVIII–XIX вв., имел заимствованный орнамент «каури».

Полученные в результате наблюдений 2025 г. по ул. Замковой в Гродно материалы соответствуют сложившемуся на основе исторических источников представлению о времени и характере застройки данной территории в XVI – нач. XX в. Культурный слой старше XVI столетия не сохранился.

Сокур Сергей

Музей деревянной скульптуры резчика С.С. Шаврова

Результаты археологических разведок в Оршанском районе в 2025 г.

Ключевые слова: *железный век, каменный век, Оршанский район.*

Введение. В связи с получением разрешения на право проведения археологических исследований №4722 были осуществлены разведки для выявления новых памятников железного и каменного века в Оршанском районе.

Описание объекта исследования. В 2025 г. начато обследование памятников Орша-Щетинка-1, Гатьковщина 1 и 2, а также продолжено изучение памятника Зайцево-1.

Определение цели и постановка задач. Исследования проводились с целью пополнения фондов Централизованного фондохранилища МКИКО и накопления сведений о материальной культуре Верхнего Поднепровья. Были поставлены задачи выявить новые памятники железного и каменного веков, а также расширить знаний об уже известном памятнике Зайцево-1.

Основная часть. Памятник Зайцево-1 располагается на берегах р. Хоробровка на дюнном всхолмлении, в 0,3 км южнее железнодорожной станции Хороброво, в 0,25 км севернее Оршанского кладбища, в 0,13 км восточнее р. Адров. Размеры памятника 150x180 м. В 2001 г. разведочные работы на нем проводил Ю. В. Колосовский. Он выявил наличие материалов киевской культуры [1, с. 76]. В октябре 2025 г. автор провел сбор поверхностного материала и уточнил границы памятника на распаханном поле. Было собрано 108 фрагментов гончарной керамики XVI–XX вв., 2 фрагмента штрихованной лепной керамики, 2 фрагмента гладкой лепной керамики, 11 единиц шлака, фрагмент песта, фрагмент тигля и 5 единиц кремня со следами обработки.

Памятник Орша-Щетинка-1 располагается на склоне и левом берегу безымянного ручья, впадающего в р. Адров, в 0,24 км юго-восточнее карьера Щетинка, в 0,3 км западнее кладбища Щетинка, в 0,11 км севернее р. Адров. Размеры памятника 130x400 м. Было собрано 60 фрагментов гончарной керамики XVIII–XX вв., гвоздь, кривой кремь, кремь со следами обработки и подкова, которую можно датировать концом XVIII – началом XIX в.

Памятник Гатьковщина-1 располагается в 0,1 км севернее д. Гатьковщина, в 0,65 км восточнее места впадения р. Крапивенка в р. Днепр около водонапорной башни. Размеры памятника 20x20 м. Были найдены 2 кремневых артефакта со следами обработки.

Памятник Гатьковщина-2 располагается на левом берегу безымянного ручья на всхолмлении, в 0,37 км севернее кладбища Гатьковщина, в 1 км восточнее от места впадения р. Крапивенка в р. Днепр. Размеры памятника 100x260 м. Было собрано 64 фрагмента гончарной

керамики XVI–XX вв., гвоздь, 2 фрагмента стекла с патиной, аптечная бутылочка, которую можно датировать концом XIX – началом XX в.

Заключение. В 2025 г. были выявлены три новых памятника археологии разных периодов. Расширена информация о памятнике Зайцево-1. Расширены знания о материальной культуре каменного и железного веков, а также периода XVI–XX вв.

Литература

1. Колосовский, Ю. В. Памятники киевской культуры в Орианском Поднепровье / Ю. В. Колосовский // Поднепровье и Подвинье в III–IV веках н. э. : сб. науч. тр. – М. : Институт археологии РАН, 2001. – Вып. 4. – С. 75–82.

Аляксандр Вашанаў, Марыя Ткачова, Вадзім Шадыра, Ксенія Маеўская,
Валянціна Віннікава, Сяргей Ліневіч, Дар’я Федарук
Інстытут гісторыі НАН Беларусі
Паліна Курловіч, Анастасія Нікітка
БДУ
Глеб Панкевіч
Магілёўскі абласны краязнаўчы музей імя Е.Р. Раманавы
Іван Русецкі
Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы

**Археалагічныя даследаванні на воз. Сялява
(Крупскі раён, Мінская вобласць) у 2025 г.¹**

Ключавыя словы: мезаліт, неаліт, жалезны век, кундская культура, нарвенская культура, воз. Сялява

У 2025 г. археалагічныя даследаванні на воз. Сялява на востраве Выспа, што ў Крупскім раёне Мінскай вобласці, былі сканцэнтраваны на двух помніках археалогіі – Клішына 1 і Клішына 3.

Гарадзішча Клішына 1, з’яўляецца найбольш даследаваным помнікам археалогіі ў сяляўскім археалагічным комплексе, буйныя працы праводзіліся В.І. Шадырам. Усяго было ўскрыта звыш 650 м².

Помнік Клішына 3, выяўлены А. М. Вашанавым у 2021 г., складаецца з двух частак («ніжняя тэраса» і «верхняя тэраса»), якія прымеркаваны да розных гіпсаметрычных узроўняў вострава. Археалагічныя раскопкі на гэтых участках А. М. Вашанавым і М. І. Ткачовай працягваліся ў 2022–2024 гг.

У 2025 г. перад даследчыкамі стаялі наступныя задачы:

- правядзенне раскопачных работ на помніку Клішына 1, з мэтай удакладнення яго стратыграфіі;
- працяг выбаркі аб’екта, распачатага ў 2023 г., на помніку Клішына 3 Верхняя тэраса, высвятленне яго характару і прызначэння;
- працяг археалагічных даследаванняў на помніку Клішына 3 Ніжняя тэраса. Накапленне матэрыялу і пошук аб’ектаў, прыдатных для радыёвугляроднага датавання;
- падводныя даследаванні ўздоўж берагавой зоны вострава на воз. Сялява;
- здымка падрабязнага інструментальнага тапаграфічнага плана вострава Выспа.

На помніку Клішына 1 быў закладзены раскоп плошчай 12 м² Атрыманая калекцыя датуецца пераважна жалезным векам і складаецца з ляпной керамікі, жужалю, астэалагічных матэрыялаў жывёльнага паходжання, асобных вырабаў з чорнага металу, а таксама скелетных парэшткаў чалавека. Акрамя таго, сярод выяўленых матэрыялаў зафіксавана больш за 100 крэмневых артэфактаў.

¹ Даследаванне выканана пры падтрымцы БРФФД у межах навуковага праекту № Г26-042 «Среда обитания и хозяйственная деятельность древнего населения на озере Селява (археологический комплекс Клишино) по данным палеоэкологических и археологических исследований».

У выніку даследаванняў 2025 г. былі закладзены 2 раскопы плошчай 29 м² (Клішына 3 Верхняя тэраса) і 24 м² (Клішына 3 Ніжняя тэраса). Паралельна з гэтым вяліся працы па абследаванню дна возера ў раёне ўсходняй часткі помніка. Атрыманыя матэрыялы яшчэ раз пацвердзілі наяўнасць двух этапаў у гісторыі засялення Клішына 3.

Першы этап фіксуецца на Клішына 3 Верхняя тэраса і звязаны з эпохай мезаліту, калі тут з'явіліся прадстаўнікі кундскай культуры. Былі выяўлены шматлікія артэфакты, выкананыя з крэменю і іншых гатункаў мінеральнай сыравіны, дробныя кальцынаваныя косткі. На сённяшні дзень дадзены аб'ект неабходна інтэрпрэтаваць як жыллёвую структуру і магчымае пахаванне, звязанае з носьбітамі кундскай культуры.

Другі этап фіксуецца на Клішына 3 Ніжняя тэраса і звязаны з эпохай неаліту. Сярод выяўленых матэрыялаў – керамічныя і крамянёвыя артэфакты, асобныя знаходкі, вырабленыя з іншых парод каменю. Акрамя таго, трэба адзначыць пацеркі, зробленыя з фрагментаў сцябла скамянелай марской лілеі (*Crinoidea*) і фрагмент шліфаванага каменнага вырабу. Таксама ўнікальнай знаходкай з'яўляецца афарбаваная вохрай галька. Керамічны матэрыял папярэдне адносіцца да нарвенскай культуры.

У падводнай частцы атрымалася зафіксаваць наяўнасць культурных напластаванняў, якія адносяцца да неаліту, ранняга жалезнага веку сярэднявекі і новага часу. Сярод знаходак можна адзначыць фр. каменнай шліфаванай сякеры, а таксама манеты XVII – XVIII стст.

Алексей Авласович
Институт истории НАН Беларуси

Типология укрепленных поселений Могилёвского Поднепровья

Ключевые слова: городища, ранний железный век, типология, Могилёвское Поднепровье, оборонительные сооружения.

Городища являются качественно новым типом поселений, получившим распространение в Могилёвском Поднепровье в раннем железном веке. Здесь зарегистрировано 216 таких памятников, связанных в первую очередь с носителями милоградской и днепро-двинской культур. Однако их систематическая характеристика затруднена ввиду относительной новизны исследований. Настоящая работа представляет собой первый опыт научной типологии укрепленных поселений данного региона, поскольку подобная классификация отсутствует не только для Могилёвского Поднепровья, но и для большинства областей Восточной Европы.

В основу типологии, адаптированной от схемы А. А. Егорейченко для Белорусского Полесья [1, с. 11–14], положен критерий местонахождения городища: на мысу, на естественно приподнятой площадке (холме) или на ровном месте. Каждый тип обозначен римской цифрой, подтип – буквой (в зависимости от формы площадки), вариант – арабской цифрой (по характеру укреплений). Всего проанализировано 148 городищ, по которым имеются планы или подробные описания.

Выделено три типа укрепленных поселений. Тип I (62 памятника, 41,9%) – городища на невысоких (5–7 м) возвышениях или ровных участках, часто среди заболоченных пространств. Преобладают овальные (45,2%), круглые (29%) и четырёхугольные (14,5%) формы. Площадка варьирует от 0,01 до 3,6 га, половина памятников имеет размер до 0,25 га. Тип II (9 памятников, 6,1%) – городища на отдельно стоящих холмах (овальные и круглые), площадь не превышает 0,25 га. Тип III (77 памятников, 52%) – мысовые городища, доминирующие в регионе. Включают овальные, круглые и многоугольные формы, укрепленные с напольной стороны или по периметру; их площадь чаще всего составляет 0,01–0,25 га.

Сравнительный анализ показывает, что в Могилёвском Поднепровье преобладают городища III и I типов, тогда как в Белорусском Полесье – I типа, а на остальной территории Беларуси и Смоленщине – II и III типов [1, с. 14]. Это объясняется физико-географическими особенностями: высокие берега Днепра и Сожа, наличие естественно укрепленных мысов в центральной и восточной частях области способствовали распространению мысовых городищ,

тогда как заболоченный юго-запад (бассейн Березины) обуславливал строительство поселений на низких или искусственных всхолмлениях.

Таким образом, проведённая типологизация позволяет систематизировать укреплённые поселения Могилёвского Поднепровья по трём основным типам. Выявленные различия в локализации и фортификации связаны не только с оборонительными соображениями, но и с ландшафтными условиями. Разработка создаёт основу для дальнейших хронологических и культурных исследований городищ региона.

Литература

1. Егорейченко А.А. Древнейшие городища Белорусского Полесья (VII–VI вв. до н.э. – II в. н.э.) / А. А. Егорейченко. – Мн., 1982. – 149 с.

Святлана Велент-Шчэрбач
Инстытут гісторыі НАН Беларусі

Вынікі даследаванняў крэйдавых радовішч у ваколіцах аг. Турэц Карэліцкага раёна

Ключавыя словы: крэйдавыя адорвені, крамянёвая сыравіна, Беларускае Панямонне, ахоўная археалогія, крэмнездабыўныя стратэгіі, каменны век.

Цягам тысячагоддзяў камень заставаўся адным з асноўных відаў сыравіны, які чалавек паўсюдна выкарыстоўваў у гаспадарчай дзейнасці. Шырокае выкарыстанне гэтай ападкавай пароды патрабавала арганізацыі пастаяннага і адносна вольнага доступу да крыніцы сыравіны. Паклады крамянёвых канкрэцый ў Беларускім Панямонні сустракаюцца ў марэнных адкладах і крэйдавых адорвенях, пры гэтым сыравіну з апошніх адрознівае больш высокая якасць – меншая колькасць унутраных пустотаў і трэшчын, што дазваляла максімальна выкарыстоўваць жаўлакі. Улічваючы гэтую акалічнасць, становіцца відавочнай цікавасць старажытнага чалавека да крэйдавых лінз, у адкладах якіх шырока сустракаюцца ўключэнні жаўлаковага крэмня.

У ліпені 2025 г. былі праведзены археалагічныя даследаванні на аб'екце «Рэканструкцыя ВАЛС спажыўцам КСУП «Чарняхоўскі-Агра», аг. Турэц, Карэліцкі раён» № 159/25 (згодна з дамовай з РУП «Белтэлекам» Гродзенскі філіял), мэтай якіх былі выяўленне не ўлічаных помнікаў археалогіі, археалагічная разведка, вывучэнне наяўнасці, характару і асаблівасцяў культурнага пласта. Абследаванні праходзілі на паўднёвы захад ад аг. Турэц, у ваколіцах населеных пунктаў Навасёлкі і Лыкавічы, падчас якіх была адзначана вялікая колькасць крамянёвых жаўлакоў, што сустракаліся на паўднёвы усход ад в. Навасёлкі, на кукурузным полі на марэнным узвышшы паміж дзвюх меліярацыйных каналаў. Тут прадстаўлена сыравіна шэрага колеру (ад светла-шэрага да цёмна-шэрага адцення) з крэйдавай скарынкай, празрыстая на прасвет, з неаднароднай унутранай структурай.

На даследаванай тэрыторыі былі закладзены два шурфы. Шурф 1 плошчай 2 кв.м размяшчаўся на поўнач ад в. Лыкавічы, на паўночным беразе меліярацыйнага канала, у месцы перакрыцця мінеральнай паверхні торфам. У шурфе, у слоі торфу, быў выяўлены толькі адзін артэфакт – фрагмент аднапляцовачнага нуклеуса са скошанай пляцоўкай ад рэгулярных пласцін.

Найбольшую цікавасць уяўляе шурф 2 памерамі 1х2 м. Ён быў закладзены на паўночны захад ад в. Лыкавічы, на поўдзень ад меліярацыйнага канала, на плаўным схіле марэны на захад ад КСУП «Чарняхоўскі-Агра». На глыбіні ад 0,13 да 0,36 м прасочваецца неаднародны слой суглінку, мяшаны з крэйдавым друзам розных фракцый, у якім былі выяўлены крамянёвыя артэфакты: 1 фрагмент рэгулярнай пласціны, 6 адшчэпаў, 2 лускавінкі. У кратавінах на паверхні былі знойдзены яшчэ 2 крамянёвыя адшчэпы і 2 невялікія фрагменты ляпной керамікі.

З мэтай пошуку крэмнездабыўных аб'ектах былі праведзены візуальныя абследаванні на дзвюх выпрацаваных крэйдавых кар'ерах, Загор'е і Чыжынаўцы, і ў межах радовішча Даўгінава. На кожным радовішчы была зафіксавана значная колькасць крамянёвай сыравіны, якая залягала ў лінзах крэйды. Акрамя таго, у кар'еры Загор'е быў выяўлены 1 адшчэп, на ускрайку кар'ера Чыжынаўцы – 3 адшчэпы і некалькі абломкаў, на ворыўным полі Даўгінава – 5 адшчэпаў.

Прасочаны характар слою ў Лыкавічах і наяўнасць артэфактаў з крэйдавай скарынкай на ўсіх абследаваных радовішчах могуць сведчыць аб распрацоўцы мясцовых крэдавых адорвеняў і здабычы крамянёвай сыравіны ў старажытнасці. Адзін з магчымых відаў распрацоўкі ў прадстаўленым мікрарэгіёне – адкрытыя выпрацоўкі. Аднак фіксацыя падобных аб'ектаў магчыма толькі пры больш вялікіх плошчах даследаванняў, што робіць далейшае вывучэнне рэгіёна найбольш перспектыўным.

Елена Байковская
Национальный парк «Припятский»

Материалы исследований поселения Хлупин 4

Ключевые слова: *Полесье, многокультурное поселение, домница земляночного типа, сырودутная печь.*

В 2025 году были продолжены исследования многокультурного поселения Хлупин 4. Поселение было открыто в 2023 г. сотрудниками НП «Припятский» северо-восточнее д. Хлупин Житковичского района Гомельской области. Памятник расположен на правом берегу р. Припять, на правом берегу старичного оз. Плесо. Абсолютная высота – 122 м над уровнем моря по балтийской системе высот. Территория памятника распахивалась до конца 90-х годов XX в., в настоящее время покрыта разреженной травянистой растительностью. Примерная площадь поселения составляет 3,2 га. В 2024–2025 гг. в юго-западной части останца террасы были заложены шурф 1 и раскоп I общей площадью 32 кв. м. Основная масса обнаруженного в ходе раскопок керамического материала относится к пражскому и древнерусскому времени, также найдены фрагменты посуды восточнополесского варианта днепро-донецкой культуры и круга культур шнуровой керамики.

В раскопе I выявлена часть жилища с материалами пражской культуры. Жилище было разрушено сооружением производственного объекта XI–XII вв.

Обнаруженный в толще отложений жилища производственный объект представлял собой остатки домницы земляночного типа. Яма землянки имела округлую форму с неровным контуром размерами 1,8 м (север-юг) x 3,6 м (восток-запад), и прослеживалась на глубине 0,9 м от современной поверхности. Остатки сыродутной печи проявилась скоплением сырой глиняной массы овальной формы размерами 1x1,2 м на глубине 0,85 м от современной поверхности в восточной части ямы. Под слоем глины мощностью 5 см обнажились остатки конструкции печи, сохранилась её восточная часть: дно и частично основа стенок шахты. В северной части печи, для формирования основы стенок шахты, использованы крупный фрагмент от другой глиняной конструкции и плитка известняка. Они располагались вертикально, были покрыты слоем обожженной глины с внутренней стороны и слоем сырой глины, толщиной до 15 см, – с внешней. Основа стенок шахты имела предположительно 6-угольную форму. Внутренний диаметр печи составлял 0,65 м, толщина стенок – 6–7 см. Дно печи залегало на глубине 1,1 м от современной поверхности и было заглублено в материк до 0,8 м. Юго-западнее печи прослежена овальная в плане яма – предгорновой выем диаметром 1,3x1,7 м и глубиной от уровня материка до 0,92 м. В нем находились обломок каменного орудия, несколько фрагментов глиняного дна сыродутной печи и железный втульчатый ключ от нутряного замка. В заполнении ямы землянки найдено незначительное количество железного шлака и одна крица. По всей вероятности, конструкция была разобрана, зачищена и законсервирована в древности. находка в предгорновом выеме втульчатого ключа от нутряного замка позволяет предварительно датировать сооружение в пределах XI – XII вв. [1, с. 96].

Литература

1. Колчин, Б. А. Хронология новгородских древностей / Б. А. Колчин // Советская археология. 1958. № 2. – С. 92–111.

**Коллекция печных изразцов Замковой горы г. Кричева в фондах Института истории
НАН Беларуси (по материалам археологических раскопок 1973–1976 гг. М. А. Ткачева)**

Ключевые слова: печные изразцы, типология и хронология, город Кричев.

В фондах Института истории НАН Беларуси хранится достаточно представительная коллекция печных изразцов (759 артефактов) Замковой горы г. Кричева, собранная в ходе археологических раскопок города М. А. Ткачевым в 1973–1976 гг. Все изделия относятся к пластинчатым изразцам – виду архитектурно-декоративной керамики, изучая которую можно проследить не только морфологические изменения материала, технологию их изготовления и хронологические рамки использования в печных наборах, но и сложные сюжетные композиции.

Цель исследования – комплексный анализ пластинчатых печных изразцов, собранных в ходе археологических работ 1973–1976 гг. на территории Замковой горы г. Кричева. Задачи исследования: типологический анализ артефактов и хронологии их использования в печных наборах; описание технологии изготовления; реконструкция полных сюжетов, изображенных на лицевых пластинах; поиск аналогов на сопредельных территориях.

Большинство печных изразцов коллекции относится к стенным изразцам с рельефными изображениями геометрических элементов, «кованого металла», «букета в вазе», геральдических сюжетов. Единичны стенные изразцы без рельефного изображения. Карнизные изразцы представлены двухчастными и s-образными морфологическими формами с геометрическими элементами, растительными изображениями или «рыбьей чешуей». Угловые изразцы представлены только одним редким вариантом с ренессансным геометрическим сюжетом конца XVI – начала XVII в. Среди материалов есть изразцы-коронки с рельефными растительными и геометрическими изображениями и безрельефные поздние материалы. Единичны изразцы для покрытия купола печи с изображением «рыбьей чешуи» [1, с. 95–97, 100, 102, 104, 106, 112, 116, 120, 121, 123, 125, 127, 128, 130, 132].

Коллекция изразцов Замковой горы вписывается в хронологические рамки конца XVI – XVIII в. Все изразцы изготавливались в деревянных матрицах, были терракотовыми или покрывались зеленой поливой (глазурью). Есть единичные полихромные артефакты. Среди дефектов следует отметить цек и засорку поливы, смазанный рельефный рисунок некоторых терракотовых изделий.

Аналогичные кричевским типологические формы изразцов и сюжетные изображения широко использовались для облицовки печей на белорусских землях в конце XVI – XVIII в.

Таким образом, в ходе исследований 1973 – 1976 гг. была собрана коллекция изразцов, охватывающая хронологические рамки конца XVI – XVIII в. Материалы достаточно разнообразны и неоднородны. Пластинчатые изразцы кричевской коллекции полностью вписываются в картину регионального развития изразцового производства.

Литература

1. Шуткова, Н.П. Изразцовые печные наборы Могилевского Поднепровья (XVI – XVIII вв.) / Н.П. Шуткова. – Могилев : МГУ имени А.А. Кулешова, 2023. – 168 с. : ил.

Глеб Панкевіч
Магілёўскі абласны краязнаўчы музей імя Е.Р. Раманава

**Разведкі ў Быхаўскім, Мсціслаўскім і Бабруйскім раёнах
Магілёўскай вобласці ў 2025 годзе**

Ключавыя словы: археалагічная разведка, сучасны стан помнікаў археалогіі, удакладненне месцазнаходжання археалагічных помнікаў, Падняпроўе, Пасожжжа, Палярэзінне.

У верасні – лістападзе 2025 года супрацоўнікі Магілёўскага абласнога краязнаўчага музея імя Е.Р. Раманава праводзілі працы па распрацоўцы ПЗА. З гэтай нагоды ажыццяўляліся археалагічныя выведкі на падставе Дазволу № 4714 па форме №3.

У Быхаўскім раёне былі абследаваны стаянка каля вёскі Вараніно, гарадзішча каля аграгарадка Абідавічы, селішчы каля аграгарадка Абідавічы і вёскі Балонаўка, курганныя могільнікі каля вёсак Балонаў Сялец 2, Балонаўка, Барсукі і Ніжняя Тошчыца, а таксама каля аграгарадка Абідавічы, адзінкавыя курганы каля вёсак Барсукі і Ніжняя Тошчыца. У ходзе гэтых прац было выяўлена, што ў дзевяці выпадках з адзінаццаці інфармацыя ў Дзяржаўным спісе гісторыка-культурных каштоўнасцей не адпавядае рэчаіснасці.

У Бабруйскім раёне былі абследаваны курганныя могільнікі ў вёсках Старая Шараеўшчына і Аўсімавічы, стаянкі каля вёсак Сяліба, Даманава і Продзвіна. Усе адзначаныя вышэй стаянкі знаходзяцца ў межах прыватнай забудовы і моцна пашкоджаныя.

У Мсціслаўскім раёне абследаваліся гарадзішчы каля вёсак Бель, Беразетня, Кандратаўск і Падлужжа, селішчы ў вёсках Куркаўшчына, Кандратаўск, Беразетня і Падлужжа, курганныя насыпы ў вёсках Кандратаўск, Лютня і Лыкінка. Усе агледжаныя селішчы разворваюцца, гарадзішчы ў Кандратаўску і Беразетні змяшчаюць у сваіх межах вясковыя могількі, але на сённяшні дзень новыя пахаванні на іх не здзяйсняюцца.

Такім чынам, у ходзе праведзеных прац былі складзены сітуацыйныя планы археалагічных помнікаў і праведзена тапаграфічная здымка пры дапамозе аптычнага нівеліра. На некаторых помніках быў сабраны пад'ёмны матэрыял. Размяшчэнне васьмі помнікаў археалогіі было ўдакладнена.

Падчас прац былі адзначаны недакладнасці ў Дзяржаўным спісе гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь і манаграфіі В.Ф. Капыціна “Археалагічныя помнікі Быхаўскага раёна Магілёўскай вобласці”. Было вызначана, што селішча на заходняй ускраіне вёскі Балонаўка (513В000175) не існуе, але ў цэнтры вёскі, каля могілак змяшчаюцца тры пашкоджаныя курганныя насыпы. Курганная група ў вёсцы Балонаў Сялец знаходзіцца на заходнім, а не на ўсходнім ускраіку вёскі. У курганнай групе на паўднёвым баку вёскі Барсукі, дзе В.Ф. Капыцін апісаў тры курганныя насыпы, фіксуецца на сённяшні момант адзін моцна пашкоджаны насып.

Игорь Терентьев
МГУ им. А. А. Кулешова

Предварительные итоги спасательных археологических исследований на территории Богоявленского братского монастыря г. Могилева в 2025 году

***Ключевые слова:** Богоявленский монастырь, плитка пола, изразцы, Могилев.*

В июле-августе 2025 года проводился археологический надзор за земляными работами на объекте «Реконструкция улицы Ленинской в г. Могилеве», первая очередь.

В районе проведения земляных работ (территория, расположенная между зданиями: ул. Первомайская д.1, д. 1а; ул. Ленинская д. 4, д. 6) в XVII–XX вв. располагался Богоявленский братский монастырь, центральное место в нём занимала Богоявленская церковь. Кроме того, в комплекс входили «тёплая» каменная церковь Иоанна Богослова, колокольня, типография, магазины, школа, здание шпиталья, дом настоятеля, хозяйственные постройки. Комплекс монастыря серьёзно пострадал в период Великой Отечественной войны, окончательно снесён в 1950-х годах.

В ходе проведённых исследований зафиксированы фрагменты фундамента, была проведена максимально возможная в сжатые сроки (из-за графика строительных работ) расчистка объекта. Собрана коллекция артефактов: архитектурная и архитектурно-декоративная керамика, бытовая посуда, металлические изделия, изделия из стекла.

Архитектурная керамика. Представлена полихромным и монохромными фрагментами плитки пола. В коллекции присутствует изделие с рядами углублений квадратной и округлой формы. Наиболее интересны плитки с рельефным узором, у монохромных изделий – это шестиугольники различных конфигураций. На фрагменте полихромной плитки фиксируется более сложный узор с применением красного, жёлтого, синего и белого цветов.

Архитектурно-декоративная керамика. Представлена изразцами XVI–XVIII вв. и второй половины XIX – начала XX в. В коллекции присутствует стеной изразец с изображением «кованого металла» (конец XVI – первая половина XVII в.). Выявлены также стеной изразцы с изображением «букета в вазе» (середина – вторая половина XVII в.). Среди обнаруженных изразцов присутствуют изделия с геометрическим орнаментом (XVII–XVIII вв.). Артефакты второй половины XIX – начала XX в. представлены стеной изразцами и их фрагментами. Целые изразцы по контуру имеют фаску, встречены изделия, покрытые зелёной глазурью, белой глазурью или без покрытия.

Бытовая керамика. Выявлены фрагменты горшков и мисок, относящихся к хронологическому диапазону XVII–XIX вв.

Металлические изделия. Изделия из чёрного металла в коллекции представлены дверной рукоятью, строительно-крепежными гвоздями, кронштейном для крепления козырька над входом.

Изделия из стекла. Стеклянная посуда представлена находками фрагментов (стенки, донца) бутылок XIX–XX вв.

Проведённые исследования не позволяют однозначно идентифицировать найденный объект. Анализ плана Могилева 1890 года, показывает, что в месте проведения земляных работ располагается северо-западная часть Богоявленской церкви и «тёплая церковь» Иоанна Богослова. Обилие найденных изразцов свидетельствует о выявлении отапливаемого помещения.

Екатерина Королёва

Могилевский институт МВД Республики Беларусь

Коллекция стеклянных украшений городища Старый Шклов (по материалам археологических исследований И. А. Марзалюка)

Ключевые слова: *стеклянные украшения, оптический эмиссионный количественный спектральный анализ, Старый Шклов.*

Коллекция стеклянных изделий городища Старый Шклов (Шкловский район Могилевской области) хранится в фондохранилище археологической лаборатории им. В. Ф. Копытина УО «МГУ имени А. А. Кулешова».

Цель исследования – комплексный анализ стеклянных украшений. Задачи исследования: типологический анализ, химико-технологические характеристики, хронология и происхождение артефактов.

В ходе археологических раскопок за 2008 г. изучено 84 м². Украшения из стекла не обнаружены. За 2009 г. исследовано 26 м². Коллекция стеклянных находок представлена 7 артефактами (6 экз. браслетов XII – XIII вв., 1 экз. округлой многочастной лимонovidной бусины (конец X – XI в.). В 2010 г. исследовано 80 м². Стеклянные изделия насчитывают 4 экз. (фрагменты браслетов XII – XIII вв.). За 2011 г. раскопано 240 м², стеклянные изделия представлены 11 экз. (2 полиэдрические бусины темно синего цвета VIII – X вв., 10 браслетов XII – XIII вв.).

Выборка для оптического эмиссионного количественного спектрального анализа стекла из этой коллекции представлена 7 результатами для браслетов и 1 – для бусины (Таб. 1). Стекло артефактов в своей основе свинцовое (свинцово-кремнеземное и поташно-свинцово-кремнеземное) [1, с. 171–172]. Стекло бусины сварено на золе галофитов и окрашено кобальтом в синий цвет. Повышенное содержание марганца и малые количества меди и никеля в составе – это примеси к кобальтовому красителю, что свидетельствует о средиземноморском происхождении [1, с. 171–172].

Таким образом, коллекция включает 22 артефакта: 3 бусины и 19 браслетов (сохранность фрагментарная). Химический состав стеклянных браслетов XII – XIII вв. соответствует традициям и навыкам древнерусского стеклоделия, а стеклянная полиэдрическая бусина VIII – X вв. средиземноморского происхождения.

Шифр лаборат.	882-20	882-21	882-22	882-23	882-24	882-25	882-26	882-27
Предмет	браслет	браслет	браслет	браслет	браслет	браслет	бусина	браслет
Цвет	зел	син-зел	кор	кор	кор	кор	син	кор
SiO ₂	осн.	осн.	осн.	осн.	осн.		осн.	
Na ₂ O	0,1	0,06	0,05	0,03	0,2	0,4	16	0,08
K ₂ O	13	13	7,0	10	16	15	2,8	14
CaO	1,8	0,7	1,8	2,2	0,7	1,3	13	2,1
MgO	0,3	0,2	0,3	0,4	0,2	0,6	1,6	0,5
Al ₂ O ₃	0,4	0,3	0,9	0,9	0,4	0,8	2,8	1,0
Fe ₂ O ₃	1,6	0,2	1,5	2,2	1,5	2,2	0,7	2,5
MnO	-	0,3	0,05	0,06	-	0,08	1,6	0,05
TiO ₂	0,08	0,05	0,1	0,07	0,09	0,07	0,05	0,1
PbO	29	24	26	25	36	49	-	35
SnO ₂	0,1	0,05	0,03	0,04	0,2	0,2	0,02	0,03
CuO	0,08	0,8	0,01	-	0,1	-	0,03	-
CoO	-	-	-	-	-	-	0,04	-
Sb ₂ O ₅	-	-	-	-	-	-	-	-
Ag ₂ O	-	-	-	-	0,03	-	-	-
NiO	-	-	-	-	-	-	0,02	-

Таб. 1. Результаты оптического эмиссионного спектрального количественного анализа.

Литература:

1. Королёва, Е. П. Состав стекла артефактов из некоторых средневековых памятников Беларуси в контексте влияния на традиции древнерусского стеклодела татаро-монгольского нашествия / Е. П. Королёва, А. Н. Егорьков // *Stratum plus*. № 5. Средние века. Нашествие. Пределы катастрофы XIII века. – Кишинев, 2016. – С. 163 – 174.

Вадим Кошман
Институт истории НАН Беларуси

Археологические работы на территории недвижимой материальной историко-культурной ценности «Куропаты» в 2025 году

Ключевые слова: археологическое наблюдение, Куропаты, гильзы.

Весной 2025 г. проводилось археологическое наблюдение в зоне земляных работ на объекте «Реконструкция существующей телефонной сети Минского района для потребителя ГЛСХУ «Боровлянский спецлесхоз». Часть данных земляных работ реализовывалась на территории ИКЦ «Место гибели жертв политических репрессий 1930-х – 1940-х гг. в урочище «Куропаты» (шифр 611Д000363). В установленном порядке для проведения работ автором было получено разрешение на право проведения археологических исследований по форме № 4 (№ 4583).

Куропаты («Брод») – это урочище под Минском, на север – северо-запад от микрорайона Зеленый Луг. В 1988, 1997–1998 гг. на основании возбуждённых Прокуратурой БССР и Военной Прокуратуры Республики Беларусь уголовных дел и при привлечении к следствию археологов проводились эксгумационно-археологические работы. В 1989 г. правительственная комиссия опубликовала заключение о том, что в Куропатах органами НКВД в период 1937 – лета 1941 гг. проводились массовые расстрелы. Археологические работы разного характера последующих лет также подтвердили точку зрения следственных органов.

Земляные работы 2025 г. предусматривали прокладку волоконно-оптического кабеля (ВОК) для установки видеонаблюдения вдоль центральной дорожки. Разработка траншеи осуществлялась механизированным способом. Глубина выборки составляла 0,9–1,0 м, ширина – около 0,4 м, длина участка наблюдения – около 570 м.

Коллекция археологических артефактов, собранных в процессе разработки траншеи, составляет 42 единицы. Находки («скопления») «привязывались» к определённым участкам траншеи с фиксацией GPS-отметкой.

«Скопление 1» представлено 5 револьверными гильзами калибра 7,62x38 мм (от патрона револьвера системы «Наган», 2 из которых имеют клейма «Т П 3» (наносились после 1918 г.), 2 имеют клеймо «38 38» (т.е. Тульский патронный завод, маркировка началась с 1938 г.) и деформированной свинцовой пулей.

«Скопление 2» представлено коррозированным пистолетным патроном калибра 7,62x25 мм для пистолета ТТ. Клеймо отсутствует, что указывает на изготовление боеприпаса до 1942 г. Выявлена также пуля весом 4,6 гр. и кольцевым ободком по краю. Данные признаки могут указывать, что пуля принадлежит патрону калибра 7,65x17 мм (32 АСР) Browning. Выявлено также неопределимое изделие из цветного металла и деформированный алюминиевый тубик (от зубной пасты ?).

«Скопление 3» представлено 7 патронами калибра 7,62x38 мм для револьвера системы Наган (клейма «Т 35» и «Т 33» (Тульский патронный завод, 1933 и 1935 г. соответственно).

«Скопление 4». Представлено гильзой от патрона калибра 7,62x38 мм револьвера системы «Наган» с клеймом «Т 37» (Тульский патронный завод, 1937 г.) (№ 18) и гильзой от пистолетного унитарного патрона от пистолета ТТ.

«Скопление 5» было представлено 11 костями от крупного рогатого скота (лошадь ?).

«Скопление 6» было представлено фрагментами обуви. Не исключено, что данные находки также относятся к периоду второй половины 1930-х гг. и маркируют одну из с niveлированных могил во время прокладки газопровода (?).

Таким образом, проведённые исследования показали, что:

- в разработанной траншее ВОК выявлены находки, которые датируются серединой – второй половиной 1930-х гг.;
- следы культурного слоя, захоронения, следы захоронений в виде костных останков, не выявлены.

Андрэй Мяцельскі
Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Археалагічныя даследаванні Будслаўскага касцёла ў 2025 г.

Ключавыя словы: Будслаў, касцёл, бабінец, скляпенні.

Археалагічныя даследаванні Будслаўскага касцёла ў 2025 г. праводзіліся з мэтай падрыхтоўкі праектна-каштарыснай дакументацыі для яго рэстаўрацыі. Падчас даследаванняў фрагментарна былі выяўлены падмуркі першапачатковага мураванага касцёла Наведвання Найсвяцейшай Панны Марыі, пабудаванага ў Будзе ў 1637–1643 гг. Раней лічылася, што ён цалкам увайшоў у аб’ём касцёла Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі, ўзведзенага ў канцы XVIII ст., але атрымалася, што ён увайшоў у яго аб’ём толькі часткова, а большая частка знаходзіцца па-за межамі храма XVIII ст.

Першапачатковы касцёл быў аднамававы, меў памеры каля 31x11 м, і ў адрозненні ад касцёла, ўзведзенага ў канцы XVIII ст., павернутага фронтам на рынкавую плошчу мястэчка, першапачатковы касцёл меў уваход з боку ракі Сервач – павернуты ў параўнанні з сучасным на 180%. Пад усім аб’ёмам касцёла былі скляпенні, дзе размяшчалася крыпта. Даследаванні выявілі, што касцёл меў бабінец, які адсутнічае на захаваных яго малюнках пачатку XVIII ст. Апсіда першапачатковага касцёла была гранёнай.

Найбольш ранні археалагічны матэрыялы знойдзены падчас даследаванняў – кераміка, манеты, адпавядаюць часу будаўніцтва касцёла – сярэдзіне XVII ст. Мяркуючы па матэрыялах, першапачатковы касцёл быў крыты дахоўкай, меў вітражы з каляровага шкла, падлогу з каменных плітак, яго сцены знутры былі атынкаваны і пафарбаваны ў колер вохры.

Марат Клімаў
Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Археалагічныя даследаванні помнікаў на тэрыторыі Полацкага Падзвіння ў 2025 г.

Ключавыя словы: паселішчы X – XII стст., кераміка, рэчы кола “паўночнаеўрапейскіх старажытнасцяў”, бітвы XVI ст.

Археалагічныя даследаванні помнікаў на тэрыторыі Полацкага Падзвіння адбываліся па двух накірунках: археалагічныя раскопкі і археалагічны разведкі згодна з Дазволам № 4425 па форме № 1 і археалагічныя даследаванні згодна з Дазволамі па форме № 4.

У 2025 г. навуковыя археалагічныя раскопкі праводзіліся на селішчах Андрэева-1 і Андрэева-2 Шумілінскага раёна. Асноўнай мэтай археалагічных прац з’яўлялася ўдакладненне храналагічнай сінхроннасці іх існавання адносна комплекса Кардон. У межах агучанай мэты на помніку Андрэева-1 былі закладзены раскопы № 1, плошчай 24 кв. м і № 2, плошчай 16 кв. м. На помніку Андрэева-2 былі закладзены 2 шурфы, агульнай плошчай 3 кв. м. У стратыграфіі паселішча Андрэева-1 назіраецца чаргаванне некалькіх праслоек, звязаных як з паводкай Заходняй Дзвіны, так і са слядамі жыццядзейнасці (сляды пажара). У ніжняй, мацерыковай частцы раскопаў было даследавана паглыбленне, якое магчыма папярэдне трактаваць як роў. Храналогію і сацыяльны статус паселішча Андрэева-1 вызначае керамічны посуд і асобныя знаходкі. Фрагменты керамічнага посуду прадстаўлены выключна ганчарнай керамікай к. X – пачатку XII ст. Сацыяльны статус паселішча ў канцы X – 1-й палове XI ст. застаецца пад пытаннем. Адным з крытэрыяў аднясення паселішча ў 2-й палове XI – пачатку XII ст. да катэгорыі феадальных сядзіб могуць быць знаходкі фрагментаў амфар і паліванага керамічнага вырабу.

Шурфовачныя працы на паселішчы Андрэева-2 засведчылі зусім іншую карціну развіцця помніка, чым у Андрэева-1. Першапачаткова пляцоўка помніка па папярэдняму вызначэнню крэменя, зробленага А. Вашанавым, мела асваенне падчас фінальнага палеаліту – неаліту. У сярэдневяковы перыяд у развіцці паселішча назіраецца 2 умоўных фазы: 1) IX–X стст. 2) к. X – XI ст. 1-я фаза характарызуецца наяўнасцю выключна ляпнога керамічнага посуду, 2-я фаза звязана з ганчарнай керамікай і слядамі ювелірнай вытворчасці (фр-ты тыгляў). Асобныя знаходкі кола “паўночнаеўрапейскіх старажытнасцяў” (сярэбраная пацерка, фібула, фр-т ланцэтападобнага наканечніка стралы) з Андрэева-2 указваюць на тое, што паселішча па свайму характару блізкае да комплекса Кардон.

Асобныя археалагічныя разведкі былі праведзены на тэрыторыі Бешанковіцкага раёна (Шаурына, Ульянаўка), Ушацкага раёна (Матырына), Чашніцкага раёна (Іванск). У апошнім выпадку сумесна з А. І. Дзярновічам праводзіліся працы па ідэнтыфікацыі месца Ульскай бітвы 1564 г., што знайшло адлюстраванне ў адной з апошніх публікацый [1, с. 94].

У выніку археалагічных прац згодна з Дазволамі па форме № 4 быў выяўлены шэраг вясковых паселішчаў у Полацкім, Шумілінскім і Глыбоцкім раёне. Паказальна сітуацыя з г.п. Ушачы, дзе дзякуючы працам па Дазволу № 4563 (форма № 4) было выяўлена першае паселішча к. X–XI ст.

Літаратура

1. Клімаў, М. В. Археалагічныя і ландшафтна-кліматычныя падставы для лакалізацыі бітвы пад Улай / М. В. Клімаў // Чашніцкі край : гісторыка-культурная спадчына рэгіёна : зб. навук. арт. / Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Інстытут гісторыі ; уклад. А. В. Бараноўскі ; рэдкал.: В. Л. Лакіза (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларуская навука, 2026. – С. 84–97.

Новыя матэрыялы па гісторыі беларускай археалогіі 1920-х – 1930-х гадоў у фондах Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь

Ключавыя словы: гісторыя археалогіі, С.А. Дубінскі, В.П. Сушчынскі, В.Р. Тарасенка.

Зборы Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь утрымліваюць шматлікія каштоўныя дакументы па гісторыі беларускай археалогіі, многія з якіх чакаюць спецыяльнага даследавання. Мэта заяўленага дакладу – увядзенне ў навуковы зварот дакументальных крыніц, якія дазваляюць удакладніць абставіны жыцця і дзейнасці С.А. Дубінскага, В.П. Сушчынскага і В.Р. Тарасенкі.

У фондзе 42 («Міністэрства просвешчання (Мінпрос БССР), г. Мінск») захоўваецца асабістая справа С.А. Дубінскага, які ў пачатку 1922 г. уладкаваўся на пасаду інструктара школ для дарослых і ліквідацыі непісьменнасці пры народным камісарыяце асветы БССР. У справе адклаліся анкеты, запоўненыя будучым навукоўцам пры прыёме на службу, пасведчанні, выдадзеныя С.А. Дубінскаму ў Белябеі (Уфінская губерня) і ў Мінску, заявы на атрыманне адпачынку. Дакументы датуюцца снежнем 1921 г. і студзенем 1922 г., асвятляюць абставіны пераезда адмыслоўца ў Беларусь [3, арк. 1–12].

У фондзе 205 («Белорусский государственный университет при Совете Министров Республики Беларусь, г. Минск») выяўлена асабістая справа В.П. Сушчынскага. Краязнаўца, які праводзіў раскопкі археалагічных помнікаў у Заслаўлі, браў удзел у даследаваннях на тэрыторыі Барысаўскага павету, у 1921–1924 гг. выкладаў на вячэрнім аддзяленні рабочага факультэта галоўнай навучальнай установы краіны. У справе знаходзяцца рэгістрацыйная анкета, ліст перасоўвання па службе, выпіскі з пратаколаў [4, арк. 1–11]. Гэтыя дакументы выклікаюць асаблівую цікавасць, таму што дагэтуль звесткі аб асобе В.П. Сушчынскага былі надзвычай нешматлікія.

Увагі заслугоўвае і фонд 4П («ЦК Коммунистической партии Белоруссии (КПБ), г. Минск»). Да нашага часу захаваліся некаторыя дакументы Магілёўскай абласной камісіі па ахове помнікаў гісторыі, грамадзянскай вайны, архітэктуры і мастацтва, а таксама справаздачы аб дзейнасці Брыгады па выяўленні гісторыка-рэвалюцыйных помнікаў і музеяў у Заходняй Беларусі. У склад супрацоўнікаў згаданых органаў, створаных у 1939 г., уваходзіў В.Р. Тарасенка [1, арк. 51–62; 2, арк. 273–286]. Выяўленыя матэрыялы дазваляюць дапоўніць наяўныя ўяўленні аб арганізацыйнай, метадычнай, папулярызатарскай працы вядомага археолага.

Архіўныя росшукі, накіраваныя на пашырэнне крыніцазнаўчай базы даследаванняў па гісторыі айчынай археалогіі, неабходна працягваць.

Літаратура і крыніцы

1. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (далей – НАРБ). Ф. 4П. Воп. 1. Спр. 13005.
2. НАРБ. Ф. 4П. Воп. 1. Спр. 13929.
3. НАРБ. Ф. 42. Воп. 3. Спр. 1022.
4. НАРБ. Ф. 205. Воп. 3. Спр. 7983.

Аляксандр Гаршкоў
ГрДУ імя Янкі Купалы

Новы помнік каменнага веку ў басейне р. Рось: папярэднія вынікі даследаванняў

Ключавыя словы: каменны век, крэмень, фінальны палеаліт, неаліт, ранні жалезны век.

Помнік Белыя Рэчкі 1 размешчаны на левым борце Роскай ці Расінскай ледавіковай лагчыны, 1 км на ўсход ад правага рукава сучаснага рэчышча р. Рось, на поўнач ад Роскага лясніцтва. Адкрыта стаянка аўтарам у 2025 г. падчас паверхневых збораў на грунтовай дарозе, якая ідзе па лесе ад г.п. Рось (Ваўкавыскі раён) да шашы Р44 Гродна-Ружаны-Івацэвічы і в. Карпаўцы (Ваўкавыскі раён).

Аб'ектам даследавання з'яўляецца жыццядзейнасць паляўнічых-збіральных фінальнага палеаліту ў басейне р. Нёман. Прадмет даследавання – геархеалагічныя і культурна-храналагічныя асаблівасці помніка Белья Рэчкі 1.

Асноўнай мэтай даследаванняў на вышэйзгаданым аб'екце ў 2025 г. з'яўлялася вызначэнне стану паселішча, яго плошчы і асноўных характарыстык.

Для вырашэння пастаўленай мэты былі сфармуляваны наступныя задачы:

- вызначэнне плошчы помніка;
- аналіз асноўных характарыстык культурных напластаванняў;
- выяўленне/пацверджанне культурна-храналагічнай прывязкі паселішча.

Вясной 2025 г. пасля фіксацыі матэрыялаў на агаленнях, на пачатку ўзвышэння, злева ад дарогі, быў закладзены шурф 1 памерамі 1х1 м для выяўлення культурнага пласта і яго характарыстык. Далей, гэты шурф стаў пачаткам раскопа 1 памерамі 3х6 м, мэтай якога з'яўлялася вызначэнне культурна-храналагічнай прывязкі помніка, удакладненне характарыстыкі культурных напластаванняў. Для вызначэння межаў стаянкі і дадатковага аналізу культурных напластаванняў справа ўздоўж грунтовай дарогі, якая вядзе ў бок в. Карпаўцы, былі закладзены яшчэ два шурфы (2 і 3) памерамі 2х2 м. Агульная плошча, даследаваная на помніку шляхам экспларацыі, складае 22 кв.м. Падчас распрацоўкі шурфоў 2 і раскопа 1, акрамя культурнага пласта, які звязваецца намі з першым і другім літалагічнымі сляямі, быў ускрыты культураўтрымліваючы гарызонт, які прадстаўлены пясчана-жвіровымі адкладамі жоўта-карычневага колеру. Агульная магутнасць культурных напластаванняў, зафіксаваных на помніку, складае 0,3–0,78 м. Культурны пласт у большасці выпадкаў значна пашкоджаны праз антрапагенную дзейнасць (лясная гаспадарка) і біятурбацыі.

Калекцыя, атрыманая падчас даследавання шурфоў 3, раскопа 1, траншэі 1 і правядзення паверхневых збораў, складаецца з 728 адзінак. Яна ўтрымлівае крамянёвыя (721 адз. або 99%), каменныя (2 адз. або 0,3 %), касцяныя (2 адз. або 0,3 %), металічныя прадметы (1 адз. або 0,1 %), шлакі (2 адз. або 0,3 %)

Такім чынам, у выніку праведзеных у 2025 г. даследаванняў былі атрыманы даныя аб плошчы помніка Белья Рэчкі 1, яго стане захаванасці і характары культурных напластаванняў, а менавіта – наяўнасці культурнага слоя і культураўтрымліваючага гарызонта. Да першай групы напластаванняў намі аднесены матэрыялы, якія звязваюцца з фінальным палеалітам (свідэрская культура), неалітам–раннім жалезным вякамі. Культураўтрымліваючы гарызонт папярэдне намі звязваецца з часам дэградацыі рыжскай лопасці паазерскага зледзянення.

Ігар Магалінскі
ПДУ імя Еўфрасінні Полацкай

Вынікі археалагічных раскопак на Востраўскім пасадзе Полацка ў 2025 г.

Ключавыя словы: археалогія Полацка, Востраўскі пасад, Крыўцоў пасад, матэрыяльная культура.

Уводзіны. Востраўскі пасад Полацка, які размяшчаўся на левым беразе р. Заходняя Дзвіна, згадваецца ў крыніцах з 1552 г. Вядома таксама, што на працягу 1632–1633 г. дадзеная тэрыторыя стала часткай Крыўцова пасада. На Востраве у XI–XVI стст. існаваў манастыр Іаана Прадцечы, які апошні раз згадваецца ў рэвізіі 1618 г. [1, с. 212]. Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Востраўскага пасада былі распачаты ў 1950-я гг. і ў асноўным былі звязаныя з вывучэннем яго цэнтральнай і ўсходняй частак [2; 3]. Такім чынам, заходняя частка помніка да апошняга часу заставалася маладаследаванай.

Аб'ект даследавання – полацкія пасады, а прадмет – культурны пласт і матэрыяльная культура заходняй часткі Востраўскага пасада.

Мэта археалагічных работ 2025 г. – вывучэнне характару культурнага пласта і адметнасцей матэрыяльнай культуры заходняй часткі Востраўскага пасада Полацка.

Асноўная частка. Для вырашэння пастаўленай мэты намі быў закладзены раскоп у паўночна-заходняй частцы Вострава ў непасрэднай блізкасці ад краю пляцоўкі помніка. Раскопкі ажыццяўляліся на падставе Дазволу № 4642, які быў выданы на імя супрацоўніка Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Еўфрасінні Полацкай І.У. Магалінскага. Працы праводзіліся ў ліпені 2025 г. у межах археалагічнай практыкі студэнтаў-гісторыкаў. Першапачаткова быў закладзены раскоп памерам 4x4 м, які потым быў павялічаны ва ўсходнім і паўночна-ўсходнім накірунках за кошт прырэзкі (агульная плошча 28 м. кв.). Раскоп быў разбіты на квадраты 2x2 м і распрацоўваўся паслойна з прамежкавымі зачысткамі. У ходзе работ зафіксаваны комплекс мацерыковых ям пераважна гаспадарчага прызначэння, у межах якіх былі выяўлены шматлікія элементы матэрыяльнай культуры XVII ст. з жалеза (пераважна нажы), каляровых металаў (манеты, упрыгожванні, кулі, прадметы гаспадарчага і побытавага прызначэння), косці (шахматная фігура), шкла (фрагменты посуду), гліны (посуд, кафля, будаўнічыя матэрыялы) і інш.

Высновы. Артыманія ў выніку правядзення археалагічных раскопак матэрыялы дазволілі удакладніць наяўныя даныя адносна часу засялення і характару культурнага пласта ў межах паўночна-заходняй часткі Вострава. Устаноўлена, што культурны слой у гэтай частцы горада не аднародны і найбольшай магутнасці (да 1,4 м) дасягае ў межах мацерыковых ям, якія маркіруюць адносна рэдка размешчаныя комплексы пабудовы. Трэба адзначыць, што падчас прац матэрыялы ранейшыя за XVII ст. не выяўлены. Знойдзеныя артэфакты дазваляюць меркаваць аб існаванні на месцы раскопа карчмы, якая магла функцыянаваць у другой палове XVII – пачатку XVIII ст., што пацвярджаецца шматлікімі манетнымі матэрыяламі, а таксама агульным характарам матэрыяльнай культуры.

Літаратура

1. Дук, Д. У. Полацкія задзвінскія пасады / Д. У. Дук // *Археалогія Беларусі : энцыклапедыя. У 2 т. Т. 2. Л – Я / рэдкал. : Т. У. Бялова (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Энцыкл. імя П. Броўкі, 2011. – С. 212–213.*
2. Клімаў, М. В. *Археалагічныя працы 1996 года на Востраве ў Полацку / М. В. Клімаў // Acta Archaeologica Albaruthenica. Vol. V (Вып. 5) / уклад. М. А. Плавінскі, В. М. Сідаровіч. – Мінск: І.П. Логвінаў, 2009. – С. 46–53.*
3. Коц, А. Л. *Археалагічныя знаходкі з раскопак на Востраве старажытнага Полацка ў 2012 г. / А. Л. Коц // Віцебскія старажытнасці : матэрыялы навуковых канферэнцый ; рэдкал.: Г.У. Савіцкі [і інш.]. – Мінск : Нацыянальная бібліятэка, 2013. – С. 129.*

Аляксей Коц, Ігар Магалінскі
ПДУ імя Еўфрасінні Полацкай
Яўген Торшын, Пётр Зыкаў
Дзяржаўны Эрмітаж

Археалагічныя даследаванні Бельчыцкага манастыра ў Полацку ў 2025 г.

Ключавыя словы: *Полацк, Бельчыцкі Барысаглебскі манастыр, Пятніцкая царква.*

Бельчыцкі-Барысаглебскі манастыр з’яўляецца адным з добра вядомых культурных аб’ектаў Полацка. Ён быў заснаваны ў першай палове XII ст. і праіснаваў са зменамі да пачатку XX ст. На сённяшні дзень вядома 4 царквы XII ст., што не характэрна для загараднага манастыра.

У манастыры вядомыя Пятніцкая царква і Барысаглебскі храм, якія з перабудовамі праіснавалі да 20-х гг. XX ст., калі былі часткова даследаваны ў часе разбурэння. У 1930-я гады храмы цалкам зніклі і з таго часу яны вывучаліся эпізадычна пад час археалагічных наглядаў. Вялікі сабор быў страчаны да першай паловы XIX ст., але археолагі не аднаразава да яго звярталіся. Пра храм-трыконх існуюць сведчанні XIX ст. і на сённяшні дзень храм не лакалізаваны на месцы.

Мэтанакіраваныя археалагічныя даследаванні храмаў Бельчыцкага манастыра не праводзіліся больш 30 гадоў. Мэтай раскопак ў 2026 г. сталі пошук і лакалізацыя Пятніцкай царквы, якая ніколі археалагічна не даследавалася і месца яе размяшчэння сёння дакладна не вызначана, а таксама спроба лакалізаваць іншыя вядомыя архітэктурныя аб’екты XII ст. па існуючай інфармацыі.

На мяркуемай пляцоўцы Пятніцкай царквы былі закладзены траншэя памерам 10x1 м і шурф (2x1 м), а таксама зроблена зачыстка сценкі, якая ўтварылася пры будаўніцтве мясцовай

сметніцы. Даследаванні выразных вынікаў не далі па прычыне надзвычай дрэннай захаванасці ніжніх частак сцен храма. Так, у траншэі была зафіксавана мяжа, якая вылучае знешні бок царквы і інтэр'ер. Рэшткі сцяны цалкам разабраны, а ад падмурка захаваліся толькі два камяні з рошчынай. З боку інтэр'ера была ўладкавана глыбокая сметніца, якая дзейнічала працяглы час да 1960-х гг. На дне сметніцы ўздоўж мяркуемай сцяны была выяўлена цагляная кладка на 5 шэрагаў, але дакладнае яе прызначэнне не вызначана. Са знешняга боку Пятніцкай царквы былі ўпершыню адкрыты прыхрамавыя могілкі, якія паводле стратыграфіі можна датаваць перыядам XIV–XVI стст. Таксама могілкі былі зафіксаваны ў шурфе. Агулам выяўлена не менш за 10 пахаванняў. У зачыстцы пры сметніцы і ў шурфе таксама раскапаны рэшткі цаглянай кладкі, якая з'яўлялася падмуркам прыбудаванай да царквы трапезнай. Дадзены аб'ект добра прасочваецца на фотаздымках пачатку XX ст. Усе атрыманыя дадзеныя дазволілі папярэдне лакалізаваць Пятніцкі храма, але яшчэ патрабуюцца ўдакладненні.

Барысаглебскі храм і Вялікі сабор лакалізаваліся на мясцовасці толькі па дадзеных атрыманых пад час раскопак і нагляданых (2003 і 2015 гг.). Новыя археалагічныя раскопкі дазваляць больш дакладна вызначыць іх месца размяшчэння.

На сённяшні дзень усе шурфы засыпаны і перад кіраўніцтвам горада пастаўлена задача аб упарадкаванні сметніцы. На 2026 г. год запланаваны працяг вывучэння Пятніцкай царквы і іншых помнікаў Бельчыцкага манастыра.

Леонид Колединский, Наталья Почобут
Институт истории НАН Беларуси

Археологические исследования на городище Березовец в 2025 г.

Ключавыя словы: *Городище Березовец, археологические раскопки, XVI–XVII вв.*

В августе 2025 г. возобновлены археологические раскопки на городище Березовец, известном среди местного населения как «замок Кмиты». Деревянный замок Яна Кмиты Стретовича упоминается в письменных источниках XVI–XVII вв. Памятник расположен в 20 км на северо-запад от г.п. Мир и 5 км на ю.-з. от г.п. Кореличи, возле д. Березовец – в 350 м к западу на левом берегу р. Сервечь. Работы проводились с целью дальнейшего изучения застройки замковой площадки. Ставились задачи: изучить стратиграфию и предметы материальной культуры на участке восточнее въезда на замок. Изучено 44 м², из которых 32 м² – S раскопа (8x4 м), 8 м² – S траншеи на ю.-з. краю площадки (1x8 м), шурф – 4 м². Культурный слой мощностью 0,6 м, светло-серый, плотный. Прослежен западный склон городища, имеющий две площадки – верхнюю (на ней находились жилые постройки) и нижнюю, где размещалась въездная «брама» с примыкающим мостом через ров. Крутизна склона верхней площадки около 30°. Раскоп был заложен на нижней площадке у этого склона, на предполагаемой дороге, которая согласно инвентарям, вела к большому господскому дому. В ходе раскопок собраны коллекция артефактов, массовый остеологический материал и керамика. Фрагментов керамической посуды, изразцов собрано 1621 ед. (объект-2 хоз. яма). Коллекция индивидуальных находок – 334 ед., содержит изделия из черного (221) и цветного металла (101), стекла (12). Нумизматический материал представлен денарием 1559 г. и монетами Сигизмунда III Вазы: двуденарий 1621 г., один грош 1626 г., рижский солид 1597 г.(?). Орудия труда: ножи, зубило, шило. Из предметов вооружения отметим находку черешкового бронебойного наконечника стрелы (l–80 мм), фр-т перекрестья оружия ближнего боя, 8 мушкетных пуль, в т.ч. с литником (d от 9,5–13,0 до 11–13,5 мм, m от 9,46 до 11,61 г), 4 пистолетных (d от 3,5–7 до 8,5–9 мм, m от 3,59 до 4,99 г), сырьё, отходы литья. Скобяные изделия: гвозди, скобы, пробой, ключ, дверной крюк. Выявлены предметы одежной фурнитуры, подковки на каблук, обувные пряжки. К ременной гарнитуре относятся заклепки, накладка на ремень. Наибольший интерес представляют западноевропейские товарные пломбы, украшенные французской лилией (d-15,5 мм), изображением башни в сочетании с лилиями (d-15 мм), короной и фрагментом готической надписи (d-18,4 мм).

Выводы. Объект-1 в ю.-з. углу раскопа, выявленный на гл. 0,2 м от дневной поверхности, по-видимому, является развалом печи для литья пуль, о чем свидетельствуют артефакты вблизи скопления обожженных камней и кирпича-«пальчатки». В восточной части раскопа удалось

проследить нивелировочную подсыпку дороги. В траншее на гл. 0,4–0,6 м выявлены остатки сгоревших конструкций из сосны. Пока трудно сказать, они относятся к хозяйстройке или к остаткам изгороди по периметру городища. Работы, которые планируется продолжить в 2026 г., возможно, внесут некоторую ясность.

Литература

1. Почобут Н.А. Реконструкция застройки укрепленного феодального двора Березовец XVI – 1-й трети XVII века / Н.А. Почобут, Л.В. Колединский // Храмы оборонительного типа: изучение, сохранение, использование: сб. науч. статей / под общей редакцией А. В. Тихомирова. – Гродно: ГрГУ им. Янки Купалы, 2025. – С. 119–134.

Ольга Древило, Василий Васильев, Денис Атрохов
Институт истории НАН Беларуси

Археологические исследования на городище-1 (ур. Попова Гора) в аг. Лучин Рогачёвского района Гомельской области в 2025 г.

Ключевые слова: Лучин, городище-1 (ур. Попова Гора), материальная культура, XII–XIII вв.

В 2025 г. совместная археологическая экспедиция Института истории НАН Беларуси и ГГУ им. Ф. Скорины продолжила работы по изучению городища-1 (ур. Попова Гора), расположенного на правом берегу излучины р. Днепр в аг. Лучин Рогачёвского района Гомельской области. Основной задачей полевого сезона являлось получение дополнительной объективной информации о датировки памятника, характере и мощности культурного слоя на площадке городища.

Площадка городища размерами 126×62 м, полукруглая в плане и вытянута по линии с северо-запада на юго-восток. На юге, западе, востоке площадки городища просматривается вал высотой до 3,0 м.

В 2023 г. на площадке городища-1 была заложена траншея-1 (10 кв. м), которая была разработана до глубины 1,50 м, в результате получена информация об особенностях культурных напластований, выявлены и частично изучены объекты, но, в связи с недостатком времени, траншея была законсервирована.

В 2025 г. часть площади законсервированной траншеи 2023 г. была включена в площадь нового раскопа (32 кв. м). Раскоп был заложен относительно близко к обрыву берега р. Днепр (северному склону городища), что обусловлено необходимостью исследования разрушающейся части памятника.

Установлено, что культурный слой на площади городища распределен равномерно и достигает мощности более 2,5 м. Слой имеет множество включений, хорошо стратифицирован, насыщен артефактами XII–XIII вв., в ряде мест переотложен и поврежден как сельскохозяйственной деятельностью, так и военными событиями 1941–1945 гг.

Северо-западная часть раскопа 2025 г. представлена значительным глиняным заполнением с небольшим количеством материалов древнерусского времени, интерпретация которого на данном этапе затруднительна. В юго-восточной части раскопа присутствует культурный слой мощностью до 2,0 м темно-серого/черного цвета с характерными артефактами XII–XIII вв., а также вкраплением глины, с содержанием камней, железного и стеклянного шлака. В связи со значительной мощностью слоя, раскоп 2025 г. до конца не исследован и был законсервирован на отметке -2,5 м от дневной поверхности.

Массовый вещевой материал представлен фрагментами гончарной керамики (более 4000 тыс. фрагментов), преимущественно XII–XIII вв., фрагментами амфор, небольшим количеством лепной керамики с примесью крупной дресвы, а также многочисленными археозоологическими материалами. В верхних напластованиях встречается нумизматический материал XVII–XVIII вв.

К индивидуальным находкам относятся:

1. Изделия из стекла:

- браслеты XII–XIII вв. (94 фрагмента);

- бусы XI–XIII вв.;
 - фрагменты стенок и донцев сосудов киевского типа XII–XIII вв.
2. Изделия из цветного метала:
- книжная застежка («кинжалчик» с шарообразной головкой и подквадратным уступом при переходе к «клиночку», который в свою очередь обломан по отверстию);
 - фрагмент нательного трёхлопастноконечного крестика XII–XIII вв.
3. Изделия из чёрного метала:
- ножи;
 - предметы вооружения: наконечник стрелы, фр-ты кольчуги.
4. Изделия из кости и рога:
- фрагмент составного двустороннего гребня;
 - фрагменты накладок с циркульным орнаментом.
5. Изделия из камня:
- крестик «корсунчик»;
 - шиферные пряслица.

Городище-1 (ур. Попова Гора) представляет собой интересный памятник древнерусского времени с мощным насыщенным артефактами культурным слоем, который совершенно очевидно занимал важное место в системе поселений Рогачёвского Поднепровья.

Сяргей Ліневіч, Максім Чарняўскі, Аляксандр Вашанаў, Марыя Ткачова, Дар’я Федарук
Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Падводныя археалагічныя даследаванні СНДГПА на тэрыторыі Мінскай і Віцебскай абласцей ў 2025 г.

Ключавыя словы: падводная археалогія, археалогія тарфянікавых паселішчаў, неалітычныя помнікі, помнікі жалезнага веку, археалагічныя помнікі Крывінскага тарфяніку, археалагічныя помнікі возера Сялява.

У 2025 г. удзельнікамі Спецыяльнай навукова-даследчай групы падводнай археалогіі Інстытута гісторыі НАН Беларусі праводзіліся падводныя археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Віцебскай і Мінскай вобласці.

Паселішча Крывіна 3 размешчана ў паўднёвай частцы Крывінскага тарфяніка, за 1 кіламетр на поўнач ад вёскі Галоўск Сенненскага раёна Віцебскай вобласці. У 2025 годзе працягвалася распрацоўка шурфа №1 (квадраты 2 і 3), які размешчаны ўздоўж паўднёвага берага каналізаванага рэчышча ракі Крывінкі, непадалёку ад ўпадзення з паўночнага ўсходу ў раку меліярацыйнай магістральнай канавы. Асноўная мэта закладкі шурфа, які плануецца паступова пашыраць у паўночным кірунку, выбарка пазасталага пасля капання штучнага рэчышча ракі і ачыстых прац меліяратараў у 2013-м годзе астанца культурнага пласту, атрыманне яго вертыкальнага профілю па берагавой лініі на адрэзку да пяці метраў, накапленне археалагічнага матэрыялу з паселішча, у першую чаргу з арганікі – дрэва, кары, лубу, раслін, а таксама выпрацоўка метадыкі даследавання насычаных арганікай напластаванняў.

Зафіксаваная магутнасць культурнага пласту – каля 70 см. Ён складаецца з трох умоўных гарызонтаў, з якіх верхні і ніжні вельмі моцна насычаныя арганічнымі, пераважна рэшткамі драўніны – палямі рознага дыяметра, разнастайным галлём, сучкамі, шчапой і г.д. Частка драўніны нясе на сабе сляды апрацоўкі або ўздзеяння агню. Асноўная яе маса мае падгарызантальнае заляганне, вертыкальныя палі адзінкавыя. Драўляныя вырабы ў шурфе выяўлены толькі ў ніжнім, перадамацерыковым "драўнінным" пласце. Паміж двума насычанымі арганікай напластаваннямі размяшчаецца пясчаны прапластак, магутнасцю каля 20 см, з якога паходзіць асноўная колькасць керамічнага і касцянога матэрыялу, вышэй і ніжэй колькасць падобных знаходак змяншаецца.

Выяўлены шматлікі масавы матэрыял, які адносіцца выключна да паўночнабеларускай культуры: 1250 фрагментаў керамікі, 23 адзінкі крамянёвага дэбітажу, 6 каменных адшчэпаў, 318 костак жывёл, 709 рыбных костак, 123 адзінкі арганікі (шкарлупінне арэха ляснога, жолуда, дробныя шышачкі і плады, 3 фрагменты чылімаў). Знаходкі індывідуальных вырабаў прадстаўлены чатырма касцянымі падвескамі і адной касцяной шайбай нявызначанага прызначэння.

У Мінскай вобласці працягнуты даследаванні на возеры Сялява Крупскага раёна. У 2025 г. працы былі сканцэнтраваны на заходнім беразе вострава Выспа і ў раёне плитководнага перашыйка на захад ад гарадзішча жалезнага веку. Распрацаваны два падводныя шурфы. Першы закладзены на адлегласці 25 м на захад ад заходняга ўзбярэжжа вострава і працягвае лінію шурфоў 2024 г. Агульная плошча складала 4 м², шурф распрацаваны на глыбіню 0,5–0,7 м, да мацерыковых адкладаў, прадстаўленых глінай белага колеру. Зафіксаваны пласт складаецца з 5 гарызонтаў: ракушачніку, пахаванага гумусаванага пласту з вялікай колькасцю карэнняў, буйназарністага пяску, мелказарністага пяску, мацерыка. Выяўленыя артэфекты размяшчаліся ў другім і трэцім гарызонтах і прадстаўлены фрагментамі керамічнага посуду жалезнага веку.

Другі шурф закладзены ў усходняй частцы плитководнага перашыйку, плошча складала 1 м². Распрацаваны на глыбіню 0,6 м. Стратыграфічная сітуацыя падобная да шурфа 1. Падчас даследаванняў выяўлены каменная клінападобная сякера, фрагменты розначасовага керамічнага посуду, пацерка з марской лілеі.

Ігар Язэпенка
Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Рагачоўскага, Жлобінскага і Рэчыцкага раёнаў Гомельскай вобласці ў 2025 годзе

Ключавыя словы: селішчы перыяду позняга сярэднявечча і Новага часу, месцазнаходжанні каменнага веку і ранняга перыяду жалезнага веку, элінг г. Рагачоў, Лебядзёўка I Жлобінскі раён, Асавок Рэчыцкі раён.

У палявым сезоне 2025 г. аўтарам былі праведзены археалагічныя назіранні і даследаванні на новых археалагічных помніках, якія былі выяўлены падчас ахоўных мерапрыемстваў у зонах земляных і будаўнічых работ на наступных аб'ектах: будаўніцтва элінга ў г. Рагачове, рэканструкцыя ўчастка вадавода ў г. Жлобіне і будаўніцтва разведаных свідравін № 711, 712, 713, 714, 715, 716 Рэчыцкага нафтавага радовішча каля вёскі Асавок Рэчыцкага раёна.

У чэрвені – кастрычніку 2025 года праводзілася археалагічнае абследаванне тэрыторыі, якая была прызначана пад ўзвядзенне элінга з адміністрацыйна-пабытовымі памяшканнямі. Агульная плошча ўчастка ў межах будаўнічых работ на аб'екце складае 0,61701 га. У тапаграфічным плане тэрыторыя, якую займае аб'ект, прадстаўляе сабой участак першай надпоплаўнай тэрасы па праваму берагу Дняпра, які знаходзіцца паміж двух старых могільнікаў: праваслаўнага і яўрэйскага. Вышыня тэрасы над поплавам вагаецца ў межах 11–12 метраў.

На тэрыторыі, выбранай для ўзвядзення аб'екта, а таксама на ўчастку тэрасы ракі Днепр, былі праведзены археалагічныя даследаванні: паверхневыя зборы на плошчы 200 м² у заходняй частцы будаўнічай пляцоўкі і зачыстка профіля на плошчы 30 м² у паўднёва-заходняй частцы. У выніку былі зафіксаваны сляды неўмацаваных паселішчаў каменнага, жалезнага і познесярэднявечавага перыядаў. Выяўлены сляды распаўсюджвання культурнага пласта і археалагічныя артэфекты ў колькасці 166 адзінак, прычым дамінуючай катэгорыяй знаходак з'яўляюцца фрагменты ганчарнага посуду (83 экзemplяры).

У сакавіку – красавіку 2025 г. праводзілася археалагічнае абследаванне тэрыторыі, якая была прызначана пад ўзвядзенне спецыялізаваных збудаванняў горназдабываючай прамысловасці – разведаных свідравіны № 711, 712, 713, 714, 715, 716 Рэчыцкага нафтавага радовішча каля н.п. Асавок Рэчыцкага раёна Гомельскай вобласці. Агульная плошча аб'екта складае 14,8955 га.

Тэрыторыя, якую займае аб'ект, прадстаўляе сабой ворыўнае поле па праваму берагу рэчкі Катынь, знаходзіцца паміж паўночна-заходняй ускраінай вёскі Асавок, дарогай Лазараўка–Днепрык і сучасным рэчышчам Катыні непадалёк ад яе ўпадзення ў раку Ведрыч. Асноўная ўвага пры археалагічным абследаванні надавалася тэрыторыі, якая мяжуе з аб'ектам з паўднёвага боку. У ходзе археалагічнай разведкі, а таксама паверхневых збораў у межах пойменнай нізіны паміж урочышчамі Нівішча і Ясная Паляна, якія займаюць абодва берагі рэчкі Катыні, удалося выявіць сляды стаянкі каменнага веку і селішча ранняга жалезнага веку – Новага часу. Яны лакалізаваныя ў паўднёвай частцы вывучанай тэрыторыі.

У ліпені – верасні 2025 г. праводзілася археалагічнае абследаванне тэрыторыі, якая была адведзена пад рэканструкцыю ўчастка вадавода ад станцыі другога пад'ёма да перакрывавання вул. Карла Маркса – Акопава ў г. Жлобіне Гомельскай вобласці. Агульная плошча аб'екта складае 3,7 га.

Аб'ект узводзіўся на ворыўным полі па праваму берагу Дняпра, на другой надпоплаўнай тэрасе, на ўсход ад аўтамабільнай дарогі Жлобін – Рагачоў, паміж кафэ “Застолле” і станцыяй другога пад'ёма, на ўсход ад ускраіны мікрараёна Лебядзёўка-Поўдзень, якая прылягае да новых мікрараёнаў Жлобіна з паўночна-ўсходняга накірунку.

На аб'екце і прылягаючай тэрыторыі тэрасы Дняпра ўдалося выявіць і лакалізаваць новы археалагічны помнік – паселішча каменнага веку Лебядзёўка 1. Археалагічныя артэфакты знойдзены на паверхні ў раздувах першай надпоплаўнай тэрасы Дняпра на працягу не менш 150 м на паўднёвы ўсход ад агароджы падстанцыі (каля 20 крамянёвых знаходак: пласціны, адшчэпы, скрабок і фрагменты нуклеусаў), а таксама ў межах шурфа 1 на ўзроўні 0,4 – 0,55 м ад дзённай паверхні (4 крамянёвыя вырабы).

Алег Ткачоў, Аляксандр Вашанаў, Максім Чарняўскі
Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Вынікі выратавальных археалагічных даследаванняў на поўдні і захадзе Беларусі ў 2025 годзе

Ключавыя словы: археалогія, выратавальныя даследаванні, каменны век, тшцінецкае культурнае кола, Новы і Навейшы час.

У 2025 годзе аўтары праводзілі даследаванне на 22 аб'ектах новабудуўляў на тэрыторыі Брэсцкай (Брэсцкі, Бярозаўскі, Іванаўскі, Івацэвіцкі, Камянецкі, Кобрынскі, Ляхавіцкі, Пружанскі і Столінскі раёны), Гомельскай (Лельчыцкі раён) і Гродзенскай (Ваўкавыскі, Зэльвенскі і Слоніцкі раёны) абласцях па Дазволах, выдадзеных на імя А Ткачова (16) і А. Вашанава (3)¹. Агульная плошча даследаванняў склала 45 га, праведзена шурфоўка на плошчы 100 кв.м.

Мэта даследаванняў – ажыццяўленне навуковага суправаджэння праектных работ.

У выніку прац на тэрыторыі будучых будаўнічых пляцовак і ў непасрэднай блізкасці да іх былі выяўлены 11 новых помнікаў археалогіі, што папярэдне датуюцца каменным векам: Навасёлкі 2 (Камянецкі раён), Злодзін 1, Злодзін 3 Малец (Лельчыцкі раён), Ліпава 1 (Кобрынскі), Брады 1, Брады 2, Наскі 2 (Пружанскі раён), раннім бронзавым векам (тшцінецкае культурнае кола) – Злодзін 2 Маня (Лельчыцкі раён), Ніжні Церабежаў 3 (Столінскі), познім бронзавым / раннім жалезным вякамі – Зарэчча 1, Ставы 2 (Камянецкі раён).

На тэрыторыі Ваўкавыскага раёна праводзілася шурфоўка ў зоне будаўніцтва аўтамабільнай дарогі Р-99 Баранавічы – Ваўкавыск – Пагранічны – Гродна, км 92,45 – км 124,4 з мэтай высвятлення яе патраплення на помнікі археалогіі каля вв. Янышы, Касцевічы і месца перасячэння дарогі з р. Рось – Янышы 1, Касцевічы 1, Ваўкавыск-Рось 1.

¹ У артыкуле не ўлічваюцца працы ў зоне будаўніцтва моста праз р. Мухавец у г. Кобрын.

У Зэльвенскім раёне працы адбываліся ў в. Дзярэчын на тэрыторыі былога палацу Сапегаў. Выяўлены апрацаваны крэмень, ляпная кераміка, аднак большасць калекцыі адносіцца да канца XIX – пачатку XX ст.

Падчас прац у Слоніўскім раёне ў ваколіцах в. Бравава на тэрыторыі былой сядзібы Ордаў былі зафіксаваны некалькі скарбашукальніцкіх ямаў, побач з якімі была сабрана калекцыя артэфактаў пачатку XX ст.

Алег Аксютыц

Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту

Даследаванне гарадзішча ў аг. Трабы Іўеўскага раёна Гродзенскай вобласці

Ключавыя словы: археалагічная разведка, гарадзішча, позняе сярэднявечча.

У жніўні 2025 г. супрацоўнікамі БДМНАіП праведзена археалагічная разведка на гарадзішчы ў аграгарадку Трабы Іўеўскага раёна Гродзенскай вобласці. Помнік датуецца XI–XVI стст. і ўключаны ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь (трэцяй катэгорыі, нумар 413В000307) [1]. Асноўнай праблемай аб'екта з'яўляецца адсутнасць дакладных звестак аб сучасным стане культурнага слоя, які пацярпеў ад доўгатэрміновай гаспадарчай дзейнасці. Паводле сведчанняў мясцовых жыхароў, у пачатку XX ст. на гарадзішчы бралі гліну і грунт для насыпання дарог, а ў 1970-я гады яго пляцоўка выкарыстоўвалася як ворнае поле.

Упершыню гарадзішча ўзгадваецца ў працы М. Бялінскага [4, с. 224–225], які акцэнтуюе ўвагу на заснаванне гарадзішча легендарным князем Трабусам. Узгадвае помнік ў сваёй працы і Ф.В. Пакроўскі, спысылаючыся на М. Бялінскага [2, с. 91]. У 1974 годзе гарадзішча абследавала А.Г. Калечыц, а ў 1984 Я.Г. Звяруга [3, с. 205]. Але дакументацыя ў Цэнтральным навуковым архіве НАН Беларусі адсутнічае.

Мэтамі даследавання з'яўляліся: фіксацыя сучаснага стану гарадзішча, высвятленне ступені захаванасці культурнага слоя. Разведка праводзілася з 12 па 14 жніўня 2025 г. на падставе дазволу № 4610. Фінансаванне ажыццяўлялася за кошт музея.

Методыка работ уключала візуальнае абследаванне тэрыторыі з фота і GPS-фіксацыяй, а таксама закладку шурфа памерам 2×4 м, арыентаванага па лініі поўнач–поўдзень. Шурф быў падзелены на квадраты 2×2 м.

У стратыграфіі шурфа вылучана 4 слаі: дзірвановы шэрага колеру магутнасцю 0,1–0,15 м; пад ім – слой урадлівай глебы цёмна-шэрага колеру з уключэннямі пяску магутнасцю 0,25–0,39 м; ніжэй прасочваўся прадмацярыковы слой у выглядзе ліній ад плуга; мацерыковая паверхня мела хвалістую форму, абумоўленую ворнай апрацоўкай. Агульная магутнасць напластаванняў складала 0,35–0,40 м. Усе выяўленыя напластаванні перамяшаны позняй сельскагаспадарчай дзейнасцю і ўтрымліваюць шматлікія ўключэнні смецця XX–XXI стст.

Знаходкі прадстаўлены фрагментамі керамікі і вырабамі з жалеза. Кераміка прадстаўлена трыма дробнымі фрагментамі ганчарнага посуду. Уключаюць венца сталовага посуду, пакрытае жоўтай палівай, сценку з жоўтай палівай, тэракотавую сценку. Жалезныя вырабы прадстаўлены адным жалезным цвіком і трыма невызначальнымі фрагментамі жалезных вырабаў. Артэфакты датуецца XIX–XX стст.

Такім чынам, у выніку разведкі 2025 г. атрыманы новыя даныя аб сучасным стане гарадзішча ў аг. Трабы. Пацверджана, што культурны слой помніка магчыма поўнасцю знішчаны позняй распашкай і тэхнагенным уздзеяннем.

Літаратура

1. Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь. – URL: <http://gossписок.gov.by/Home/Index> (дата звароту: 07.03.2026).
2. Покровский, Ф. В. Археологическая карта Виленской губернии / Ф. В. Покровский. – Вильно: тип. А. Г. Сыркина, 1893. – 164 с.
3. Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Гродзенская вобласць/ АН БССР, Ін-т. мовазнаўства, этнаграфіі і фальклору; Рэд. кал.: С.В. Марцэлаў (гал. рэд.) і інш. – Мн.: БелСЭ, 1986. – 371 с.
4. Balinski, M. Starozytna Polska pod wzgledem historycznym, jeograficznym, i statystycznym. / M. Balinski, T. Lipinski // S. Orgelbrand Ksiegarza ulicy Miodowej Nr. 496. – Warszawa, 1846. – Т. 3. – S. 224-225

Вынікі археалагічных разведак на тэрыторыі Клімавіцкага раёна Магілёўскай вобласці ў 2025 г.

Ключавыя словы: *Клімавіцкі раён, курганны могільнік, селішча, стаянкі, ПЗА.*

У перыяд з канца жніўня па сярэдзіну лістапада 2025 г. праводзіліся археалагічныя разведкі на тэрыторыі Клімавіцкага раёна Магілёўскай вобласці. Былі абследаваны помнікі археалогіі, унесеныя ў «Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь».

Задачамі даследавання з'яўляліся пацвярджэнне наяўнасці археалагічных помнікаў, удакладненне іх лакалізацыі, ацэнка сучаснага стану, наяўнасці культурнага слоя, акрэсленне межаў помнікаў і распрацоўка праектаў зон аховы. Палявыя і камеральныя працы былі праведзены аўтарам тэзісаў.

Адзіночны курган XI–XII стст. размешчаны ў в. Галічы (Мілаславіцкі с/с), на прыватнай тэрыторыі па вул. Савецкай, на правым беразе р. Сураў, праз 0,2 км ад ракі. Вышыня насыпу 1,2 м, дыяметр 10 м, форма кургана паўсферычная. Паверхня кургана шчыльна зарасла раслінамі вышынёй да 1 м. Відавочных пашкоджанняў насыпу не бачна, аднак фіксуюцца антрапагенныя фактары ўздзеяння.

Курганны могільнік эпохі Старажытнай Русі (IX–XII стст.) размешчаны ў 1 км на ўсход ад вёскі Гусарка (Гусаркоўскі с/с) на правым беразе р. Быстрынка (0,3 км), у 45 м паўночнай дарогі, якая праходзіць па ўскрайку леса. Складаецца з двух насыпаў. Курганы моцна параслі дрэвамі і кустарнікамі. Адзін з насыпаў пашкоджаны скарбашукальнікамі, што было адзначана яшчэ В.Ф. Капыціным [1, с. 54]. Вышыня першага насыпу 1,1 м, дыяметр 9 м, форма кургана паўсферычная. Каля гэтага кургана ўстаноўлена ахоўная шыльда. Другі насып моцна задзірваваны, і да яго складана дабрацца, з заходняга схілу завален дрэвам, але, магчыма, з-за гэтага і не мае відавочных пашкоджанняў. Вышыня насыпу 1,3 м, дыяметр 9 м, форма кургана паўсферычная.

Курганны могільнік-1, IX–XII стст. размешчаны ў 0,2 км на паўночны ўсход ад в. Селішча (Гусаркоўскі с/с). Ён складаецца з трох курганных насыпаў паўсферычнай формы, два курганы дыяметрам 10 м і адзін каля 9 м і вышынёй адпаведна 1,2, 1,3 і 1,1 м. Курганная група зараслая кустарнікамі і дрэвамі, таму насыпы можна заўважыць, толькі апынуўшыся каля іх на адлегласці 5–8 метраў. На курганах прасочваюцца застарэлыя сляды ад пашкоджанняў скарбашукальнікамі. Каля першага з курганоў стаіць ахоўная шыльда.

Стаянка і селішча ў п. Красавічы (раней вёска) (Ціманаўскі с/с) размешчаны ў 0,15 км на паўночны захад ад моста, на правым беразе р. Жадунька. Падчас паверхневых збораў былі выяўлены фрагменты ганчарнай керамікі з арнамантам, а таксама фрагмент крамянёвага вырабу. У цэнтральнай частцы помнікаў, на схіле кар'ера, была зроблена зачыстка. Выяўлены буйныя кавалкі грубаляпной і ганчарнай керамікі.

Стаянка каменнага веку і селішча эпохі Старажытнай Русі размешчаныя на правым беразе р. Рэкта (р. Хрынавец), на паўночна-заходняй ускраіне в. Куляшоўкі (Кісялёва-Будскі с/с). Прыкладна пасярэдзіне тэрыторыі помнікаў пралягае прасёлачная дарога, таму частка культурнага слоя пашкоджана транспартам. У каляях былі знойдзены крамянёвая пласціна і адшчэпы, а таксама фрагменты ганчарнай керамікі.

Стаянка-3, каменны век у в. Стары Дзедзін (Кісялёва-Будскі с/с) на паўночна-ўсходняй ускраіне вёскі, на правым беразе старыцы р. Асцёр. Сярод знаходак крамянёвыя адшчэпы і фрагменты пласціны.

Абследаваныя археалагічныя помнікі былі агледжаны візуальна на стан захаванасці. Акрамя таго, было зроблена падрабязнае апісанне месца размяшчэння помнікаў, ўдакладнена іх геаграфічная прывязка да існуючых на дадзены момант населеных пунктаў, былі распрацаваны праекты зон аховы і накіраваныя на зацвярджэнне ў Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь.

Літаратура

1. Копытин, В. Ф. Археологические памятники Климовичского района Могилевской области / В. Ф. Копытин. – Могилев : Могилевский государственный университет им. А. А. Кулешова, 1998. – 95 с.

Археологические исследования на территории Волынского укрепления Брестской крепости в 2025 году

Ключевые слова: спасательные археологические исследования, Волынское укрепление Брестской крепости, культурный слой.

На протяжении марта – июля 2025 г. проводились спасательные археологические исследования в зоне земляных работ на объекте «Реконструкция рубежа основных инженерных сооружений и заграждений на участке пограничной заставы «Брест» Брестской пограничной группы в районе мемориального комплекса «Брестская крепость-герой» на территории Волынского укрепления Брестской крепости. Основной целью проводимых работ являлось укрепление береговой линии р. Западный Буг и ее восстановление до координатных отметок по состоянию на 2012 г. Проект предусматривал возведение насыпи шириной 15 м и укрепление ее откосов с размещением элементов контрольно-следовой полосы и автомобильного проезда. Исследуемый участок вытянут с севера на юг и простирается от мыса у слияния рек Западный Буг и Мухавец на севере до условной линии вдоль проезда от Свято-Рождество-Богородицкого монастыря до русла р. Западный Буг и Пограничного моста на юге. В непосредственной близости объекта располагается городище древнего Берестья, что делало возможным выявление на участке конструкций и артефактов древнерусского периода.

Постоянное присутствие археолога на объекте было сопряжено со значительными трудностями, связанными с режимностью объекта (изучаемая территория полностью располагается в пограничной зоне и находится в ведении Государственного пограничного комитета Республики Беларусь) и возможностью работы исключительно при наличии сопровождения со стороны представителей пограничной службы. Археологические исследования включали в себя наблюдение за земляными работами, фото- и графическую фиксацию профилей, планиграфии, выявляемых объектов, просмотр снятого грунта и отвалов визуально и с помощью металлодетекторов, сбор и фиксацию подъемного материала.

Во время археологических наблюдений было установлено, что в ходе проведенных земляных работ на значительной площади Волынского укрепления Брестской крепости (не менее 0,2 га) был снят культурный слой на глубину от 0,6 до 1,2 м; претерпела изменения береговая линия и конфигурация мыса у слияния рек Мухавец и Западный Буг. Пласт, на котором остановилось снятие грунта, можно датировать 1870-ми – концом 1880-х гг. На данную датировку указывает комплекс выявленных в слое материалов, в том числе кирпичи с клеймами «БЛК 1888» и «БЛК 1889», клейма фаянсовых и фарфоровых изделий, а также бутонистический и сфрагистический материал.

В ходе археологических исследований территории были зафиксированы три кирпичных развала вдоль береговой линии р. Западный Буг и заглубленный в материк (?) объект на северной оконечности мыса, связанные с существованием крепостных сооружений последней четверти XIX – начала XX в. Собрана богатая коллекция артефактов XII–XX вв., насчитывающая 597 единиц и включающая изделия из металла, глины, стекла, кожи. Коллекция индивидуальных находок насчитывает 63 единицы и включает в себя коллекции торговых пломб, элементов форменной одежды, предметов быта и др. Зафиксированы пять хронологических групп материалов: древнерусского периода, связанные с существованием городища Берестья; эпохи Великого княжества Литовского и Речи Посполитой (строительство и функционирование Берестейского замка); периода строительства и функционирования Брест-Литовской крепости; межвоенного (1921–1939 гг.) и советского периода. Наиболее представительна коллекция предметов, связанных с функционированием Брест-Литовской крепости в 1870-х гг. – начале XX в.

В ходе земляных работ на территории Волынского укрепления был значительно изменен рельеф местности, что противоречит основополагающим принципам установленной зоны охраны историко-культурной ценности категории «0» и «1». Существует угроза дальнейшего разрушения сохранившихся крепостных сооружений и культурного слоя.

Новавыяўленыя канструкцыі сярэднявечнага замка (архітэктурна-археалагічныя даследаванні ў Крэўскім замку ў сезоне 2025 г.)

Ключавыя словы: *Крэўскі замак; архітэктурна-археалагічныя даследаванні; рэзідэнцыя.*

Археалагічны сезон 2025 г. у Крэўскім замку прынёс важныя адкрыцці, якія тычацца архітэктурна-будаўнічай гісторыі і планіровачнай структуры замка, а таксама яго сацыяльных функцый у ранні перыяд існавання (XIV–XV стст.). У дадатак да раней вядомых канструкцый на тэрыторыі Крэўскага замка выяўлены новыя архітэктурна-археалагічныя аб'екты, найбольш значная сярод іх – Трэцкая вежа ва ўсходнім куце замка. Па выніках даследавання варта адзначыць ад канцэпцыі фолькбурга (замка-ўкрыцця мясцовага насельніцтва пад час небяспекі). У большай ступені Крэўскі замак выконваў функцыю рэзідэнцыі, з'яўляючыся цэнтрам дамену (вотчыны) Альгердавічаў. Апроч Трэцкай вежы на тэрыторыі замка былі выяўлены наступныя аб'екты.

1. Трэцкая брама

Пад час земляных прац на паўднёва-ўсходняй сцяне замка, разборцы аварыйных фрагментаў і архітэктурна-археалагічных даследаванняў побач з усходнім кутом замка быў выяўлены ўчастак сцяны, які па сваёй структуры выразна адрозніваецца ад асноўнага муру:

- у гэтым участку сцяны адсутнічаюць прыкметы забутоўкі, якая з'яўляецца абавязковым канструкцыйным элементам сцен Крэўскага замка;

- з вонкавага боку, каля гэтага участка, у сцяне знаходзіцца лінія апрацаваных камянёў, якія пакладзеныя ў муроўку счасанай паверхняй звонку;

- гэты ўчастак сцяны выкладзены з камянёў на вапнава-пяшчанай рошчыне, горшай якасці чым у асноўнай сцяне замка. Намі зроблена выснова, што гэта пазнейшая закладка.

Такім чынам, першы этап даследаванняў паказаў, што на адлегласці 16,76 м ад унутранай паверхні паўночна-ўсходняй сцяны замка меўся праём, закладзены ў пазнейшыя часы. Першапачатковай версіяй была тая, што гэта менавіта той разбураны ўчастак сцяны, праз які ў 1433 г. прарваліся войскі князя Свідрыгайлы.

Але далейшыя археалагічныя даследаванні дазволілі скарэктаваць гэтую версію. З боку дзядзіны (з унутранага боку замка) вакол новавыяўленага праёма былі ўскрытыя падмуркі канструкцыі ў выглядзе дугі кола. Паводле аналогіі з адной з брам Лідскага замка быў устаноўлены функцыянал гэтай канструкцыі – забрам'е, якое прыкрывала браму з боку дзядзінца.

Варта таксама адзначыць, што яшчэ ў 1938 г. архітэктар В. Абуховіч прапанаваў сваю рэканструкцыю Крэўскага замка, на якой побач з усходняй вежай (новавыяўленай Трэцкай вежай) знаходзілася яшчэ адна брама. Трэба таксама адзначыць, што В. Абуховіч мог пазнаёміцца з рэшткамі канструкцый замка, схаванымі да гэтага ў зямлі, па выніках правядзення кансервацыйных прац 1929–1930 гг. і разборцы фартыфікацыйных збудаванняў на тэрыторыі замка, якія засталіся ад кайзераўскіх войскаў пасля Першай сусветнай вайны 1914–1918 гг.

Важна падкрэсліць, што шырыня выяўленага праёму складае 4,68 м, што ўкладаецца ў модуль брамаў Крэўскага замка – каля 4,5 м.

Такім чынам, па ўжо праведзеных выніках даследаванняў можна сцвярджаць, што ў паўднёва-ўсходняй сцяне Крэўскага замка, побач з Трэцкай вежай (на адлегласці 7,92 м) знаходзілася яшчэ адна брама. У адрозненні ад дзвюх іншых, вядомых брамаў, які мелі верхняе размяшчэнне, новавыяўленая брама была ніжняга размяшчэння. Такім чынам, трапіць у яе можна было па мосту, які зусім не на многа ўзвышаўся над дзённай паверхняй. Хутчэй за ўсё, сістэма абароны тут грунтавалася таксама на рацэ (рове) і забалочанай мясцовасці.

2. Галерэя

Уздоўж паўднёва-ўсходняй сцяны з боку дзядзінца былі выяўлены фрагменты цаглянай муроўкі ў каменнай сцяне, а таксама фрагменты падмуркаў, перпендыкулярных замкаваму муру.

Пад час даследаванняў, прыблізна пасярэдзіне сцяны, выяўлены падмуркі мураванай пабудовы, якая размяшчалася ўздоўж мура і мела параметры: даўжыня ≈ 15,6 м; шырыня ≈ 7,1 м. Унутры будынку знойдзены развал печы. На поўдзень ад выяўленай камяніцы таксама

прасочваецца лінія падмурка. Гэта дазваляе сцвярджаць, што паміж Малой і Трэцяй вежамі існавала лінія мураваных пабудоў. Аналаг падобнага маецца ў Медніцкім замку.

Адметнасць выяўленага падмурка: паўднёвая яго частка мае перавязку са сцяной замка; паўночная сцяна не мела перавязкі. Можна вылучыць версію, што камяніцу пачыналі ўзводзіць яшчэ пад час I этапу будаўніцтва (“Гедымінава”), а завершылі ўжо пад час рэканструкцыі замка ў сярэдзіне XIV ст. (“Альгердавы этап”).

Высновы. Праведзеныя на сённяшнім этапе архітэктурна-археалагічныя і архіўна-бібліялагічныя даследаванні дазваляюць сцвярджаць, што Крэўскі замак меў больш складаную структуру, чым гэта было прынята лічыць раней. Такая ўскладнёная структура стала вынікам сумяшчэння ў Крэўскім замку дзвюх функцый – фартыфікацыйнай пабудовы і рэзідэнцыі.

У дадатак да раней вядомых канструкцый на тэрыторыі Крэўскага замка выяўлены новыя архітэктурны-археалагічныя аб’екты:

1. Трэцяя брама, ніжняя размяшчэння (паўднёва-ўсходняя сцяна);
2. Мураваная галерэя (шэраг мураваных пабудоваў) паміж Малой і Трэцяй вежамі.

Алег Дзярновіч
Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Комплекс каменных крыжоў на могілках перыяду Позняга Сярэднявечча і Ранняга Новага часу ва ўрочышчы Царкоўе (в. Панара Смаргонскага раёна)

Ключавыя словы: могілкі, каменныя крыжы, петрогліфы, сінагагальны двор.

Пад час археалагічнай разведкі ў 2024 г. ва ўрочышчы Царкоўе ў лясным масіве каля в. Панара Каранёўскага сельсавету Смаргонскага раёну былі выяўлены могілкі з каменнымі крыжамі. Могілкі займаюць пагорак на правым, усходнім беразе ракі Панарка. На працягу сезонаў 2024–2025 гг. праведзена графічная і фотафіксацыя ўсіх каменных крыжоў і выяўленых на іх петрогліфаў, а таксама археалагічна распрацаваны адзін шурф.

Культурны комплекс уяўляе сабой канцэнтрацыю камянёў, размешчаных на пагорку. Ад абранага на яго вяршыні ўмоўнага “0” да мяжы паніжэння рэльефу каля 24 м, за выключэннем заходняй часткі, дзе да рэчышча Панаркі 18 м. Ва ўсходняй частцы пагорка знаходзіцца штучнае ўзвышэнне дыяметрам 3 м, якое можна інтэрпрэтаваць, як падмуркі капліцы.

На дадзены момант над паверхняй зямлі (дзённай паверхняй) выяўлена 26 асобных камянёў і 6 невялікіх груп па 2–3 камяні. Чатыры камяні маюць апрацаваную паверхню і паводле сваёй канфігурацыі могуць быць аднесены да катэгорыі каменных крыжоў (камяні № 5, 9, 10, 11 паводле плана). На частцы камянёў нанесены петрогліфы – выбітыя на камянях выявы. Асноўны сюжэт – Крыж Галгофы (камяні № 1, 17-1, 17-2). Асобнага каментара патрабуе выява трох крыжоў (камень № 9): гэта кампазіцыя можа інтэрпрэтавацца таксама як знак Галгофы. Акрамя гэтага маецца выява роўнаканцовага крыжа (камень № 10-1).

Сярод усяго комплексу вылучаецца камень з паглыбленнем (камень № 10-2). Памеры лункі 19 x 19 см, глыбіня – 5 см. Функцыянальнае прызначэнне гэтага паглыблення застаецца дыскусійным. На сёння існуе тры версіі функцыяналу гэтага каменя. Кожная з гэтых версій мае, у рознай ступені, як аргументы, так і контраргументы.

1. Ахвярнік. У такім разе можна казаць пра выяўленне прастакутнай апрацаванай формы паглыблення-чашы. Звычайна ж гэта паглыбленні акруглай ці цыліндрычнай формы, альбо няправільнай прыроднай.

2. Яшчэ адна версія, што гэта можа быць рукамыйнік (кропельніца) з касцёлу ці каталіцкай капліцы. У рэгіёне, і ў самім Крэве, у касцёлах сустракаюцца груба апрацаваныя падобныя кропельніцы. Гэтай версіі прычыць тое, што ўрочышча пазначана мікратапонімам Царкоўе і, хутчэй за ўсё, тут знаходзілася ўніяцкая (пазней – праваслаўная) капліца.

3. Заслугоўвае ўвагі версія пра тое, што камень з паглыбленнем можа быць асноваю для ўсталявання каменнага крыжа. Аснова крыжа, у такім выпадку, робіцца прастакутнай ці квадратнай у сячэнні, каб яна магла ўстаўляцца ў падобныя адтуліны. Падобныя крыжы з

пірамідападобнай базай на Пскоўшчыне датуюцца XV–XVI стст. У выпадку з каменем з урочышча Царкоўе варта адзначыць, што, каб выконваць функцыю лункі для фіксацыі, то яна мусіла б быць па глыбіні, прынамсі, сувымерным з параметрамі шырыні-даўжыні. У нашым выпадку, гэтыя суадносіны значна меншыя. Апроч таго, сярод усіх выяўленых ва ўрочышчы Царкоўе каменных крыжоў на дадзены момант адсутнічае асобнік з завостранай базай.

На месцы размяшчэння каменя № 17-2 быў закладзены шурф № 1 памерамі 2x2 м. Пад каменнай брукаванкай выяўлены дробныя вуголлі і абпаленыя сценкі керамікі. Было выяўлена тры безінвентарныя пахаванні з арыентаваным галавой на захад і паўднёвы-захад. Рукі нябожчыкаў складзены на поясе. Верхняе пахаванне (№ 1) знаходзіцца ў пахавальнай яме, якая вылучаецца белым пяском. На гэтым пяску пакладзены камяні, якія ўтвараюць межы пахавання. Сляды драўляных трунаў адсутнічаюць.

Папярэдні антрапалагічны аналіз пахаванняў (праведзены М. Памазанавым і В. Віннікавай):

пахаванне № 1: маладая жанчына, узрост 25–35 гадоў;

пахаванне № 2: сталая жанчына, узрост 50–60 гадоў;

пахаванне № 3: сталы мужчына, узрост 50–60 гадоў.

Высновы. Праведзеныя археалагічныя даследаванні пацвердзілі наяўнасць ва ўрочышчы Царкоўе могілак. Пахаванні адметныя адсутнасцю інвентару і, адначасова, архаічнасцю пахавальнага абраду. Сярод комплексу надмагільных камянёў прысутнічаюць як каменныя крыжы, так і камяні з петрогліфамі. На дадзеным этапе даследаванняў выяўленыя пахаванні, каменныя крыжы і петрогліфы папярэдне можна датаваць XV–XVI стст.

Арцём Гусеў

Нацыянальны парк “Прыпяцкі”

I. Тышкевіч: акалічнасці высвятлення асобы

Ключавыя словы: гісторыя археалогіі, I. Тышкевіч, У. Завітневіч.

У публікацыі “Из археологической экскурсии в Припятское Полесье” У. З. Завітневіч, звяртаючы ўвагу на курганны могільнік бліз в. Глініца (сучасны Мазырскі р-н), паведамляў: “Всех курганов в этом могильнике насчитывалось больше 50; но лет пять тому назад около 35 лучших из них раскопаны были графомъ I. Тышкевичем”. Якасць гэтых работ была адзначана самым нізкім чынам – пры правяральных раскопках Завітневіч прыйшоў да высновы, што канчатковай мэтай I. Тышкевіча былі толькі раскопкі невялікага ўчастка вакол галавы нябожчыка, дзе меркавалася знайсці ўпрыгожванні [1, с. 10].

У. З. Завітневіч не пакідае больш аніякіх звестак пра I. Тышкевіча, што ўскладняе вызначэнне асобы апошняга. Так, А. М. Аўласовіч атаясаміў згаданага графа з вядомым археолагам Я. П. Тышкевічам [2, с. 228], што здаецца памылкай.

Акрамя несупадзення ініцыяла імя, заўважым, што У. З. Завітневіч праводзіў палявыя работы ў 1889 г. Значыць, I. Тышкевіч праводзіў свае пошукі не раней першай паловы 1880-х гг, што цалкам выключае дачыненне да гэтых работ Я. П. Тышкевіча, які памёр у 1873 г.

Разам з тым, У. З. Завітневіч ведаў графа Іосіфа Тышкевіча (1835–1891; польск. – Józef Tyszkiewicz, літ. – Juozapas Tiškevičius) [4, с. 54]. Яго імя археолаг згадвае ў сваёй папярэдняй рабоце “Область Дреговичей, какъ предметъ археологическаго изследованія”, апісваючы гідралагічны эксперымент, што граф праводзіў на азёрах бліз свайго маёнтку [3, с. 572]. На Мазыршчыне знаходзіліся землі, што належалі родным жонкі графа – Сафії Горват, а з цягам часу і сам Іосіф Тышкевіч набыў тут некалькі фальваркаў [4, с. 56–57], на тэрыторыі ці ў наваколлі аднаго з іх – Асавецка-Майсеевіцкага – знаходзіўся курганны могільнік. Варта нагадаць, што брат Іосіфа – Міхал Тышкевіч быў археолагам, егіптолагам, вядомым калекцыянерам [5] і мог заахваціць графа археалогіяй.

Адзначаныя акалічнасці дазваляюць выказаць меркаванне, што менавіта Іосіф Тышкевіч праводзіў аматарскія пошукі прадметаў даўніны на курганым могільніку каля в. Глініца.

Магчыма, далейшыя даследаванні біяграфіі Іосіфа Тышкевіча дазваляць канчаткова вырашыць гэтае пытанне.

Літаратура

1. Завитневичъ В. Изъ археологической экскурсіи въ Припетское Полесье / В. З. Завитневич // Чтенія въ историческомъ обществе Нестора летописца / Под ред. Н. П. Дашкевича – Киевъ, 1890. – Кн. 4, Отд. 2. – С. 1–29.
2. Авласович, А. М. Методика исследования древнерусских курганных могильников на территории Могилевской губернии в дореволюционный период (XIX – н. XX вв.) / А. М. Авласович // Романовские чтения – 10, посвященные 80-летию со дня основания исторического факультета: сборник статей Международной научной конференции, Могилев, 27–28 ноября 2014 г. / под общ. ред. И. В. Шардыко. – Могилев: МГУ имени А.А. Кулешова, 2015. – С. 228–229.
3. Завитневичъ, В. Область Дреговичей, какъ предметъ археологическаго изслѣдованія / В. З. Завитневич // Труды Кіевской духовной академіи – Киевъ, 1886. – № 8. – С. 569–603.
4. Kanarskas J. Juozapas Tiškevičius – žemvaldys, mokslo ir technikos naujovių diegėjas, Palangos, Lentvario ir Kretingos rezidencijų kūrėjas / Julius Kanarskas // Genealogija, heraldika ir veiksilogija. – 2022. – № 2. – S. 54-62.
5. Kazimierzczak M. Michel Tyszkiewicz (1829-1897), grand collectionneur / Mariola Kazimierzczak // Les nouveaux cahiers franco-polonais, “Genius loci face à la mondialisation”. – 2007. – № 6. – P. 187-200.

Андрей Лихачев

Дайвинг-центр «Морской Пегас»

Гражданская наука и подводная археология Беларуси: опыт сотрудничества Института истории НАН Беларуси и дайвинг-центра «Морской Пегас»

Ключавыя словы: гражданская наука, подводная археология, научное волонтерство, подводное культурное наследие, верификация источников.

Гражданская наука (citizen science) – форма исследовательской деятельности, в которой волонтеры-энтузиасты участвуют в научных проектах, помогая профессиональным ученым собирать и анализировать данные [3, 4]. Для Беларуси, где подводная археология долгое время развивалась без штатных специалистов, эта модель стала критически необходимым инструментом.

Объектами исследования выступают подводные археологические памятники Беларуси, выявленные или изученные в рамках совместных проектов: затопленное укрепленное поселение X–XI вв. на оз. Рыбница, замок «Венеция» XVIII в. на оз. Червоное, участки русла Днепра в Оршанском районе с находками XV–XVI вв., акватория порта Петриков с корпусом деревянного судна, а также апробация подледной фотограмметрии.

В данной работе представлен анализ 10-летнего опыта сотрудничества (с 2015 г.) Института истории НАН Беларуси и дайвинг-центра «Морской Пегас» как модели гражданской науки в подводной археологии. Рассмотрены роль волонтеров-дайверов в компенсации кадрового дефицита, представлены ключевые результаты совместных экспедиций 2025 г.; оценена эффективность модели для выявления, изучения и сохранения подводного наследия.

Так, с 2015 г. Институт истории НАН Беларуси и дайвинг-центр «Морской Пегас» реализуют программу совместных подводно-археологических исследований. Ключевая особенность – привлечение квалифицированных волонтеров-дайверов, что позволяет проводить работы в сложных гидрологических условиях (зимний период, низкая видимость).

В 2025 г. получены следующие результаты. На оз. Рыбница верифицированы сведения Ф.В. Покровского (1895) о подводных сооружениях [1] (дендрохронологический анализ дубовой балки дал датировку X–XI вв.) На оз. Червоное подтверждены документальные свидетельства о строительстве в 1756 г. князем Иеронимом Флорианом Радзивиллом замка «Венеция» (дендрохронологический анализ поднятых бревен и находки (кирпич, керамика) позволили датировать обнаруженный объект XVIII в.). В русле Днепра подняты рогатина (XV в.) и кистень (XII–XIII вв.), локализовано место обнаружения клада византийских монет-скифатов Алексия I. В акватории порта Петриков выявлен корпус деревянного судна конца XVIII – XIX в. (барка или берлина). Апробирована подледная фотограмметрия, подтвердившая возможность получения 3D-фотоплана в экстремальных условиях.

Модель гражданской науки доказала свою эффективность как инструмент выявления, изучения и сохранения подводного культурного наследия Беларуси. Именно объединение профессиональных археологов и волонтеров-дайверов позволило получить результаты, которые иначе были бы недостижимы. Выявленные объекты требуют постановки на государственную охрану и дальнейшего системного изучения.

Литература и источники

1. Покровский, Ф.В. Археологическая карта Гродненской губернии / Ф.В. Покровский. – Вильна, 1895. – 276 с.
2. Радзиви́л, Г.Ф. Лісты і дакументы / Г.Ф. Радзиви́л. – Нясвіж, 1756. – Цэнтральны навуковы архіў НАН Беларусі. Ф. 694. Воп. 1. Спр. 47.
3. Коласаў, А.В. Грамадзянская навука ў беларускай археалогіі / А.В. Коласаў // *Археалогія і гісторыя Беларусі*. – 2024. – № 1. – С. 72–79.
4. Bonney, R. Citizen Science: A Developing Tool for Expanding Science Knowledge and Scientific Literacy / R. Bonney // *BioScience*. – 2009. – Vol. 59 (11). – P. 977–984.

Алег Дзярновіч
Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Даследаванне тэрыторыі Сінагагальнага двара XVIII – першай паловы XX ст. у аграгарадку Ізабелін Ваўкавыскага раёна (новыя аб’екты і пытанні экспанавання)

Ключавыя словы: *архітэктурна-археалагічныя даследаванні, мястэчка ранняга Новага часу, сінагагальны двор.*

У цэнтры гістарычнага мястэчка Ізабелін Ваўкавыскага раёну Прыватнае турыстычнае ўнітарнае прадпрыемства «Маёнтак Падароск» праводзіць рэканструкцыю аб’екта, які афіцыйна фігуруе пад назваю «бар-склад па адрасу: вул. Ваўкавыская, 46». У рэчаіснасці гэта – будынак былой барочнай ізабелінскай сінагогі, пабудаваны ў 1780-х гг. Падчас будаўнічых прац былі выяўлены новыя канструкцыі, пасля чаго прадпрыемства заключыла дамову з Інстытутам гісторыі НАН Беларусі на ажыццяўленне археалагічнага нагляду за землянымі работамі на аб’екце.

У выніку, паўднёвей захаванага будынку сінагогі быў ускрыты мураваны падмурак іншай пабудовы. Гэтыя канструкцыі можна атаясамляць з падмуркам будынка, які, паводле ўспамінаў, быў так званай «Клайне Шуль» – Малой сінагогай, якая ўваходзіла ў адзін комплекс Сінагагальнага двара Ізабеліна. Драўляны будынак Малой сінагогі вядомы з XIX ст. Але выяўленыя падмуркі датуюцца другой паловай XVIII ст., пра што сведчыць, у тым ліку, і нумізматычны матэрыял.

Ускрытая частка падмурка мае параметры 8x12 м. У падмурак і падлогу была пакладзена цэгла параметрамі 29–29,5 x 13–13,3 x 6–6,2 см што ў асноўным супадае з цэглаю, выкарыстанай падчас пабудовы самой сінагогі («Галоўнай сінагогі») – 29–29,5 x 13 x 5,5–6 см (замерана на знешніх кутах цокаля і на пілястрах унутры будынку). Цэгла мае ярка-чырвоны колер, шчыльную масу з дамешкамі, абпал раўнамерны. На пастэлі захоўваюцца сляды фармовачнай дошчачкі (не пальчатка).

Выяўлены падмурак мае шэраг архітэктурна-будаўнічых асаблівасцяў. Вельмі цікавым з’яўляецца выкарыстанне каменнага жорнава ў падмурку. Яшчэ адна адметнасць – выкладанне пляскатай дахоўкай XVII ст. (тыпу «бавровы хвост») падмурка ўваходу ў будынак, які знаходзіўся ў паўднёва-заходняй частцы пабудовы.

Апроч таго, ва ўсходняй частцы раскопу быў выяўлены падмурак пячы, за якім знаходзіцца развал непаліванай і зялёнапаліванай кафлі XVII – першай паловы XVIII ст. Такім чынам, цэлы шэраг фактараў указваюць на тое, што да стварэння Сінагагальнага двара ў цэнтры Ізабеліна існавалі іншая забудова з багата дэкараванымі печамі.

Пад час правядзення археалагічнага нагляду над землянымі работамі і далейшага археалагічнага вывучэння тэрыторыі Сінагагальнага двара ў гістарычным цэнтры мястэчка Ізабелін былі выяўлены падмуркі так званай «Малой сінагогі», сінхронныя паводле пабудовы галоўнаму будынку мураванай сінагогі канца XVIII ст. Апроч таго, на месцы сінагагальнага двара былі выяўлены напластаванні XVII–XVIII стст., ранейшыя за перыяд пабудовы комплексу

мураванай сiнагогі і так званай «Малой сiнагогі» ў 1780-х гадах. Выяўлены аб’ект з’яўляецца важным для даследавання гісторыі мястэчка Ізабелін і яго археалагічных напластаванняў.

Далейшыя даследаванні, а таксама захаванне і магчымае дэманстраванне аб’екта магчымае толькі ў рамках усяго комплексу Сiнагагальнага двара XVIII – першай паловы XX ст., гістарычна ўтворанага ва ўсходняй частцы Галоўнай (Рынкавай) плошчы Ізабеліна. Вызначэнне дакладных параметраў Сiнагагальнага двара патрабуе далейшых даследаванняў участка, які прымыкае да тэрыторыі, на якой праводзяцца рэканструкцыя будынку бара-склада (гістарычнай сiнагогі).

У перспектыве ў будынку сiнагогі плануецца адкрыццё музейнай экспазіцыі. Неабходным з’яўляецца стварэнне навеса над падмуркам. Сур’ёзнай праблемай з’яўляецца захаванне выяўленых канструкцый падмурка, іх кансервацыя і экспанаванне.

Вадзім Кошман, Аляксандр Кунаш
Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Археалагічныя работы 2024–2025 гадоў на тэрыторыі Лошыцкага паркава-сядзібнага комплексу (папярэдняе паведамленне)

Ключавыя словы: *Лошыца, сядзібна-паркавы комплекс, археалагічны нагляд, археалагічныя знаходкі.*

Згодна з Дагаворам паміж ДНУ «Інстытут гісторыі НАН Беларусі» (Выканаўца) і КУП «Мінская Спадчына» (Заказчык) у 2024–2025 гг. праводзіліся археалагічныя даследаванні (нагляд) у зоне будаўніча-мантажных работ на аб’екце «Рэканструкцыя і рэстаўрацыя капітальных будынкаў па вул. Чыжэўскіх, 17, праезду Чыжэўскіх, 5 і 6».

Аб’ект размяшчаецца на тэрыторыі нерухомай матэрыяльнай гісторыка-культурнай каштоўнасці Рэспублікі Беларусь «Лошыцкі сядзібна-паркавы комплекс» (шыфр 712Г000266), у дачыненні да выкарыстання якога дзейнічаюць нормы Кодэкса Рэспублікі Беларусь аб культуры, а таксама праект зон аховы, зацверджаны Пастановай Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь № 21 ад 22.07.2010 г. Да нашага часу ў складзе Лошыцкага комплексу захаваліся шэраг аўтэнтчных аб’ектаў XVIII – пачатку XX ст.

Што датычыцца менавіта будынкаў па вул. Чыжэўскіх 17, праезду Чыжэўскіх 5 і 6, то гэта гаспадарчыя будынкi, якія ўваходзілі ў склад сядзібнага комплексу. Вінакурны комплекс (праезд Чыжэўскіх, 5) у гэтым выглядзе сфарміраваўся ў канцы XIX – пач. XX ст. Асноўны будынак – гэта мураваны чатырохпавярховы будынак з паўцыркульнымі вокнамі, пабудаваны ў 1896 г. Сам бровар уяўляе сабой двухпавярховы каменны будынак. Лічыцца, што ў яго аснове ляжыць невялікая драўляная пабудова XVIII ст.

Згодна з нашымі прамерамі, агульная плошча ўчастка, дзе праводзіліся земляныя работы і ажыццяўляўся археалагічны маніторынг, складала каля 17 000 кв.м.

Асабліва ўвага была нададзена траншэям, якія распрацоўваліся вакол будынкаў па вул. Чыжэўскіх 17, праезду Чыжэўскіх 5 і 6 з мэтай узмацнення іх падмуркаў. Факт асаблівай увагі тлумачыўся тым, што менавіта ў непасрэднай блізкасці ад пабудовы і сустракалася асноўная колькасць знаходак. Акрамя земляных работ па распрацоўцы траншэй па ўзмацненню падмуркаў будынкаў, падраднымі арганізацыямі вяліся маштабныя работы па пракладцы інжынерных сетак (вадаправода), розных тыпаў каналізацыі (гаспадарча-бытавой, ліўнёвай, напорнай), сілавых сетак, паркоўкі. Маніторынг распрацоўкі гэтых траншэй паказаў, што ў шматлікіх выпадках земляныя работы рэалізоўваліся «па старому следу» або ў месцах, якія ўжо былі пашкоджаны ў выніку розных па характару работ, таму што на глыбінях -0,4 – -1,4 м ад дзённай паверхні фіксаваўся сучасны будаўнічы друз і смецце.

Такім чынам, на прамавугольным участку, які быў створаны будынкамі па вул. Чыжэўскіх 17, праезду Чыжэўскіх 5 і 6, былі ажыццёўлены наступныя віды археалагічнага даследавання:

– візуальнае абследаванне тэрыторыі будучых земляных работ (са зборам пад’ёмнага матэрыялу;

– археалагічны нагляд на этапе земляных работ (маніторынг механізаванай і ручной выбаркі траншэй і катлаванаў). Складзіраванне грунту з выбраных участкаў траншэй і катлаванаў дазваляла аглядзіць як гэтыя выкіды, так і сцены траншэй/катлаванаў, што дазволіла атрымаць і даволі прадстаўнічую калекцыю археалагічных знаходак – 167 адзінак, якія датуюцца ў межах XVIII – I-й паловы XX ст. Самай прадстаўнічай групай знаходак з’яўляюцца вырабы з гліны, якія падзяляюцца на наступныя катэгорыі: фрагменты керамічнага посуду (гаршкі, міскі, талеркі) і будаўнічая кераміка (кафля, цэгла-пальчатка, пліткі падлогі, дахоўка). Вырабы з жалеза прадстаўлены элементамі конскай вупражы, нажом, лічынай замка, падковай і г.д.; вырабы з каляровага металу – гузікамі, пярэсценкам, фрагментам падсвечніка, кулямі і гільзамі, нумізматычным матэрыялам пачатку XIX ст. – другой паловы XX ст. і інш.

Адзначым, што матэрыялаў, якія бы сведчылі пра засяленне гэтай тэрыторыі ў перыяд Старажытнай Русі або XIV–XVII стст., не выяўлена. Адсутнічае выражаны культурны слой і археалагічныя артэфакты гэтага часу. Разам з тым, адзначым, што гэтая тэрыторыя з’яўляецца даволі перспектыўнай для далейшага археалагічнага вывучэння ў кантэксце індустрыяльнай археалогіі, бо менавіта на гэтай тэрыторыі з XVIII ст. пачынаецца фарміраванне і функцыянаванне «прамысловай» зоны.

Анастасія Костюкевич
Институт истории НАН Беларуси

Научная консервация клада гривен из медного сплава из новых поступлений Института истории НАН Беларуси

Ключевые слова: *реставрация, научная консервация, стабилизация, медный сплав, археология, коррозия.*

В конце марта 2026 г. в Институт истории НАН Беларуси был передан клад из четырёх гривен (две дрововые кручёные, одна пластинчатая с трапециевидными подвесками, одна витая из трёх дровов с круглым сечением) и одного цепедержателя с цепью, происходящего с территории Логойского района. Точное место находки не разглашалось.

Нашей основной целью было сохранение этих уникальных памятников для дальнейшего их введения в оборот с последующей музеефикацией.

Для достижения данной цели потребовался комплекс мероприятий по первичной очистке, структурирующей пропитке с последующей расчисткой и консервацией предметов.

Находясь в погребённых условиях, предметы подверглись процессу частичной минерализации. Вся поверхность изделий была покрыта свежими почвенными загрязнениями светло-коричневого цвета с многочисленными органическими включениями. На поверхности изделий визуализировались продукты коррозии меди различных оттенков зеленого цвета. Коррозионные образования по своей структуре подразделялись на твёрдые и рыхлые. Почвенно-коррозионные наслоения искажали и частично скрывали оригинальную форму предметов. Данные предметы были отнесены к группе сохранности ВЗ по С. Г. Буршневой [1]. Учитывая то, что вторичные рыхлые продукты коррозии медного сплава способны абсорбировать влагу, что в дальнейшем может способствовать развитию коррозионных процессов, а на вторичной минеральной корке имелись трещины и произошло её частичное осыпание, было принято решение о консервации данных находок.

Консервационные мероприятия включали в себя просушку предметов, их механическую очистку, структурирующую пропитку, расчистку и консервацию.

Просушка изделий осуществлялась для удаления остаточной влаги из предметов и проводилась при температуре 90°C в сухожаровом шкафу в течение рабочего дня. После просушки была проведена ручная очистка при помощи мягких кистей и этанола. Ввиду частичной минерализации и хрупкости изделий была проведена структурирующая пропитка

(3% раствор Paraloid B-72 в смеси ксилола, ацетона и этанола в соотношении 1:1:1). Пропитка осуществлялась путём погружения изделий в раствор и нагревом до 50°C. Было проведено три погружения с последующей суточной просушкой под колпаком. После структурирующей пропитки была осуществлена механическая расчистка находок, которая проводилась при помощи гравёра Foredoom и радиальных крацовок из латуни. По завершении расчистки изделия были законсервированы в 5% растворе Paraloid B-72 на ксилоле. Вся поверхность предметов была покрыта восковой композицией для гидрофобизации и матирования.

В ближайшее время данные предметы будут введены в научный оборот и займут своё достойное место в Научно-археологической экспозиции Института истории НАН Беларуси.

Литература

1. Буришева, С. Г. Реставрация археологических и этнографических находок из медных сплавов / С. Г. Буришева. – Екатеринбург, 2019. – 88 с.

Наталья Шарковская

Витебский областной краеведческий музей

Частная коллекция А.А. Ковалевского в фондах ВОКМ¹

Ключевые слова: коллекция А.Л. Ковалевского, случайные находки, музей.

Цель публикации: общая характеристика и описание частной коллекции случайных находок А. Л. Ковалевского, введение ее в научный оборот.

В ноябре 2025 г. Витебский областной краеведческий музей принял на временное хранение у жителя Витебска Андрея Леонидовича Ковалевского его частную коллекцию случайных находок в количестве 726 предметов. Все находки происходят с территории Витебской области. Ценным для данного собрания является конкретизация мест находок ряда предметов и комплексов.

Общая характеристика коллекции. В ней представлены следующие комплексы: археология, нумизматика, сфрагистика, фалеристика, находки периода войны 1812 г.

I. Археологическая часть коллекции самая многочисленная. По материалу изготовления выделяются:

1. Изделия из камня. Кремневый топор с пришлифованным лезвием; долотовидное орудие; шиферные пряслица.

2. Изделия из глины. Несколько фрагментов лепной керамики, предположительно днепродвинской культуры, и лепные грузила.

3. Изделия из черных металлов. Наконечники стрел, дротик I тыс. н.э.; крючки рыболовные, ножи, кресало, кованые гвозди; ключи и замки XVII–XVIII вв. и др.

4. Изделия из цветных и благородных металлов. Это самая многочисленная часть собрания, которая представлена следующими группами предметов:

- Предметы христианского культа включают коллекцию крестов-тельников XII – XIX вв., наперсные кресты XI – XV вв.

- Украшения X–XIX вв.: шейная гривна, браслеты, серьги, коллекция перстней и колец, фибулы. Отметим подвески – зооморфные коньковые, крестовидные, ромбовидные, полые шумящие (бубенчики).

- Лунницы с эмальями; фрагменты изделий периода Великого переселения народов.

- Поясной набор. Коллекция пряжек и ременных накладок XI–XVII вв.

- Детали костюма. Коллекция пуговиц XII–XVI вв., запонок XVIII–XIX вв.

- Изделия из свинца.

- Книжные застёжки; накладки и иные элементы сумок; гарнитура.

- Гирьки-разновесы, в т.ч. кубические с усеченными углами.

- Пули для огнестрельного оружия XV–XVII вв.

¹ ВОКМ – Витебский областной краеведческий музей.

- Предметы быта, в т.ч. статуэтка Наполеона (?).

III. Нумизматика представлена 267 монетами, в т.ч. два небольших клада. Коллекция включает: монеты Арабского халифата, пражский грош, монеты ВКЛ и Речи Посполитой, Российские медные и серебряные монеты XVIII – начала XX вв. Отметим «чешуйки» периодов правления Ивана IV Грозного, Петра I, монеты XIX – начала XX вв. Франции, Великобритании, Китая и первых десятилетий образования СССР.

IV. Сфрагистика. Две пломбы и три печати.

V. Фалеристика. Значки и знаки первых лет советской власти; жетоны; форменная фурнитура.

VI. Находки, относящиеся к войне 1812 года.

Коллекция А.Н. Ковалевского представляет научную ценность, требует специального изучения и может быть использована в исследованиях по археологии и истории.

Наталья Почобут, Леонид Колединский
Институт истории НАН Беларуси

Охранные археологические исследования в районе улиц 1 Мая и Малый замок в Новогрудке в 2025 году

Ключевые слова: Новогрудок, 2025 г., охранные исследования.

Наблюдения проводились в апреле – мае 2025 г. и были вызваны земляными работами по прокладке электросети на объекте: «Реконструкция Вл-0,4 кВ от ЗТП-35 по ул.1-го Мая в г. Новогрудок». Целью исследований было получение данных о наличии и характере культурных напластований на бывшей Кузнечной улице, восточнее исторического центра. Общая длина траншей 1,2 км, ширина 0,5–1,2 м, глубина 0,7–0,8 м, изредка – 1,2 м; размеры колодцев для горизонтально направленного бурения под проезжей частью 1,5–1,7х1,5–1,7 м, глубина от 1 до 2 м. Культурный слой сохранился на отдельных участках, он серого цвета, местами интенсивно чёрного. Собрана кухонная посуда конца XVI/XVII – XVIII вв., оконное стекло XVII в., найден серп XVII–XVIII вв. В переотложенном слое XVII в. у дома № 22 выявлен венчик горшка XIII в. У здания КГБ рядом с бывшей рыночной площадью на глубине 1,5 м найден целый кувшин с ушками (высота – 297 мм, объём 3,75 л), покрытый соляной глазурью. Кувшин представляет собой образец провинциальной “stoneware”. Такие сосуды изготавливались в первой половине XIX в. во Франции. Данный экземпляр мог попасть в Новогрудок в 1812 г. с войсками корпуса Ж. Бонапарта.

На территории, находившейся в XVIII в. за чертой города, на усадьбе (№ 23) выявлен целый лепной плоскодонный горшок. Его размеры: высота – 9,8 см, диаметр венчика – 9,4 см, диаметр тулова – 12,3 см, диаметр дна – 8,5 см. Плавно отогнутый под 45° венчик усилен и удлинен наложением ленты. Шейка короткая. Орнаментирован рядом ногтевых наколов под шейкой. Наибольшее расширение (ребро сосуда) находится чуть ниже середины профиля. Толщина черепка 13–15 мм, по ребру – 7 мм. Формовка выполнена с использованием пластовой техники лепки, в тесте присутствует небольшая примесь песка (1–1,5 мм), слюды (<1 мм). Стенки тщательно заглажены, прослеживаются следы работы краем деревянной лопаточки шириной 8,5 мм; в придонной части – следы подлощения. На венчике, плечике, внутри горшка сохранилась обмазка желтой глиной. Поверхность в придонной части закопчена (пятно). Культурно-хронологическая интерпретация находки уточняется. Для выявления сопутствующих материалов и выяснения стратиграфии места обнаружения горшка заложен шурф 2х1 м, однако получен только материал XVII в. из культурного слоя мощностью 0,5 м.

У холма, на котором расположен костёл Преображения Господня (XIV в.), в стене траншеи обнаружены два черепа, скелетные останки. По определению антрополога В.Е. Винниковой они принадлежат мужчинам 40–45 и 55 лет.

В ноябре проводились наблюдения на объекте: «Жилой дом по адресу Гродненская обл., г. Новогрудок, ул. Малый замок, д. 24, кв.1». Длина траншеи 17 м, ширина 0,5–1 м, глубина 0,7–

1 м. Культурный слой переотложенный, серого цвета, до 0,5 м. Встречалась керамика XVI–XVIII вв., найден камень мельничных жерновов. В яме под колодец (1,7x1,5 м, глубина 2,3 м) выявлен фундамент ветряной мельницы второй половины XVIII в. из валунного камня (диаметр до 0,8 м) на известковом растворе с включением кирпича (32x16,5–17x6,5–7 см), культурные напластования мощностью 2 м прослежены до материка.

В целом, исследования позволили впервые проследить распространение культурного слоя на восток от бывшей рыночной площади и Фарного костела (ул. 1 Мая). Получены данные о его мощности, хронологии, сохранности за пределами исторического центра г. Новогрудка. Культурный слой XVII в. прослежен во дворах частных домов – № 16, 23, 33. Описанные выше экземпляры изделий из керамики найдены на территории Беларуси впервые.

Ганна Бяліцкая
Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Раннеславянскае селішча Бярэжцы 4 на рацэ Сцвіга

Ключавыя словы: *Прыпяцкае Палессе, познезарубінецкі перыяд, пражская культура.*

Селішча Бярэжцы 4 Жыткавіцкага раёна Гомельскай вобласці знаходзіцца каля 2-х кіламетраў на паўночны ўсход ад аднайменнай вёскі ў Жыткавіцкім раёне Гомельскай вобласці [1]. Яно займае пойменную тэрасу левага берага ракі Сцвіга, правага прытока ракі Прыпяць. На працягу некалькіх гадоў экспедыцыя Інстытута гісторыі НАН Беларусі праводзіла на ім стацыянарныя археалагічныя даследаванні. Агульная плошча раскопаў склала 152 м кв. Селішча шматслойнае, на ім выяўлены матэрыялы эпохі бронзы, мілаградскай і зарубінецкай культур ранняга жалезнага веку. Асноўная маса артэфактаў, якія вывучаны ў раскопах і сабраныя на паверхні, адносяцца да пражскай культуры трэцяй чвэрці I тысячагоддзя н. э. Цікавасць да матэрыялаў селішчаў Прыпяцкага Палесся вызначаецца тым, што на іх знаходзяць рэчы, абломкі ляпнога посуду, рэшткі жылляў зарубінецкіх і пражскіх старажытнасцяў [2]. Агульныя рысы ў домабудаўніцтве, інтэр’еры, асаблівасці рытуалаў, культыў даюць падставу для высноў аб генетычнай сувязі абедзвюх культур. Жытлы з’яўляюцца аднымі з самых культурайтвараючых элементаў. Традыцыі ўзвядзення збудаванняў змяняліся даволі марудна, доўгі час захоўваліся індывідуальныя рысы. Гэтая асаблівасць дазваляе выкарыстаць даныя аб домабудаванні ў якасці крыніцы для рэканструкцыі побыту і развіцця старажытнага грамадства ў другой палове I тыс. Вывучэнне жылых пабудов на селішчы Бярэжцы 4 паказала, што яны мелі адносна правільную прамавугольную форму, дастатковую плошчу для пражывання адной сям’і, роўную пячаную, альбо глінабітную падлогу. Сцены драўляных пабудов рабілі зрубнай або слупавой канструкцыі. Да аб’ектаў інтэр’ера жылляў неабходна аднесці ацяпляльныя збудаванні. З даследаванняў вядома, што тры жыллыя пабудовы ацяпляліся глінабітнымі купальнымі печамі, якія размяшчалі на ўзроўні падлогі ў паўночна-ўсходняй частцы памяшкання. Усе яны мелі чарэнь, падмазаны глінай. Гліняны посуд на паселішчы Бярэжцы прадстаўлены пераважна гаршкамі, зрэдку сустракаюцца керамічныя скавароды, знойдзены фрагменты жароўні. У жыллах і ямах знойдзены копіі хлеба з гліны, якія неабходна разглядаць як ватыўныя прадметы – прынашэнні ў ахвяру бажствам для забеспячэння ўрадлівасці, абароны ўраджаю або дабрабыту ў хаце. Аб’екты, даследаваныя на селішчы Бярэжцы 4, дазваляюць зрабіць некаторыя вывады. Пры параўнанні з жыллямі позняга перыяду зарубінецкай культуры можна вылучыць агульныя прыёмы ў канструкцыі сцен і асаблівасцях пабудовы глінабітных печыў, спавяданні культу хлеба.

Літаратура

1. Бяліцкая, Г. М. Паселішча каля в. Бярэжцы Жыткавіцкага раёна Гомельскай вобласці / Г. М. Бяліцкая, А. А. Байкоўская, В. М. Харытановіч // *Славяне на тэрыторыі Беларусі в догосударственный период. В 2 кн. Второе изд. испр., перераб. и доп. – Кн. 1 / науч. ред. О.Н.Левко [и др.] – Минск: Беларуская Навука, 2019. – С. 514–555.*

2. Бяліцкая, Г. М. Праблемы вылучэння познезарубінецкіх комплексаў у Прыпяцкім Палессі / Г. М. Бяліцкая // *Раздел I. Белорусское Поднепровье и Полесье в первой половине I тысячелетия н.э. / Славяне на тэрыторыі Беларусі в догосударственный период. В 2 кн. – Минск: Беларуская навука, 2016. – Кн. 1. – С. 451–503.*

Шпора «каролингского типа» из Заславля: особенности морфологии и хронологии (по материалам археологических исследований в 2025 г.)

Ключевые слова: археологические исследования, исторический центр, снаряжение всадника, эпоха викингов.

Летом 2025 г. на территории распространения культурного слоя в пределах посада в исторической части г. Заславль проводилось возведение пешеходных связей и наружного освещения в границах современных кварталов ул. Советская – ул. Великая – ул. Рыночная.

В ходе выполнения археологического надзора в зоне производства земляных работ установлен минимальный уровень сохранности культурного слоя в отдельных секторах объекта и зафиксированы значительные повреждения древнерусских напластований, обусловленные территориальным развитием средневекового города, обустройством фортификационных укреплений и оборонительных сооружений, а также перемещением объемов из-за нивелировочных выравниваний. По стратиграфическим наблюдениям наиболее ранние материалы, детализирующие состав керамического комплекса, предметов вооружения и бытового назначения, преимущественно X/XI – XII вв., зафиксированы в отложениях темно-серого цвета, предположительно предматерикового характера.

В пределах исследованной площади среди металлических изделий особенно выразительна шпора «каролингского типа», заслуживающая приоритетного введения в научный оборот ввиду своей редкости и целостности, что позволяет определить морфологические особенности артефакта и уточнить его датировки.

Представленный образец сохранил следующие конструктивные детали: несколько притупленный сигарообразный шип с округлым утолщением и рельефным желобком у основания; глубокую горизонтальную U-образную дугу сложного сечения при ракурсе сверху с характерной прямолинейностью при боковой профилировке; прямоугольные пластинчатые петли с двумя линейными сквозными прорезами для пропуска ремешков. Все структурные элементы откованы в одной горизонтальной плоскости. Вероятно, лицевая поверхность скобы была декорирована «белым металлом», но из-за частичной минерализации и коррозионных повреждений следы предполагаемой отделки не сохранились.

Морфологические особенности, главным образом форма шипа и петель, позволяют отнести артефакт к типу I по классификации А.Н. Кирпичникова, имеющему аналогии в древнерусском материале X – XI вв. [2, с. 63–64], а также рассматривать как некоторую параллель шпорам группы «А» по Н. Гослеру, в контексте развития позднекаролингских традиций в X – XI вв. в Западной и Северной Европе [3, р. 511–530].

Таким образом, можно говорить о том, что находка, сделанная при выполнении археологических исследований (наблюдений) на данном объекте в 2025 г., несмотря на сложность стратиграфической ситуации в кварталах исторического центра Заславля, коррелируется с коллекцией предметов всаднического снаряжения, сформированной в ходе изучения культурного слоя X – XI вв. под замковым валом города [1, с. 64]. В совокупности, они выступают как маркеры «дружинной культуры» для поселенческих комплексов Центральной Беларуси в эпоху викингов.

Литература

1. Заяц, Ю.А. Заславль в эпоху феодализма / Ю.А. Заяц. – Минск: Наука и техника, 1995. – 208 с.
2. Кирпичников, А.Н. Снаряжение всадника и верхового коня на Руси X–XIII вв./ А.Н. Кирпичников. – М.-Л.: Наука, 1973. – 140с.
3. Goßler, N. Untersuchungen zur Formenkuunde und Chronologie mittelalterlicher Stachelsporen in Deutschland (10. – 14. Jahrhundert)/ N. Goßler // Bericht der Römisch–Germanischen Kommission. – 1999. – Band 79. 1998. – Mainz am Rhein. – P. 482 – 663.

Исследования памятников в Ошмянском районе Гродненской области в 2025 г.

Ключевые слова: курган, селище, археологические разведки, клад, дирхемы.

В 2025 г. проводились археологические исследования в Ошмянском районе Гродненской области. Работы проводились при содействии учащихся Гольшанской средней школы из исторического лагеря «Кентавры».

Исследовался курган №126 из четвертой курганной группы возле аг. Гольшаны. Всего в группе насчитывает 132 насыпи, ранее были исследованы курганы № 86 и 112.

Насыпь кургана круглой формы, имела размеры по линии запад-восток 6,40 м, север-юг 6 м. Высота 0,72 м. В северо-западном секторе произошел наплыв насыпи кургана № 127. Сразу под дерном на глубине 0,1 м стали попадаться многочисленные камни размерами от 0,1 до 1 м. Каменная вымостка занимала практически всю центральную часть кургана за исключением самого погребения, над которым камней не было. Кальцинированные кости располагались в крупном угольном пятне размером 0,6х0,4 м, на глубине 0,15 м в юго-восточном секторе. Проведенный радиоуглеродный анализ углей дал дату – 1040±60 гг. В юго-западном секторе на глубине 0,7 м было выявлено пепельное пятно с небольшим количеством угольков, рядом с которым найдены фрагменты гончарного горшка XI в.

В 1 км на восток от Гольшанского городища обнаружена пятая курганная группа. Насчитывает около 30 курганов. Несколько насыпей повреждены лесной грунтовой дорогой в д. Личиняты. Курганы преимущественно круглой формы.

На селище 1, в 120 м на северо-запад от Гольшанского городища было зафиксировано повреждение культурного слоя под столбами ЛЭП. Электрики срезали дерновый слой с целью удаления поросли кустов и деревьев под проводами. На участке с обнажившимся культурным слоем был проведен сбор подъемного материала. Найдены археологические материалы от II–III вв. до XVII в.: пряжки, поясное кольцо, накладки, фибулы, пуговицы, бубенчики, браслеты, крестики, лунницы, перстни, ювелирные слитки, ножи, наконечник стрелы, фр. серпа и сошника, грузики, монета, шиллинг, гвозди, керамика. На срезанных участках были выявлены контуры большой прямоугольной ямы (возможно, жилища), а также каменная вымостка.

Возле д. Щепановичи Гравжишковского сельсовета на распаханном поле местным жителем был найден клад дирхемов (70 монет), который был передан в Институт истории НАН Беларуси. Еще 10 монет было найдено автором при обследовании места находки. Определением монет занимался доктор исламских наук, заместитель муфтия, имам Минской Соборной мечети Максат хазрат Овезов. Монеты представлены династиями Омейядов, Аббасидов, Саманидов. Чеканка городов Мухаммадия, Багдад, Басра, Васит, Мерв, Куфа, Балх, Шаш (Ташкент), а так же Армении. Самая старшая монета в кладе 116 г. хиджры (734 г.). Самая младшая монета 252 г. хиджры (866 г.). Один из найденных фрагментов дирхема сделан из свинца с примитивной имитацией куфической надписи.

Владислав Крумплевский
Институт истории НАН Беларуси

Результаты археологических разведок на территории Браславского района Витебской области в 2025 году

Ключавыя словы: Браславское Поозерье, озеро Видзовское, островное поселение, керамика IV–XII вв., Первая мировая война.

В полевом сезоне 2025 года археологические разведки были сосредоточены на побережье озера Видзовское (Видзовский сельсовет). С целью выявления новых археологических объектов был выполнен предварительный анализ микрорельефа на основе дешифровки спутниковых

снимков и топографических карт. Для изучения стратиграфии и характера культурного слоя заложены два разведочных шурфа (2×1 м).

В ходе работ зафиксированы скопления валунов со следами обработки, на безымянном острове обнаружено селище, выявлено кладбище XVIII – начала XX в., значительно поврежденное фортификационными сооружениями периода Первой мировой войны. К этому же времени относятся обнаруженные на участке траншеи и бетонные ДОТы.

Шурф №1 был заложен на мысу полуострова вблизи бывшей деревни Балики. Стратиграфическая колонка представлена следующими образом: современная дернина (0,1 м), смесь перегнившего дерна, сформировавшаяся в результате старой вспашки, плотный супесчаный серо-желтый грунт с включениями органики (0,12–0,22 м). В слое фиксировались фрагменты колючей проволоки и осколки снарядов. Материк представлен плотным светло-желтым песком и гравием. В слое археологические артефакты отсутствовали, при зачистке материка был обнаружен фрагмент гончарной керамики XI–XII вв. С учетом близости бетонного ДОТа и военного металла в слое, можно сделать вывод, что шурф попал в зону фортификаций Первой мировой войны.

Шурф №2 был на острове в акватории озера Видзовское (площадь зеркала острова 0,42 га). Стратиграфия представлена следующим образом: дерновый покров (0,05 м), культурный слой (до 0,6 м), насыщенный гумусированный грунт (цвет от темно-серого до угольно-черного). Слой содержит многочисленные включения древесного угля, фрагменты глиняной обмазки и керамический материал. Материк представлен плотным светло-желтым мелкозернистым песком. Верхние горизонты слоя были подвержены механическому перемешиванию вследствие с/х использования острова. В северной и южной частях шурфа на глубине 0,25 м от дневной поверхности выявлены развалы очагов, скопления камней со следами термического воздействия. В заполнении северного очага обнаружены железные предметы: шило и рыболовный крючок. Раскопки шурфа были прекращены, для оценки мощности культурного слоя в восточной части была выкопана ячейка 0,2×0,2 м. до материка, и шурф был законсервирован. Керамический материал включает 81 фрагмент лепной керамики предположительно IV–VIII вв., и круговой древнерусской керамики XI–XII вв.

Таким образом можно сделать следующие выводы:

1. Находка фрагмента керамики XI–XII вв. на материке в шурфе №1, несмотря на переотложенный слой, указывает на наличие рядом средневекового горизонта.
2. Селища на острове дополняет рядом ранее открытое поселение Подваринка.
3. Фортификационные работы 1915–1918 гг. привели к частичной или полной деструкции более ранних археологических горизонтов, как в случае с кладбищем и шурфом №1.
4. Выявленные валуны со следами обработки могут быть как объектами культового так и хозяйственного назначения и требуют отдельного изучения.

Дарья Федорук, Владислав Крумплевский,
Валентина Винникова
Институт истории НАН Беларуси

Спасательные археологические исследования на территории бывшего еврейского кладбища в г. Высокое Брестской области в 2025 году

Ключевые слова: спасательная археология, погребальная культура, еврейское кладбище, Новое время, Высокое.

В апреле – октябре 2025 г. проводились спасательные археологические исследования в зоне строительства объекта «Возведение базовой станции БС-7040» на ул. Комсомольская, 3 в г. Высокое Каменецкого района Брестской области. В ходе анализа проектной документации и соотнесения её с картографическим материалом выяснилось, что зона строительства объекта располагалась на окраине бывшего еврейского кладбища XVII–XIX вв. Для изучения характера археологических напластований и глубины залегания костных останков был заложен шурф №1,

в дальнейшем вошедший в шурф №2. При археологических исследованиях был выявлен перемешанный культурный слой, содержащий фрагменты керамических изделий конца II тыс. – начала I тыс. до н.э. и второй половины XVIII–XIX вв., предметы из металла, стекла и камня, а также разрозненные костные останки. Однако ряд погребений, расположенных в материковом слое, оказался нетронутыми. В результате нами были зафиксированы одиннадцать погребений (1 – в шурфе №1 и 10 – в шурфе №2) из которых были вскрыты девять.

В ходе работ нами также были зафиксированы элементы еврейских погребальных практик, которые на данный момент в целом в археологии изучены слабо: ориентация умершего головой на юг, наличие на черепе в районе глаз крупных фрагментов керамики, у ряда погребений – следы древесного тлена по контуру могильных ям.

Все скелеты расположены в анатомически вытянутой позе на спине, с преимущественно сохранённой осевой симметрией и частичной фрагментацией черепных пластин. Верхние конечности чаще лежат вдоль туловища. В ряде случаев встречаются отклонения. Нижние конечности преимущественно вытянуты и симметричны, мелкие кости кистей и стоп частично или полностью утрачены.

Установлено, что шесть скелетов принадлежало мужчинам, три – женщинам. Индивиды были отнесены к трем возрастным категориям: *Senilis* (старше 55 лет) и *Maturus II* (45–55 лет) – по 4 индивида, *Maturus I* (35–45 лет) – 1 индивид. Предварительно установленное минимальное количество индивидов из разрозненных скелетных останков составило: 7 – взрослых, 6 – детей и 1 подросток. На костных останках индивидов были зафиксированы патологии зубной системы (кариес, зубной камень, прижизненная утрата зубов), а также дегенеративные изменения суставных поверхностей костей посткраниального скелета, связанные с возрастом.

Таким образом, в ходе археологических исследований в г. Высокое были зафиксированы останки 25 индивидов: 11 – из непотревоженных погребений и минимум 14 – из разрозненных скелетных останков. В результате анализа расположения вещественного материала и костных останков были сделаны выводы о еврейской похоронной обрядности, что позволило дополнить знания о погребальных практиках региона в XVIII–XIX вв. с точки зрения археологии.

Виталий Моцный

Институт экспериментальной ботаники НАН Беларуси

Дендрохронологическое датирование памятников деревянного зодчества и сакральной живописи Гродненского региона XVII–XVIII вв.

Ключавыя словы: дендрохронологія, Гродненскі рэгіён, сосна обыкнёвенная, датіроўка, драўнянае зодзтва.

Введение. Дендрохронологические исследования позволяют не только определять абсолютные даты возведения и создания памятников деревянного зодчества и изобразительного искусства, но и определять породную принадлежность образцов, а также региональную приуроченность древесины. Выбор сосны обыкновенной (*Pinus sylvestris* L.) в качестве основного материала для возведения исследуемых объектов не был случайным. В период Нового времени ее древесина на территории Беларуси являлась не только важнейшим стратегическим строительным материалом, но и товаром, определявшим экономический профиль региона [1].

Объекты исследования. В ходе комплексного исследования был проведен отбор и анализ древесного материала из трех объектов: лямуса на территории Бригиттского монастыря в Гродно, Георгиевской церкви в аг. Жировичи и рамы Иконы Богоматери «Одигитрия» XVII в. Суммарная выборка составила более 30 образцов, представленных сосной обыкновенной (*Pinus sylvestris* L.), исследование которой проводилось методом перекрестного датирования с использованием региональных эталонных шкал Беларуси (BY02b, BY03) [2], Литвы (Vilnius, Klaipeda) и Польши (Suwalki) [3].

Основная часть. Дендрохронологический анализ рамы иконы, выполненный по результатам измерения 907 годовичных колец, позволил построить усредненную хронологию

IKN26 протяженностью 74 года. В ходе сопоставления с эталонами было установлено, что шкала охватывает период с 1594 по 1667 год. Учитывая отсутствие крайних колец на образце, для определения вероятной даты рубки была применена методика статистической реконструкции [4]. С учетом проведенных исследований, дата заготовки материала локализуется не ранее 1714 г.

Исследование конструкций жировичского храма выявило сложную стратиграфию объекта: его основной сруб (венцы стен) надежно датируется зимой 1737/1738 г. Однако значительная часть стропильной системы и внутренних балок относится к 1774 году, что указывает на проведение реконструкции кровельной части сооружения.

Данный этап строительной активности хронологически близок к возведению лямуса Бригиттского монастыря. Для этого объекта на основе 13 образцов была выстроена шкала протяженностью 138 лет (1630–1768 гг.). Наличие крайнего кольца 1768 года позволяет утверждать, что рубка леса производилась в период покоя – от осени 1768 до весны 1769 года, что полностью верифицирует архивные данные о строительстве лямуса в 1769 году.

Выводы. Установлена точная дата рубки леса для гродненского лямуса (осень 1768 – зима 1769 гг.), выявлены два строительных этапа Георгиевской церкви (1737 и 1774 гг.), а также проведена статистическая реконструкция даты заготовки материала для рамы иконы (не ранее 1714 г.). Полученные данные уточняют строительную историю региона и расширяют региональную сеть дендрохронологических данных, необходимую для дальнейших археологических исследований на территории Гродненщины.

Литература

1. Wazny, T. *The origin, assortments and transport of Baltic timber: Historic-dendrochronological evidence* / T. Wazny // *Constructing Wooden Images* / Brussels University Press, 2005. – P. 115–126.
2. Ермохин, М. В. Дендрохронологическое районирование сосны обыкновенной в Беларуси / М. В. Ермохин // *Вест. Нац. акад. наук Беларуси. Сер. бiał. навук.* – 2020. – Т. 65, № 4. – С. 441–453.
3. *The World Data Service for Paleoclimatology. The International Tree-Ring Data Bank (ITRDB)*. – URL: <https://www.ncsl.noaa.gov/products/paleoclimatology/tree-ring>. (дата доступа: 12.12.2025)
4. Vitas, A. *Estimation of the number of sapwood rings of Scots pine (Pinus sylvestris L.) in Lithuania* / A. Vitas // *Dendrochronologia*. – 2019. – Vol. 54. – P. 1–12.

Павел Ятин, Олег Вороненко
Институт истории НАН Беларуси
Наталья Скакун, Вера Терехина

Институт истории материальной культуры РАН

Археологические исследования на памятнике Коромка 9 Рогачёвского района Гомельской области в 2025 г.

Ключевые слова: мезолит, неолит, бронзовый век, Поднепровье, стоянка.

Стоянка Коромка 9 находится в 4 км к северу от агрогородка Кистени Рогачёвского района Гомельской области, в пойме правого берега р. Днепр. Археологические исследования данной территории вблизи пос. Коромка (ныне не существующего) начались еще в конце XIX в. В 1920-е гг. местные археологические объекты обследовались К. М. Поликарповичем. Систематические работы проводились в послевоенное время. Они связаны с именами таких исследователей, как Л. Д. Поболь (1962 г.), В. Ф. Исаенко и И. М. Тихоненков (1965 г.). Первые стационарные раскопки были осуществлены В. Ф. Копытиным в 1972 и 1990 гг. В ходе этих работ на стоянках Коромка 1 (1972 г.) и Коромка 2 (1990 г.) было вскрыто 330 м² культурного слоя. В 2023–2024 гг. на памятнике Коромка 2 под руководством О. В. Вороненко был заложен раскоп площадью 110 м². Полученные материалы относятся к финальному палеолиту – началу мезолита.

В 2025 году при обследовании поймы Днепра в обнажении современного противопожарного рва были обнаружены кремневые орудия труда и лепная керамика. На месте концентрации археологического материала был заложен шурф площадью 24 м² и зафиксирован новый археологический объект – стоянка Коромка 9. В вещевом комплексе доминируют

различные кремневые изделия (580 экз.). Вторую по численности группу находок составляют фрагменты лепных глиняных сосудов эпохи неолита – бронзового века (131 экз.).

Предварительный трасологический анализ выборки кремневых изделий показал, что большинство из них не имеет следов утилизации и представляет собой отходы кремнеобрабатывающего производства (422 экз.). Орудия со следами утилизации отличаются хорошо выраженным износом, что свидетельствует о длительности их использования. Среди них выявлены ножи для обработки мяса (5 экз.), а также скребки (6 экз.) и проколки (4 экз.) для обработки шкур и кож. Деревообрабатывающий инструментарий представлен долотами (2 экз.), скобелями (5 экз.), пилами (1 экз.) и сверлами (2 экз.). Данный комплекс орудий типичен для памятников древних охотников и рыболовов; дальнейшие исследования производственного инвентаря Коромки 9 позволят детализировать особенности хозяйственной деятельности ее обитателей.

Таким образом, судя по предварительным результатам изучения археологического контекста и полученных материалов можно предполагать, что первый этап существования стоянки Коромка 9 относится к мезолитической эпохе, а второй – к позднему неолиту – ранней бронзе. Продолжение раскопок этого памятника и накопление археологического материала позволят уточнить его датирование и культурную принадлежность.

Андрей Лихачев
Дайвинг-центр «Морской Пегас»

Практическое использование фотограмметрии в условиях низкой видимости, низких температур и ограниченного пространства: опыт подледной съемки затопленного поселения на оз. Рыбница

Ключавыя словы: подледная фотограмметрия, подводная археология, ROV, экстремальные условия съемки, гражданская наука.

Фотограмметрия является одним из наиболее эффективных методов фиксации подводных археологических объектов. Однако ее применение в условиях низкой прозрачности воды, мелководья, отрицательных температур и ограниченного пространства долгое время считалось невозможным. В Беларуси большинство затопленных памятников находятся именно в таких условиях, что препятствует их качественной документации.

Объектом исследования является затопленное укрепленное поселение X–XI вв. на оз. Рыбница (Гродненская область). Памятник расположен на мелководье (глубина около 1 м), высота сохранившихся деревянных конструкций достигает 30 см. Летом прозрачность воды не превышает 5–10 см, что делает подводную съемку невозможной. Цель исследования – получение детального 3D-фотоплана затопленного поселения методом подводной фотограмметрии. Для достижения цели требовалось решить следующие задачи: обеспечить съемку в условиях нулевой видимости летом; преодолеть ограничения, связанные с зимним периодом (толщина льда 40 см, рабочее пространство 30 см, низкие температуры); минимизировать взмучивание донных отложений; стабилизировать носитель камер на заданной высоте.

В ходе экспедиции 2025 г. было принято решение проводить съемку в зимний период, когда прозрачность воды возрастает до 1,0 м. Однако зимние условия добавили критические ограничения: толщина льда 40 см, свободное пространство для маневрирования носителя – всего 30 см, низкие температуры, ограничивающие время непрерывной работы электроники. Для решения этих проблем разработаны и апробированы следующие инженерные решения: использование ROV с безлимитным питанием (вместо дайверов); применение мульти-камерного рига на 5 экшн-камер для повышения качества изображения и сокращения времени съемки; создание балластного блока над дроном для обеспечения положительной плавучести, фиксации высоты съемки, минимизации взмучивания и стабилизации; разработка системы управления движением дрона по заданной траектории под льдом; оптимизированный протокол настроек экшн-камер.

В ходе апробации подтверждена принципиальная возможность получения качественного 3D-фотоплана объекта в экстремальных условиях, ранее считавшихся непригодными для подобных работ. Выявлены узкие места, требующие доработки: навигация подо льдом и автоматизация прокладки маршрута. Разработанные решения могут быть применены на других мелководных затопленных памятниках Беларуси.

Иван Спири
Институт истории НАН Беларуси
Андрей Лихачёв
Дайвинг-центр «Морской Пегас»

Подводные археологические исследования на территории Беларуси в 2025 г. (оз. Рыбница, Днепр, Князь-озеро, Припять)

Ключевые слова: *подводная археология, Днепр, Припять, затопленное укрепленное поселение, Князь-озеро.*

Оршанский район.

В 2025 г. в ходе двух экспедиций был точно обследован отрезок р. Днепр от Оршанского городища до деревни Берестеново. Обследование участка реки вдоль Оршанского замка, от замкового рва до устья Оршицы выявило сильную засорённость речного дна, и, как следствие, невозможность методичного его исследования без полной расчистки. Далее был обследован участок реки от дачного посёлка Родник до деревни Берестеново. Целью этих работ было выявление возможных мест переправ через Днепр в ходе средневековых конфликтов, в том числе в местах «перекатов». Какие либо скопления материалов, либо конструкции от мостов, причалов и переправ на данный момент выявлены не были, тем не менее были обнаружены отдельные предметы вооружения – массивный пехотный наконечник копья (рогатина) XV–XVI вв., а также кистень XII–XIII вв. (тип V по А.Н. Кирпичникову).

В конце ноября 2025 г. была получена информации об обнаружении на данном отрезке реки клада византийских монет – скифатов (Алексей I Комнин, годы правления 1081–1118 гг.) в количестве более 200 единиц.

В срочном порядке была организована экспедиция. За несколько дней до выезда в районе был сильный снегопад, а потом оттепель, в результате чего в Днепре образовался локальный паводок. При помощи эжекторной установки удалось обнаружить ещё 7 монет той же чеканки. Найденные монеты – фальшивые. Они могли быть скуплены в Византии как фальшивые и переправляться на наши земли для дальнейшей переплавки и использования в ювелирном производстве, либо, данная партия фальшивых монет была отчеканена где-то в северо-восточной Европе и переправлялась в Византию для реализации.

Озеро Рыбница.

Укрепленное поселение расположено на подводном мысу. Поселение круглой формы (подчинено и ограничено формой мыса) размером около 50 м в диаметре. Окружено двумя рядами городен общей шириной около 10 м.

Комплекс предметов, полученных в ходе предварительных разведочных подводных археологических работ, в целом, уверенно датируется XII–XIII вв., с вероятным заходом в XIV в. Керамический материал представлен горшками типичной для XII–XIII вв. S-видной формы. Также были обнаружены предметы быта и хозяйственные инструменты – 2-х и 3-х зубые остроги и их фрагменты, ножи, пробои, фрагменты кресала, топор, а также тесло. Предметы вооружения представлены боевым топором типа IV по классификации А.Н. Кирпичникова, а также двумя втульчатыми лавролистными наконечниками сулиц. Помимо этого, было обнаружено значительное количество ювелирных изделий.

Все зафиксированные деревянные конструкции носят на себе следы пожара. Площадка поселения была затоплена сразу после его гибели в огне, так как обгоревшая древесина хорошо сохранилась, а значит практически не находилась на открытом воздухе. Таким образом, можно

практически с полной уверенностью говорить о том, что перед нами полностью сохранившийся закрытый археологический комплекс X–XIV вв.

Озеро Червоное (Князь-озеро, Жид-озеро).

Объект исследования – подводная возвышенность диаметром 30–35 м.

Первичный визуальный осмотр выявил наличие деревянных конструкций прямоугольной формы и отдельно лежащих брёвен по всей окружности островка. В ходе обследования дна вокруг острова также были обнаружены несколько фрагментов красного крупноформатного кирпича с примесью крупной дресвы и крупного кирпичного шамота, а также, вероятно, кремневый отщеп. Для определения возраста деревянных конструкций была изъята часть бревна, имеющего на торце следы технологической обработки – замок, представляющий собой достаточно сложную конструкцию «на шипах» - с двумя шипами, один из которых имел вид буквы «Г». Такой способ рубки известен с XVI в. и фиксируется в первую очередь в хозяйственных постройках.

Сергей Торопов
НовГУ им. Ярослава Мудрого

Опыт консервации археологических композитов из культурного слоя Великого Новгорода с использованием дигидрата трегалозы

Ключевые слова: *мокрая археологическая древесина (МАД), консервация, археологические композиты, полиэтиленгликоль (ПЭГ), трегалоза.*

Археологические композиты – изделия из совмещённых материалов – одни из самых сложных объектов для консервации, так как методы, пригодные для одного материала, могут быть губительны для другого. Разборка на части с последующим монтажом возможна не всегда, и реставратору приходится искать компромиссные решения, безопасные для всех компонентов.

В условиях анаэробного слоя Великого Новгорода такие композиты очень часто представлены сочетанием переувлажнённой древесины и чёрного металла (ножи и инструменты с деревянными рукоятками и т. п.). Последние 30 лет основной метод консервации МАД в Новгороде – пропитка высокомолекулярным ПЭГ с последующей сублимационной сушкой. При всех достоинствах метод имеет недостатки: длительность, риск активизации коррозии металла, дорогостоящее оборудование, большой временной разрыв между извлечением предмета и началом консервации. Хранение самих композитов (древесина в воде, железо на границе сред) дополнительно провоцирует коррозию.

Одна из альтернатив – применение трегалозы (невосстанавливающий дисахарид). Методика её использования для переувлажнённой древесины разработана японскими реставраторами в 2010-х гг. [1]. Экспериментально подтверждены ингибирующие свойства трегалозы для чёрного металла [2]. Среди преимуществ: дешевизна, короткое время консервации, отсутствие дорогостоящего оборудования.

В 2025 г. в нашей лаборатории с использованием дигидрата трегалозы законсервировано более 70 железо-деревянных предметов из коллекции Троицкого XVII раскопа. Процесс включал: очистку от поверхностных загрязнений, помещение в 20% водный раствор трегалозы, поэтапное (через 5–7 дн.) повышение концентрации и температуры – до 41% (комнатная), до 58% (50°C), до 72% (70–75°C). Для быстрой кристаллизации и сушки в потоке воздуха использовалась самодельная установка на основе бытового кондиционера. Окончательная сушка – в естественных условиях. Весь процесс занял около 5 недель. На деревянных деталях – визуально нет усадки и трещин.

Завершающий этап (продолжается в настоящее время) включает: удаление излишков кристаллизовавшейся трегалозы с поверхности древесины, склейку фрагментов и мастиковку трещин (при необходимости), расчистку, дополнительное ингибирование и консервацию металлических деталей. Наблюдение за предметами после консервации в обычных условиях с

сезонными перепадами влажности и температуры в течение нескольких месяцев не выявило негативных изменений их состояния.

Считаем, что метод консервации с использованием трегалозы может активно применяться для мокрой археологической древесины и железо-деревянных композитов – как в стационарных мастерских, так и в полевых камеральных лабораториях.

Литература

1. Imazu, S. *The rapid trehalose conservation method for archaeological waterlogged wood and lacquerware* / S. Imazu, K. Ito, H. Fujita, A. Morgos // *Proceedings of the 12th ICOM-CC Group on Wet Organic Archaeological Materials Conference Istanbul 2013* / ed.: T. Grant, C. Cook. – Istanbul : ICOM-CC, 2013. – P. 111–117. – URL: <https://www.icom-cc-publications-online.org/4750/The-rapid-trehalose-conservation-method-for-archaeological-waterlogged-wood-and-lacquerware> (дата обращения: 03.04.2026).

2. Ito, K. *The Conservation Treatment of Wood-Iron Composite Objects Excavated from Under the Sea Using the Trehalose Method: Study on Stabilization of Iron after Conservation Treatment* / K. Ito, T. Matsui, A. Miyake, S. Imazu // *Proceedings of the 14th ICOM-CC Wet Organic Archaeological Materials Working Group Interim Meeting, Portsmouth 2019*. – [S. l.] : ICOM-CC, 2019. – P. 266–274. – URL: <http://www.icom-cc-publications-online.org/4651/The-Conservation-Treatment-of-Wood-Iron-Composite-Objects-Excavated-from-Under-the-Sea-Using-the-Trehalose-Method--Study-on-Stabilization-of-Iron-after-Conservation-Treatment> (дата обращения: 03.04.2026).

Вероника Сысоева

Институт истории НАН Беларуси

Консервация археологического артефакта из железа и исследование сопутствующих палеоботанических остатков

Ключевые слова: реставрация, археология, железо, палеоботаника.

Введение. Предметы из железа, находимые при раскопках, при залегании в земле всегда покрыты слоем окислов. Сущность консервации заключается в длительном сохранении металлических предметов от порчи и изменения. Ее главным принципом является минимальное вмешательство, обратимость и устойчивость.

Описание предмета исследования: Изделие из железа, найденное на городище Менка в 2025 году. Размеры: 12*3 см. Предмет покрыт почвенно-полевыми загрязнениями, частично минерализован, поверхность предмета неровная. Цвет загрязнений серо-коричневый. Предположительно третья стадия сохранности железа [1, с. 24]. Вдоль предмета имеется трещина 11 см. Предположительно в верхней части артефакта скол. В нижней части имеется отверстие под древко.

Цель исследования:

Ввести в научный оборот результаты комплексной консервации артефакта из железа, включая уникальную палеоботаническую находку.

Задачи исследования:

1. Консервация предмета.
2. Идентификация зерен пшеницы.

Согласно применяемой в Институте истории НАН Беларуси методике консервационных работ были проведены мероприятия, указанные ниже [2, с. 543]. Первичная очистка, то есть механическое удаление коррозионных наслоений с использованием щетинных кистей и изопропанола, а также скальпелей и гравера. На этом этапе были обнаружены остатки деревянного древка и палеоботанические образцы зерен. Для предотвращения активной коррозии был использован метод обработки в щелочном растворе сульфита натрия продолжительностью 45 минут. Применялся состав с концентрациями ($c(\text{Na}_2\text{SO}_3) = 0,5$ моль/л; $c(\text{NaOH}) = 0,5$ моль/л). После этого этапа предмет был промыт в ультразвуковой ванне с дистиллированной водой в 10 циклов по 10 минут каждый. В перерывах между циклами производилось дополнительное очищение щетками. Предмет прошел сушку. Тестирование во влажной камере в течение двух суток не показало признаков активной коррозии. Предмет был ингибирован 5% раствором танина и законсервирован 5% раствором Паралоида Б72.

После микроскопических исследований в Институте экспериментальной ботаники имени В. Ф. Купревича НАН Беларуси палеоботанические образцы были определены как пшеница и мышинный горошек¹.

Консервация предмета обеспечила его стабильное состояние и сохранность в будущем. Обнаруженные зерна подтверждают, что на территории городища выращивалась пшеница, являющаяся элитной сельскохозяйственной культурой. Сам же предмет, следует расценивать, в качестве фрагмента сельскохозяйственного инструмента.

Литература

1. Буришева, С. Г. Реставрация археологических и этнографических предметов из железа / С. Г. Буришева. – Казань : КФУ, 2019. – 88 с.

2. Костюкевич, А. В. Опыт стабилизации и консервации археологических находок из железа из собрания Института истории НАН Беларуси / А. В. Костюкевич // Вестник Кемеровского государственного университета. – 2022. – Т. 24, № 5. – С. 541–548.

Александр Шатило
Институт истории НАН Беларуси

Специфика реставрации изделий из керамики: опыт отдела научной консервации археологических артефактов Института истории НАН Беларуси

Ключевые слова: реставрация, археология, керамика.

В фондах Института истории НАН Беларуси хранится большое количество фрагментированных керамических изделий. Ввиду ежегодных археологических исследований по всей Беларуси, их количество круглогодично растёт, и, как следствие, нуждается в реставрационных мероприятиях.

В некоторых источниках можно встретить деление реставрации на два вида – научную и музейную. Научная предполагает полное изучение объекта и максимальное сохранение внешнего вида без существенных восполнений утрат, если они не являются необходимыми для укрепления объекта. Музейная предполагает возвращение объекту вида максимально приближенного к изначальному.

Как в первом, так и во втором случае важно понимание технологий и «поведения» материала, а также возможных изменений в процессе бытования предмета и археологизации, поскольку эти знания могут помочь не только лучше понять и глубже изучить объект, но и восстановить первоначальный облик.

Возьмем для примера абстрактный кувшин, изготовленный на гончарном круге. Только основное тело будет симметричным относительно оси вращения, носик же и ручка добавляются уже после формирования основной формы и при вытягивании носика или прикреплении ручки могут быть деформированы венчик или тулово сосуда. Глина остается пластичной до конца процесса сушки и соответственно может деформироваться из-за обычной человеческой неосторожности.

Хорошим примером являются тарелка и сосуд с ручкой переданные на реставрацию из Витебского областного краеведческого музея (КП 28105/2 и КП 2805/4), являющиеся хорошей иллюстрацией данной ситуации. Например, сосуд, выполненный на круге, имеет сильную деформацию по венчику в месте соединения с ручкой, что скорее всего произошло на этапе, когда ручку присоединяли к венчику, и, поскольку толщина глины в районе венчика менее 0,5 см хватило небольшого давления чтобы деформировать венчик навсегда. Тарелка же имеет прекрасное плоское круглое дно, но деформированный венчик овальной формы, при этом не плоский, а имеющий два возвышения с уплощенных сторон и два понижения с вытянутых сторон. Невозможно сказать, насколько эта деформация была намеренно сделана мастером, а насколько явилась следствием случайного сжатия ещё влажной тарелки. Поскольку утрачена

¹ Автор выражает благодарность сотрудникам Лебедько В. Н. и Савчуку С. С. за определение семян растений.

четверть венчика, а по оставшимся трем четвертым мы явно видим какая именно деформация произошла, мы можем быть абсолютно уверены при восполнении утраченного фрагмента что форма этой деформации именно такая.

С керамикой можно проверить насколько та или иная деформация возможна и насколько она соответствует поведению материала, моделируя ситуацию на пластилине.

В процессе научной консервации керамических изделий крайне важно понимать все тонкости процессов и материалов поскольку это может много рассказать о изготовлении, бытовании, археологизации и помочь восстановить первоначальный вид объекта.

Илья Ковалёв
Институт истории НАН Беларуси

Первичная очистка археологических артефактов из железа

Ключевые слова: археология, металл, реставрация.

Археологические исследования, круглогодично проводимые на территории Беларуси, дают большое количество находок из железа. Это предметы вооружения, орудия труда, изделия бытового назначения и детали костюма. Их реставрация необходима, поскольку металл активно окисляется после извлечения из погребённых условий, тем самым нарушая хрупкое равновесие, которого предметы достигают в почве. При взаимодействии с кислородом процесс окисления стремительно ускоряется, что приводит к активной коррозии, порче, и, в ряде случаев, к утрате находок.

В текущем году работа по первичной очистке велась над партией железных изделий, полученных в ходе исследований археологического комплекса на р. Менке, проводимых А. В. Войтеховичем. Было очищено тридцать предметов, в том числе, наконечники стрел, фрагменты сельскохозяйственных орудий, ножи и элементы костюма.

Основной задачей научной консервации железных изделий является их стабилизация, однако она невозможна без первичной очистки предметов.

В случае первичной очистки необходимо обязательное удаление почвенно-пылевых загрязнений, так как остатки почвы способны абсорбировать влагу из воздуха, что впоследствии запускает процесс активной коррозии. Здесь нужно особо оговорить, что мытьё железных находок в воде в полевых условиях категорически недопустимо, т. к. нет условий для адекватной просушки изделий. Контакт с водой запускает стремительный процесс активной коррозии, что может привести к полной утрате предмета.

Первичная очистка может быть сухой и влажной. Влажная производится при помощи кистей и этанола. Кисти не травмируют первичную минеральную корку и при этом эффективно удаляют почвенно-пылевые загрязнения, а этанол размачивает и смывает слой загрязнений. Кисть слегка смачивается в этаноле и мягкими, метущими движениями загрязнения удаляются с объекта. Важно не нажимать на кисть, дабы избежать повреждения объекта, крошения, отслоения, и действительно сметать размытый слой с объекта.

Сухая очистка производится с помощью скальпелей, при большой толщине и плотности вторичной минеральной корки. Поскольку скальпель может повредить первичную минеральную корку важно аккуратно небольшими движениями четко контролируя силу нажима расчищать слой. После механической расчистки, когда уже есть опасность задеть оригинальную поверхность, прибегают к влажной очистке.

Пренебрежение этапом очистки при реставрации металла приводит к эффекту «ледника»: новое защитное покрытие держится 1–2 сезона, после чего под ним активизируется скрытая коррозия, разрушающая металл быстрее, чем если бы он оставался не реставрированным. Таким образом, очистка – это не подготовительный этап, а один из главнейших консервационных процессов, определяющий долговечность объекта.

Новые данные о славянской колонизации Могилёвского Поднепровья

Ключевые слова: славяне, колонизация, кремации.

Археологические исследования последних десятилетий подтвердили, что первой достоверно славянской культурой является пражская (IV–VII вв.), наиболее ранние памятники которой фиксируются в белорусском Полесье. Большинство исследователей отождествляют её носителей со склавенами.

К V в. на восток от ареала пражских древностей, в том числе на территории Восточной Беларуси, оформляется родственная колочинская культура. Её носители стали первым славянским населением Восточной Беларуси. Гибель колочинских поселений в Поднепровье связывается с аварским походом 602 г., что подтверждается археологическими и естественно-научными данными [2, с. 27–29].

Период 2 пол. VII/VIII – IX вв. археологически в регионе не фиксируется. Всё указывает на то, что аварский погром обрывает развитие славянских древностей третьей четверти на территории Могилёвского Поднепровья вплоть до X столетия – времени распространения курганных некрополей и синхронных им поселений.

Хронологически наиболее ранними подкурганскими захоронениями являются кремации. На территории Могилёвского Поднепровья выделяются три их вида: ниже уровня горизонта, на его уровне и выше него.

Первый вид (ниже уровня горизонта) является самым малочисленным (8,71% от всех подкурганских кремаций). Сопровождающий материал крайне беден, сосуды лепные, часто архаичных форм.

Второй вид (кремации на уровне горизонта) составляет 32,6%. Артефакты датируются второй половиной X – XI вв. В данном виде появляется новый элемент – деревянный ящик.

Третий вид (захоронения кальцинированных костей выше уровня горизонта) количественно доминирует (58,69%). Датирующий материал указывает на распространение этого вида во второй половине X в. Отмечается увеличение встречаемости деревянных ящиков, а также начало практики помещения кальцинированных костей в урны (могильник Арава Круглянского р-на). Аналогичное коллективное захоронение обнаружено в 2023 г. при исследовании могильника-II Озёры (Круглянский р-н), что свидетельствует о единой культурной традиции.

Ближайшие аналоги элементов погребальной обрядности и урн чётко прослеживаются в курганах Боршевской и Роменской культурах. Всего нами выделено 10 элементов погребальной обрядности этих культур, которые фиксируются на территории Могилёвского Поднепровья [1, с. 79-91]. Следует полагать, что данная инфильтрация, связана с возросшей опасностью от племён печенегов.

Литература

1. Авласович, А. М. Дополнительные элементы погребального обряда кремации на территории Могилёвского Поднепровья (по материалам курганных некрополей) / А. М. Авласович // Вестник Могилёвского государственного университета имени А.А.Кулешова. Серия А. Гуманитарные науки (история, философия, филология). – 2021. – №2(58). – С. 79–91.

2. Марзалюк, І. А. Гарадзішча Змяёўка (Пелагееўскае гарадзішча) у Магілёве. Археалагічнае даследаванне / І. А. Марзалюк, Я. Р. Рыер. – Магілёў: МДУ імя А.А. Куляшова, 2010. – 68 с.

**Археалагічныя даследаванні ў гістарычным цэнтры г. Валожына ў 2024 годзе
(да характарыстыкі аб'екта з падмуркам кафлянай печы). Папярэдняе паведамленне**

Ключавыя словы: *археалагічныя даследаванні, падмурак печы, кафля тэракотаваая, кафля зялёнапаліваная, румпа.*

Археалагічныя даследаванні на аб'екце “Рэканструкцыя цэнтральнай часткі г. Валожына” праводзіліся ў 2024 г. у зоне гістарычнай забудовы пачатку XIX ст. Падчас археалагічных даследаванняў (нагляд, шурфоўка) быў выяўлены шырокі асартымент знаходак: фрагменты керамікі і арнаментаванай кафлі, румпы, фрагменты шклянога посуду, аконнае шкло, нумізматычны матэрыял, косткі жывел і інш. Найбольш цікавы аб'ект быў выяўлены ў шурфе 2, які магчыма атаясаміць з фрагментам падмурка кафлянай печы перыяду Новага часу.

Шурф памерамі 2x2 м размяшчаўся на паўднёвы захад ад касцёла Святога Юзафа (1816). Першыя фрагменты кафлі былі выяўлены ўжо на глыбіні 0,6 м ад дзённай паверхні, а ў паўднёва-заходнім і паўночна-ўсходнім кутах і ў цэнтры з'явіліся першыя абрысы валуноў вялікіх памераў. На глыбіні 1,3–1,4 м, у напрамку з паўднёва-заходняга да паўночна-ўсходняга кута, выразнай лініяй зафіксаваны падмурак, складзены з буйных валуноў і замацаваных вапнай. Сам падмурак печы (валунная кладка) фіксуецца ў паўднёва-заходнім куце шурфа, дзе на глыбіні 1,8 м цалкам адкрыта яго стужка. Вакол знойдзена вялікая колькасць бітай арнантавай тэракотавай і зялёнапаліванай кафлі, фрагментаў румпаў (больш за 360 адзінак). Асноўныя сюжэты на кафле – гэта выява букета (кветкі) ў вазе і раслінны. Згодна шматлікім аналогіям такая кафля датуецца XVI–XVII стст. На адным з фрагментаў маецца вялікая літара “W”. Можна меркаваць, што гэта выява герба роду Гаштольдаў “Абданк”, прадстаўнікі якога некалькі пакаленняў валодалі мястэчкам (1506–1542 гг.). Падобны элемент размешчан на сучасным гербе горада Валожына. Таксама нельга выключыць, што гэта манаграма першай літары імя Уладзіслава Дэнгофа (Władysław Denhoff), якому мястэчка Валожын належыла з 1681 па 1683 гг. Акрамя таго, сярод фрагментаў кафлі ў развале печы выяўлен солід (шылінг) Жыгімонта III Вазы (1609).

Такім чынам, рэшткі кафлянай печы лакалізуюць адну з жылых пабудов Валожына, якая размяшчалася ў яго гістарычным цэнтры. Для ўдакладнення атрыманай інфармацыі пажадана працягнуць археалагічныя даследаванні як выяўленага аб'екта, так і тэрыторыі побач, на якой захаваліся культурныя напластаванні XVI–XVIII стст.

Элона Ляшкевич
Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Исследования городища Банцеровщина в 2025 году

Ключевые слова: *городища, железный век, третья четверть I тысячелетия.*

Городище Банцеровщина относится к наиболее известным памятникам белорусской археологии, однако его состояние оставляет желать лучшего. Древнее поселение находится на берегу водохранилища Дрозды, в округе Минска и сегодня его площадка плотно застроена. Здесь на 15 сотках расположены два жилых дома, принадлежащие шести собственникам, три хозпостройки, парковки для машин, металлическая теплица, кроме того везде проложены коммуникации и ведется благоустройство. В результате интенсивной хозяйственной деятельности культурный слой городища претерпел сильные изменения.

Археологические работы 2025 г. стали продолжением изысканий 2023 г., направленных на спасение немногочисленных уцелевших от антропогенного воздействия участков. Один из них расположен на северо-восточном склоне городища. На расстоянии около 10 м от площадки, возле въездной дороги, был заложен шурф 2 x 2 м, достигавший в восточном углу глубины 3,1 м. Заполнением являлась перемешанная в результате перекопа рыхлая гумусированная супесь, насыщенная по всей толще мусором второй половины XX в. Данный участок являлся частью рва, засыпанного дачниками при сносе одного из валов. находки лепной керамики железного века и

раннего средневековья немногочислены и сильно измельчены, за исключением нижней части горшка культуры штрихованной керамики. Помимо этого, выявлены фрагмент пряслица, железная посоховидная булава, железная цепь, бронзовая треугольная трехволотная подвеска.

В юго-западной части площадки (в убранной от урожая теплице) был заложен шурф 8 кв. м. Культурный слой однородный, представлен темной супесью, мощностью от 0,4 до 0,8 м, перекопанной на глубину 0,6 м. Найдена керамика культуры штрихованной керамики и банцеровской культуры, глиняные пряслица, в том числе орнаментированные, бронзовая подвеска, фрагмент бронзового пластинчатого браслета, свинцово-оловянные бляшки, звенья железной цепи, серп, нож.

Таким образом, в результате работ 2025 г. ассортимент индивидуальных находок пополнился новыми категориями (подвески, железные цепи, бляшки), которые позволяют расширить верхние и нижние хронологические границы городища.

Марья Ткачова, Аляксандр Вашанаў
Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Вынікі археалагічных даследаванняў у зонах новабудоўляў у Светлагорскім і Акцябрскім раёнах Гомельскай вобласці ў 2025 годзе

Ключавыя словы: помнік археалогіі, каменны век, жалезны век, сярэднявек, Палессе, Бярэзіна.

У 2025 г., у рамках дамоў з НГДУ “Рэчыцанафта” РУП “Вытворчае аб’яднанне “Беларуснафта”, былі праведзены археалагічныя даследаванні ў зонах новабудоўляў на тэрыторыі Светлагорскага і Акцябрскага раёнаў Гомельскай вобласці.

Мэтай даследаванняў было выяўленне не ўлічаных помнікаў археалогіі, вывучэнне наяўнасці, характару і асаблівасцяў культурнага пласта на месцы запланаваных будаўнічых работ.

У Светлагорскім раёне даследаванні праводзіліся на трох участках.

На першым, які прыпадаў на зону будаўніцтва свідравіны № 131 Мармовіцкага нафтавага радовішча, быў выяўлены новы помнік археалогіі каля в. Віша. Паверхневыя зборы на невялікім пагорку ў левабярэжжы р. Віша, на ўсход ад вёскі, дазволілі атрымаць тры фрагменты кругавой керамікі (1 сценка і 2 прыдонныя часткі пасудзіны) і фрагменты гільзы часоў Другой сусветнай вайны.

Другі ўчастак прыпадае на паўночна ўсходні край Светлагорскага раёна, дзе даследаванні праводзіліся ў правабярэжжы р. Свездзь (правы прыток р. Бярэзіна), у межах Гомельскага Палесся.

Пры абследаванні тэрыторыі будучага ўладкавання эксплуатацыйнай свідравіны № 323 Асташкавіцкага нафтавага радовішча на ўзараным полі на ўсход ад паўночнага ўскрайку в. Чкалава (былая в. Какуевічы), выяўлены новы помнік археалогіі. Сярод археалагічных знаходак: фрагменты сценкі ляпной керамікі; крамянёвы адшчэп; 3 фрагменты венцаў кругавой керамікі; 16 фрагментаў сценак кругавой керамікі (1 фрагмент – з палівай рудога колеру па ўнутранаму боку; 3 фрагменты – арнаментаваныя прамымі лініямі); фрагмент донца кругавой керамікі з палівай рудога колеру, фрагмент тачыльнага каменю; фрагмент парцэлянавага вырабу. Культурны слой прадстаўлены глебай карычневага колеру. Помнік мае шырокую храналогію (каменны – бронзавы вякі, другая палова XIX – пачатак XX ст.).

Правядзенне шурфоўкі перад будаўніцтвам разведаных свідравін № 333, 332, 334, 331 і эксплуатацыйных свідравін № 339, 338, 343 Асташкавіцкага нафтавага радовішча дазволіла выявіць ў лесе перапалены фрагмент адшчэпа каменнага – бронзавага веку. Месцазнаходжанне размешчана на поўначы ад паўночнага ўскрайку в. Чкалава.

Трэці ўчастак знаходзіцца на паўночным захадзе ад в. Прудок у зоне будаўніцтва свідравін № 65, 62, 61 Судовіцкага нафтавага радовішча ў ніжнім цячэнні р. Чырка (правы прыток р. Бярэзіна). Падчас паверхневых збораў быў выяўлены археалагічны матэрыял на паўночным

ускрайку в. Прудок. Помнік можна шырока датаваць каменным – бронзавым вякамі, першай паловай I тыс. н. э., познім сярэдневякоўем – новым часам.

На тэрыторыі Акцябрскага раёна даследаванні праводзіліся на двух участках у межах уладкавання свідравін № 124 і 125 Вішанскага нафтавага радовішча. Абследавалася тэрыторыя ў міжрэччы рр. Трэмя і Ветка (правабярэжжа р. Прыпяць) (паміж а.г. Любань і в. Падветка) і ў левабярэжжы р. Трэмя (левы прыток р. Прыпяць) каля в. Мікуль-Гарадок). Было выяўлена тры месцазнаходжанні археалагічнага матэрыялу: адно размешчана на паўночным захадзе ад в. Мікуль-Гарадок (фрагмент венца і 2 фрагменты сценак кругавой керамікі XIX – пачатку XX ст.); два – на паўночным захадзе ад а.г. Любань (7 фрагментаў кругавой керамікі XIX – пачатку XX ст.).

Такім чынам, падчас археалагічных даследаванняў у зонах новабудоўляў у Светлагорскім і Акцябрскім раёнам Гомельскай вобласці было знойдзена сем новых помнікаў археалогіі.

Аляксандр Кунаш, Валянціна Віннікава
Інстытут гісторыі НАН Беларусі

Выратавальныя археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Свята-Успенскага Жыровіцкага манастыра ў 2025 г.

***Ключавыя словы:** Жыровіцкі Свята-Успенскі манастыр, архітэктурная археалогія, антрапалогія, грэка-каталіцкі абразок.*

Згодна з Дамовай № 2/25 ад 11.03.2025 г. паміж ДНУ «Інстытут гісторыі НАН Беларусі» (Выканаўца) і Упраўленнем капітальнага будаўніцтва Гродзенскага аблвыканкама (Заказчык) на працягу мая – кастрычніка 2025 г. праводзіліся археалагічныя даследаванні (археалагічны нагляд) у зоне земляных работ на аб'екце «Рэканструкцыя Георгіевскай царквы Свята-Успенскага Жыровіцкага манастыра».

Земляныя работы былі звязаны з правядзеннем рэканструкцыі Свята-Георгіеўскай царквы Свята-Успенскага Жыровіцкага манастыра XVII–XIX стст., які ўнесены ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь пад шыфрам 411Г000537. Неабходнасць правядзення археалагічных работ тлумачыцца дзеяннем нормаў заканадаўства Рэспублікі Беларусь у галіне аховы гісторыка-культурнай і археалагічнай спадчыны. Трэба адзначыць, што археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Свята-Георгіеўскай царквы раней не праводзіліся.

Свята-Георгіеўская царква размешчана на паўночнай ускраіне аг. Жыровічы, на могілках. Яна была пабудавана ў канцы XVIII ст. з дрэва і з'яўляецца помнікам народнага дойлідства з рысамі барока. Царква ўяўляе сабой аднарубны, прамавугольны ў плане храм з 5-гранным апсідным прырубам, арыентаваным на захад.

У 2025 г. археалагічныя даследаванні ажыццяўляліся падчас распрацоўкі траншэй № 1–2 – ва ўнутранай прасторы храма з мэтай адбудовы сцяны прытворна, № 3 – вакол храма з мэтай пабудовы каменнай адмошкі, № 4 – распрацоўвалася ад увахода ў царкву да цаглянай брамы могілак з мэтай пракладкі сілавых сетак і пабудовы каменнай дарожкі, а таксама шурф-1 – каля ўсходняй сцяны храма з мэтай будаўніцтва калодзежа сілавых сетак.

Праведзеныя работы дазволілі выявіць архітэктурныя асаблівасці храма, асобныя чалавечыя парэшткі, а таксама 150 археалагічных артэфактаў, якія датуюцца ў межах XVIII – першай паловы XX ст.

Антрапалагічнае заключэнне, якое было праведзена Віннікавай В. Я., дазволіла зрабіць вынік аб наяўнасці ў атрыманай выбарцы да 28 індывідаў. Сярод іх удалося вызначыць 3 мужчынскіх індывіда, 1 жаночы, 17 дзіцячых, 2 падлетка і 5 дарослых (палавая прыналежнасць якіх не вызначальна).

Калекцыя археалагічных артэфактаў налічвае 150 экз.: вырабы з гліны XVIII–XIX стст. (фрагменты керамічнага посуду, пліткі падлогі), вырабы з шкла XVIII ст. (фрагменты шкляных пасудзін, аконнага шкла), вырабы з жалеза XIX – пач. XX ст. (скаба для мацавання, цвікі, нажніцы

для свечак), вырабы з каляровага металу XVIII – пач. XX ст. (пярсцёнак, накладка, гузікі, рукаятка сталовага прыбора), нумізматычныя матэрыялы XVII–XX стст., кулева-гільзавы матэрыял XIX–XX стст., крамянёвы інвентар (каменны век).

Асобна вылучаюцца артэфакты, якія звязаны з хрысціянскай металапластыкай: грэка-каталіцкі абразок XVIII ст., 8-мі канцовы крыж на Евангелле XIX – пач. XX ст., фрагмент Распяцця XIX – пач. XX ст.

Трэба адзначыць, што дадзеная тэрыторыя, пры далейшым яе засваенні (забудова, інжынерныя камунікацыі, транспартная сетка і г.д.), з’яўляецца даволі перспектыўнай для далейшага археалагічнага вывучэння.

Софія Донцова
Институт истории НАН Беларуси

Металлические браслеты из детских и подростковых погребений X–XII вв. на территории Беларуси

Ключевые слова: браслеты, наручные украшения, курганы, Средневековье.

В период Средневековья ребенок уже с ранних лет был интегрирован в хозяйственные, социальные, имущественные и пр. отношения. Ряд исследователей считают, что брачный возраст для девочек мог наступать в 12 лет, что в дальнейшем символизировало переход в статус невесты/жены и отражалось в украшениях, в том числе и наручных. Следовательно, именно ряд маркёров (одежда, украшения и пр.), отражал переход девочек из одной возрастной группы в другую, со своими новыми обязанностями и функциями.

При изучении полевой отчетной документации по исследованию могильников X–XII вв. было зафиксировано 20 детских погребений (в расчёт брались возрастные показатели от 1,5 года до 18 лет), в инвентарь которых входили наручные украшения. В 15 случаях имеется указание на пол и возраст, в 12 случаях имеется указание на расположение браслетов на руках. Наибольшее количество погребений зафиксировано в северо-западной части Беларуси (Браславский район Витебской области – 5 погребений и Мядельский район Минской области – 4 погребения).

Выявленные браслеты представлены следующими типами: проволочные, витые, ложновитые, узкомассивные, пластинчатые, зооморфные. Присутствует вариативность оформления концов для каждого типа: разомкнутые, заходящие, завязанные, тупоконечные.

Что касается вопросов ношения браслетов, то только на одной руке браслеты были зафиксированы в 58,3 % случаев (7 погребений), причем статистика ношения на левой/правой руке практически одинакова, явного предпочтения левой/правой руки нет: 25,0 % (3 погребения) к 33,3 % (4 погребения) соответственно, симметричное ношение браслетов встречается в 33,3 % (4 погребения), ассиметричное ношение встречено только в единичном случае. Чаще всего браслеты располагались на запястье, реже в области локтя, но также в единичных случаях встречается вариант ношения на середине предплечья. На примере погребения 2 из кургана № 10 (№ 18 по А. Н. Лявданскому) из курганной группы V Заславского могильника и можно заметить, что браслеты могли носиться и в несколько «ярусов» [1, л. 12].

Можно отметить существование определенной возрастной закономерности: в захоронениях детей до 5–6 лет браслеты единичны, в захоронениях детей в возрасте 7–12 лет прослеживается тенденция к ношению нескольких браслетов (двух и более), фиксируются более разнообразные и сложные формы ювелирных изделий, чаще встречаются зооморфные браслеты.

Наиболее богатый комплекс металлических наручных украшений встречен в погребении девочки 11–12 лет (курганый могильник Укля, Витебская область (курган № 2)), на каждой руке было по два браслета: пластинчатому и витому, что, возможно, отражало собой свадебный или обрядовый ритуальный наряд [2, л. 7]. Симметричность ношения браслетов и увеличение их количества на руках у девочек 7–12 лет может быть определённым индикатором, который отражает переход во «взрослость».

Таким образом, металлические украшения рук, в частности браслеты, могут являться не только хронологическим или культурным маркером, а также отражать возрастную и социально-статусную функцию.

Источники

1. Заяц, Ю. А. Отчет о полевых исследованиях в 1978 г. / ЦНА НАН Беларуси. ФАНД. Вон. 1. – Арх. № 582.
2. Дучиц, Л. В. Отчет о полевых археологических исследованиях на территории северо-западной Белоруссии в 1987 году / ЦНА НАН Беларуси. ФАНД. Вон. 1. – Арх. № 999.

Дарья Логвинова
Институт истории НАН Беларуси

**Курганный могильник у д. Старая Шараевщина Бобруйского района:
описание материалов раскопок В. З. Завитневича 1892 г.**

Ключевые слова: курганный могильник, украшения, височные кольца, бусы.

Курганный могильник у д. Старая Шараевщина Бобруйского района Могилевской области расположен на левом берегу безымянного ручья, протекающего южнее деревни, в 0,4 км севернее названного населенного пункта, в 0,2 км западнее дороги в д. Химы, в кустарнике. Местное название «Французские могилы» [3, с. 96].

В 1892 г. В. З. Завитневич обследовал данный могильник, который на тот момент насчитывал тридцать насыпей, из которых им было исследовано 9. В трех погребениях были зафиксированы элементы женского костюма. Ранее эти материалы не вводились в научный оборот в систематизированном виде, что восполняет пробел в источниковой базе по средневековым древностям региона.

Курган №225 (нумерация исследователя). В состав погребального костюма входило ожерелье из 3 золотостеклянных и одной серебростеклянной, одной сердоликовой и одной стеклянной зеленого цвета бусины [2, л. 34–35].

Курган №226. Из украшений были обнаружены 3 ед. трехбусинные узелковые и проволочные перстнеобразные (минимум 3 ед.) височные кольца. Бусы представлены 5 экз.: 3 золотостеклянные и 2 из композиции [2, л. 35]. По интерпретации исследователя бусины из т.н. «композиции» представляют собой изделия из сплава, который отличается от других встреченных бусин. Чаще всего это бусины желтого цвета плохого качества, из-за чего в погребениях фиксировались лишь их остатки. Подобные же бусины в других случаях могли быть орнаментированы и отличались красочностью [1, с. 153].

Анатомический порядок костей был нарушен, поэтому первоначальное расположение элементов погребального инвентаря может отличаться от первоначального. Так, головные украшения типично фиксировались у височных долей черепа, а бусы у ног умершей [2, л. 35].

Курган №230. Здесь, как и в предыдущих погребениях, в состав погребального костюма входили бусы. Они представлены экземплярами желтого цвета, которые практически все не сохранились (вероятно, из «композиции»). На фаланге пальца – «обычное колечко», вероятно, проволочный перстень с заходящими концами [2, л. 35].

На основе представленного материала следует заключить, что набор украшений из исследованных курганов является типичным для дреговичских древностей XI – начала XII в. [4, с. 146]. Височные кольца (трехбусинные узелковые и проволочные перстнеобразные), перстни, бусы из стекла, сердолика и из некачественного сплава («композиции») не являются редкими и широко распространены в курганных могильниках Древней Руси.

Литература и источники

1. Завитневич, В. З. Археологическія розысканія в бассейнѣ рѣки Березины / В. З. Завитневич // Отчет Императорской Археологической комиссіи за 1892 годъ. – СПб., 1894. – С. 124–153.
2. Завитневич, В. З. О раскопкахъ В.З. Завитневича въ Бобруйскомъ уѣздѣ Могилевской губ. / В. З. Завитневич // Научный архив ИИМК РАН. – Ф. 1. Оп. 1. Д. 69. – 115 л.
3. Копытин, В. Ф. Археологические памятники Бобруйского района Могилевской области / В. Ф. Копытин. – Могилев, 2001. – 147 с.
4. Риер, Я. Г. Сельское общество Могилевского Поднепровья X – XIII вв. По археологическим данным / Я. Г. Риер. – Могилев, 2010. – 176 с.

ЗМЕСТ

ПРАГРАМА КАНФЕРЭНЦЫІ.....	4
<i>Вадим Лакиза.</i> Археология в Институте истории НАН Беларуси в 2025 году: важнейшие результаты и новые задачи.....	18
<i>Андрэй Мяцельскі.</i> Археалагічныя даследаванні Нясвіжскага замка ў 2001–2011 гг.	21
<i>Марія Медведева.</i> Документы о древностях и памятниках Несвижа в материалах Императорской археологической комиссии и Московского археологического общества.....	22
<i>Андрей Войтехович.</i> Исследования археологического комплекса на р. Менка в 2025 г.	23
<i>Аляксандр Башкоў, Віталь Піліповіч.</i> Папярэднія вынікі археалагічных даследаванняў у Ружанскай рэзідэнцыі Сапегаў у 2025 г.	23
<i>Максім Чарняўскі, Сяргей Ліневіч, Святлана Велент-Шчэрбач.</i> Даследаванні на тэрыторыі Паўночнай Беларусі ў 2025 г.	24
<i>Айнур Тузбеков, Альберт Ахатов.</i> «Кладоискательство» на Урале: разработка комплексных методов противодействия разрушению объектов археологического наследия	25
<i>Елена Торопова, Кирилл Самойлов, Сергей Торопов, Татьяна Карпова, Трофим Миненко.</i> Новые данные о топографии Старой Руссы по результатам исследований 2025 года.....	26
<i>Иван Спириин, Павел Кенько.</i> Научные археологические исследования в г. Заславль в 2025 году.	27
<i>Лариса Воротинская, Александр Дробушевский.</i> Исследования Южно-Белорусской экспедиции на зарубинецком могильнике Горошков в 2025 году	27
<i>Аляксандр Вашанаў, Марыя Ткачова, Уладзіслаў Крашынскі, Аляксандр Каліна, Андрэй Вашкоў.</i> Археалагічныя даследаванні на помніку ранняга палеаліту Агова 1 у 2025 г.	28
<i>Паліна Курловіч, Алеся Зыль, Анастасія Нікітка, Глеб Панкевіч.</i> Вынікі даследаванняў археалагічнага комплексу Рэчкі ў 2025 годзе.....	29
<i>Віталь Піліповіч, Аляксандр Башкоў.</i> Археалагічныя даследаванні на Кобрынскім умацаванні Брэсцкай крэпасці ў 2025 годзе.....	30
<i>Дмитрий Линденков, Екатерина Иванова-Праля.</i> Предварительные результаты археологических исследований на территории детинца и окольного города (места) Гомеля в 2025–2026 годах	30
<i>Дмитрий Портнов.</i> Городище Монтатишки Сморгонского района: результаты полевых исследований 2025 года.....	31
<i>Роман Галынский.</i> Многослойный памятник на южной окраине д. Лазаревичи Быховского района	32
<i>Аляксандр Гаршкоў.</i> Папярэднія вынікі даследаванняў помніка Кавальцы 1 (Гродзенскі раён) у 2025 г.	33
<i>Дмитрий Линденков, Екатерина Иванова-Праля, Владислав Везарко, Валентина Винникова.</i> Грунтовые захоронения на территории окольного города (места) Гомеля из материалов археологических исследований в 2025–2026 годах (предварительное сообщение).....	34
<i>Наталья Почобут.</i> Охранные археологические исследования в Гродно на ул. Замковая в 2025 году	35
<i>Сокур Сергей.</i> Результаты археологических разведок в Оршанском районе в 2025 г.	36
<i>Аляксандр Вашанаў, Марыя Ткачова, Вадзім Шадыра, Ксенія Маеўская, Валянціна Віннікава, Сяргей Ліневіч, Дар’я Федарук, Паліна Курловіч, Анастасія Нікітка, Глеб Панкевіч, Іван Русеўкі.</i> Археалагічныя даследаванні на воз. Сялява (Крупскі раён, Мінская вобласць) у 2025 г.	37

<i>Алексей Авласович.</i> Типология укрепленных поселений Могилёвского Поднепровья	38
<i>Святлана Велент-Шчэрбач.</i> Вынікі даследаванняў крэйдавых радовішч у ваколіцах аг. Турэц Карэліцкага раёна	39
<i>Елена Байковская.</i> Материалы исследований поселения Хлупин 4	40
<i>Надежда Шуткова.</i> Коллекция печных изразцов Замковой горы г. Кричева в фондах Института истории НАН Беларуси (по материалам археологических раскопок 1973-1976 гг. М. А. Ткачева)	41
<i>Глеб Панкевіч.</i> Разведкі ў Быхаўскім, Мсціслаўскім і Бабруйскім раёнах Магілёўскай вобласці ў 2025 годзе	41
<i>Игорь Терентьев.</i> Предварительные итоги спасательных археологических исследований на территории Богоявленского братского монастыря г. Могилева в 2025 году.....	42
<i>Екатерина Королёва.</i> Коллекция стеклянных украшений городища Старый Шклов (по материалам археологических исследований И. А. Марзалюка)	43
<i>Вадим Кошман.</i> Археологические работы на территории недвижимой материальной историко-культурной ценности «Куропаты» в 2025 году	44
<i>Андрэй Мяцельскі.</i> Археалагічныя даследаванні Будслаўскага касцёла ў 2025 г.....	45
<i>Марат Клімаў.</i> Археалагічныя даследаванні помнікаў на тэрыторыі Полацкага Падзвіння ў 2025 г.	46
<i>Аляксандра Вайтовіч.</i> Новыя матэрыялы па гісторыі беларускай археалогіі 1920-х – 1930-х гадоў у фондах Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь	47
<i>Аляксандр Гаршкоў.</i> Новы помнік каменнага веку ў басейне р. Рось: папярэднія вынікі даследаванняў	47
<i>Ігар Магалінскі.</i> Вынікі археалагічных раскопак на Востраўскім пасадзе Полацка ў 2025 г.	48
<i>Аляксей Коц, Ігар Магалінскі, Яўген Торшын, Пётр Зыкаў.</i> Археалагічныя даследаванні Бельчыцкага манастыра ў Полацку ў 2025 г.	49
<i>Леонид Колединский, Наталья Почобут.</i> Археологические исследования на городище Березовец в 2025 г.....	50
<i>Ольга Древило, Василий Васильев, Денис Атрохов.</i> Археологические исследования на городище-1 (ур. Попова Гора) в аг. Лучин Рогачёвского района Гомельской области в 2025 г.	51
<i>Сяргей Ліневіч, Максім Чарняўскі, Аляксандр Вашанаў, Марыя Ткачова, Дар’я Федарук.</i> Падводныя археалагічныя даследаванні СНДГПА на тэрыторыі Мінскай і Віцебскай абласцей ў 2025 г.	52
<i>Ігар Язэпенка.</i> Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Рагачоўскага, Жлобінскага і Рэчыцкага раёнаў Гомельскай вобласці ў 2025 годзе	53
<i>Алег Ткачоў, Аляксандр Вашанаў, Максім Чарняўскі.</i> Вынікі выратавальных археалагічных даследаванняў на поўдні і захадзе Беларусі ў 2025 годзе	54
<i>Алег Аксцючы.</i> Даследаванне гарадзішча ў аг. Трабы Іўеўскага раёна Гродзенскай вобласці	55
<i>Алеся Зыль.</i> Вынікі археалагічных разведак на тэрыторыі Клімавіцкага раёна Магілёўскай вобласці ў 2025 г.	56
<i>Татьяна Неклюдова.</i> Археологические исследования на территории Волынского укрепления Брестской крепости в 2025 году.....	57
<i>Алег Дзярновіч.</i> Новавыяўленыя канструкцыі сярэднявечнага замка (архітэктурна-археалагічныя даследаванні ў Крэўскім замку ў сезоне 2025 г.).....	58
<i>Алег Дзярновіч.</i> Комплекс каменных крыжоў на могілках перыяду Позняга Сярэднявечча і Ранняга Новага часу ва ўрочышчы Царкоўе (в. Панара Смаргонскага раёна)	59

<i>Арцём Гусеў. I. Тышкевіч: акалічнасці высвятлення асобы</i>	60
<i>Андрей Лихачев. Гражданская наука и подводная археология Беларуси: опыт сотрудничества Института истории НАН Беларуси и дайвинг-центра «Морской Пегас»</i>	61
<i>Алег Дзярновіч. Даследаванне тэрыторыі Сінагагальнага двара XVIII – першай паловы XX ст. у аграгарадку Ізабелін Ваўкавыскага раёна (новыя аб’екты і пытанні экспанавання).....</i>	62
<i>Вадзім Кошман, Аляксандр Кунаш. Археалагічныя работы 2024–2025 гадоў на тэрыторыі Лошыцкага паркава-сядзібнага комплексу (папярэдняе паведамленне).....</i>	63
<i>Анастасія Костюкевіч. Научная консервация клада гривен из медного сплава из новых поступлений Института истории НАН Беларуси.....</i>	64
<i>Наталья Шарковская. Частная коллекция А.А. Ковалевского в фондах ВОКМ</i>	65
<i>Наталья Почобут, Леонид Колединский. Охранные археологические исследования в районе улиц 1 Мая и Малый замок в Новогрудке в 2025 году</i>	66
<i>Ганна Бяліцкая. Раннеславянскае селішча Бярэжцы 4 на рацэ Сцвіга</i>	67
<i>Сергей Дернович, Иван Спиринов. Шпора «каролингского типа» из Заславля: особенности морфологии и хронологии (по материалам археологических исследований в 2025 г.)</i>	68
<i>Павел Кенько. Исследования памятников в Ошмянском районе Гродненской области в 2025 г. .</i>	69
<i>Владислав Крумплевский. Результаты археологических разведок на территории Браславского района Витебской области в 2025 году</i>	69
<i>Дарья Федорук, Владислав Крумплевский. Спасательные археологические исследования на территории бывшего еврейского кладбища в г. Высокое Брестской области в 2025 году</i>	70
<i>Виталий Моцный. Дендрохронологическое датирование памятников деревянного зодчества и сакральной живописи Гродненского региона XVII–XVIII вв.</i>	71
<i>Павел Ятин, Олег Вороненко, Наталья Скакун, Вера Терехина. Археологические исследования на памятнике Коромка 9</i>	72
<i>Андрей Лихачев. Практическое использование фотограмметрии в условиях низкой видимости, низких температур и ограниченного пространства: опыт подледной съемки затопленного поселения на оз. Рыбница.....</i>	73
<i>Иван Спиринов, Андрей Лихачёв. Подводные археологические исследования на территории Беларуси в 2025 г. (оз. Рыбница, Днепр, Князь-озеро, Припять)</i>	74
<i>Сергей Торопов. Опыт консервации археологических композитов из культурного слоя Великого Новгорода с использованием дигидрата трегалозы</i>	75
<i>Вероника Сысоева. Консервация археологического артефакта из железа и исследование сопутствующих палеоботанических остатков.....</i>	76
<i>Александр Шатило. Специфика реставрации изделий из керамики: опыт отдела научной консервации археологических артефактов Института истории НАН Беларуси</i>	77
<i>Илья Ковалёв. Первичная очистка археологических артефактов из железа</i>	78
<i>Алексей Авласович, Иван Ярославов. Новые данные о славянской колонизации Могилёвского Поднепровья</i>	79
<i>Ганна Ясковіч. Археалагічныя даследаванні ў гістарычным цэнтры г. Валожына ў 2024 годзе (да характарыстыкі аб’екта з падмуркам кафлянай печы). Папярэдняе паведамленне.....</i>	80
<i>Элона Ляшкевіч. Исследования городища Банцеровщина в 2025 году.....</i>	80
<i>Марыя Ткачова, Аляксандр Вашанаў. Вынікі археалагічных даследаванняў у зонах новабудоўляў у Светлагорскім і Акцябрскім раёнах Гомельскай вобласці ў 2025 годзе.....</i>	81

<i>Аляксандр Кунаш, Валянціна Віннікава. Выратавальныя археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Свята-Успенскага Жыровіцкага манастыра ў 2025 г.</i>	82
<i>Софія Донцова. Металічныя браслеты з дзіцых і падросковых пагребенняў Х–ХІІ вв. на тэрыторыі Беларусі.....</i>	83
<i>Дарыя Логвінова. Курганны могільнік у д. Старая Шараевіца Бабруйскага раёна: апісанне матэрыялаў раскопак В. З. Завітневіча 1892 г.....</i>	84

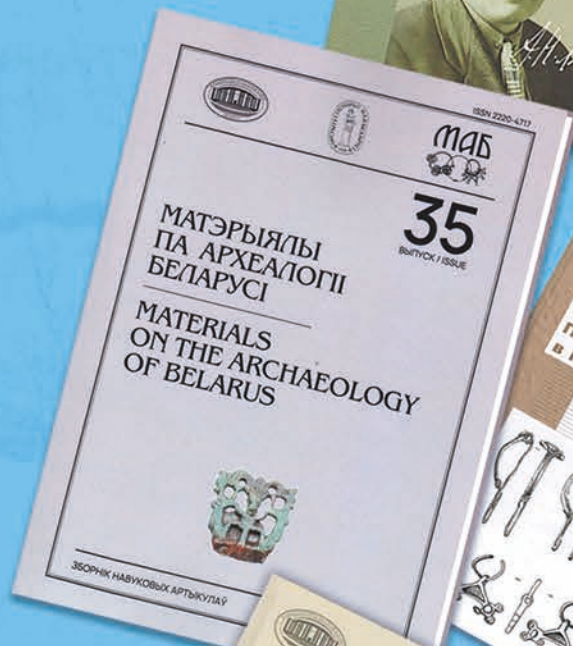
ДЛЯ ЗАПИСАЇ

Канферэнцыя праводзіцца ў рамках Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў на 2026–2030 гг. «Сацыяльна-эканамічная, палітычная і нацыянальна-культурная бяспека беларускай дзяржаўнасці» (навуковы кіраўнік – доктар гістарычных навук, прафесар, акадэмік НАН Беларусі А. А. Каваленя) падпраграмы № 1 «Гісторыя» (навуковы кіраўнік – кандыдат гістарычных навук, дацэнт В. Л. Лакіза), задання 12.1.1. «Археалагічная спадчына як састаўная частка нацыянальна-культурнай бяпекі беларускай дзяржавы» (навуковы кіраўнік – кандыдат гістарычных навук, дацэнт В.І. Кошман).

Мастацкае афармленне: Д. В. Яўменчык

Навукова-даведачнае выданне
**ВЫНІКІ АРХЕАЛАГІЧНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ
НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ Ў 2025 ГОДЗЕ**

Праграма і тэзісы дакладаў Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі

ЗАПРАШАЕМ НАВЕДАЦЬ ВЭБ-САЙТЫ:

ІНСТЫТУТ ГІСТОРЫІ НАН БЕЛАРУСІ

г. Мінск, вул. Акадэмічная, 1
Тэл./Факс: (+375 17) 379-18-34. E-mail: ii@history.by
Telegram/Instagram/YouTube/TikTok: @iinab

НЯСВІЖСКІ РАЁННЫ ВЫКАНАЎЧЫ КАМІТЭТ

Мінская вобл., г. Нясвіж, вул. Савецкая, 1
Тэл.: (+375 1770) 70 5-94-49. E-mail: info@nesvizh.gov.by

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНЫ МУЗЕЙ-ЗАПАВЕДНІК «НЯСВІЖ»

Мінская вобл., г. Нясвіж, вул. Ленінская, 19
Тэл.: (+375 17) 70 5-13-83. E-mail: museum@niasvizh.by

ЗАПРАШАЕМ НАВЕДАЦЬ ВЭБ-САЙТЫ:

ІНСТЫТУТ ГІСТОРЫІ НАН БЕЛАРУСІ

г. Мінск, вул. Акадэмічная, 1

Тэл./Факс: (+375 17) 379-18-34. E-mail: ii@history.by

Telegram/Instagram/YouTube/TikTok: @iinab

НЯСВІЖСКІ РАЁННЫ ВЫКАНАЎЧЫ КАМІТЭТ

Мінская вобл., г. Нясвіж, вул. Савецкая, 1

Тэл.: (+375 1770) 70 5-94-49. E-mail: info@nesvizh.gov.by

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНЫ МУЗЕЙ-ЗАПАВЕДНІК «НЯСВІЖ»

Мінская вобл., г. Нясвіж, вул. Ленінская, 19

Тэл.: (+375 17) 70 5-13-83. E-mail: museum@niasvizh.by

